

**«ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐԻ ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՌԵՍՈՒՐՍՆԵՐԻ
ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ և ՄՐՑՈՒՆԱԿՈՒԹՅԱՆ» ԾՐԱԳԻՐ II-Ի
ՏԱՐԱԲՆԱԿԵՑՄԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՇՐՋԱՆԱԿ**

**ԵՐԵՎԱՆ
ՄԱՐՏ 2014**

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ	2
Հապավումներ	5
ՍԱՀՄԱՆՈՒՄՆԵՐ	6
ԱՄՓՈՓՈՒՄ	9
1. ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ	9
1.1. ԾՐԱԳՐԻ ՆԿԱՐԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ	9
1.1.1. Ծրագրի բաղադրիչները	10
1.1.2. Ծրագրի ճահառուները	12
1.2. Տարաբնակեցման քաղաքականության շրջանակի պատրաստման տրամաբանական հիմնավորումը	13
1.3. Տարաբնակեցման քաղաքականության շրջանակի նպատակն ու սկզբունքները	13
1.4. Տարաբնակեցման տեսակն ու ծավալը ՀԳՌԿՄ 2-ի շրջանակներում	14
1.4.1. Տարաբնակեցման տեսակն ու ծավալը Բաղադրիչ 1-ի շրջանակներում	15
1.4.2. Տարաբնակեցման տեսակն ու ծավալը Բաղադրիչ 3-ի շրջանակներում	16
1.4.3. Եզրակացություն	16
2. ԻՆՍՏԻՏՈՒՑԻՈՆԱԼ ՇՐՋԱՆԱԿ	17
2.1. Հայաստանի Հանրապետության գյուղատնտեսության նախարարություն և Գյուղատնտեսական ծրագրի իրականացման գրասենյակ	17
2.2. Պետական կառավարման մարմիններ	18
2.2.1. Նախարարություններ և կոմիտեներ	18
2.2.2. Մարզպետարաններ (Տարածքային ինքնակառավարման մարմիններ)	20
2.3. Տեղական ինքնակառավարման մարմիններ	21
2.4. Տարաբնակեցման գործողությունների ծրագրի իրականացման գրասենյակ	21
2.5. Բողոքների լուծման հանձնաժողով	21
2.6. Հասարակական կազմակերպություններ	22
2.7. Համաշխարհային բանկ	22
3. ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԴԱՇՏ	23
3.2. Համաշխարհային բանկի քաղաքականությունը	29
3.3 Հայաստանի օրենքների և Համաշխարհային բանկի հարկադիր տարաբնակեցման քաղաքականության համեմատությունը	31
3.4. Եզրակացություններ. բացթողումների լրացմանն ուղղված միջոցառումներ	35

4. ՓՈԽՀԱՏՈՒՑՄԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐՆ ՈՒ ԻՐԱՎԱՍՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ	35
4.1. Փոխհատուցման և/կամ վերականգնման իրավունքները	36
4.2. Փոխհատուցման և վերականգնման իրավունքները	37
4.3. Ազդեցության ենթակա գույքի գնահատումը	39
4.3.1. Հողի և կառույցների գնահատումը	39
4.3.2 Մշակաբույսերի գնահատումը	40
4.3.3. Ծառերի գնահատումը.....	41
5 ԻՐԱԿԱՆԱՑՄԱՆ ՄԻՋՈՑԱՌՈՒՄՆԵՐ	41
5.1. Տարաբնակեցման վերաբերյալ պահանջները և Նախագծային փուլում ստուգման գործընթացը	41
5.2. Տարաբնակեցման գործողությունների ծրագրի տեսակները	42
5.3. Տարաբնակեցման գործողությունների պլանի մշակումն ու հաստատումը	44
5.4. ՏԳԾ ՏԵՂԵԿԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ՊԱՀԱՆՋՆԵՐԸ.....	44
5.4.1. Ծրագրի ազդեցությանը ենթակա անձանց մարդահամար և ցուցակագրում	44
5.4.2. Կորուստների բացահայտում	45
5.4.3. Ելակետային հետազոտություն	45
5.5. Տարաբնակեցման գործողությունների ծրագրի իրականացման գործընթացը.....	45
6. ԲՈՂՈՔՆԵՐ ԵՎ ԴԺԳՈՀՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ	46
7. ՀԱՆՐԱՅԻՆ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆԸ.....	49
Վերահսկողություն և մոնիտորինգ	49
9. ԾԱԽՍԵՐ ԵՎ ԲՅՈՒՋԵՆԵՐ	50
ՀԱՎԵԼՎԱԾՆԵՐ	51
ՀԱՎԵԼՎԱԾ 1՝ ԻՐԱՎԱՍՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԵՎ ՓՈԽՀԱՏՈՒՑՄԱՆ ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՍԽԵՄԱ	51
ՀԱՎԵԼՎԱԾ 2՝ ՀԱՇՎԱՌՄԱՆ ՏԵՂԵԿԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ՍՏՈՒԳԱՑԱՆԿ	56
ՀԱՎԵԼՎԱԾ 3՝ ՀԱՇՎԱՌՄԱՆ ՏՎՅԱԼՆԵՐԻ ՑԱՆԿ	57
ՀԱՎԵԼՎԱԾ 4՝ ԿՈՐՈՒՍՏՆԵՐԻ ԳՈՒՅՔԱԳՐՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՏՎՅԱԼՆԵՐԻ ՑԱՆԿ.....	58
ԱՎԵԼՎԱԾ 5՝ ՏԳԾ/RAP ՁԵՎԱԶԱՓԵՐ ԵՎ ԿՐՃԱՏՎԱԾ ՏԳԾ/RAP	61
ՀԱՎԵԼՎԱԾ 6՝ ՏՎՅԱԼՆԵՐ ԵԼԱԿԵՏԱՅԻՆ ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՐ.....	62
ՀԱՎԵԼՎԱԾ 7: ԳՆԱՀԱՏՄԱՆ ԵՎ ՓՈԽՀԱՏՈՒՑՄԱՆ ՈՒՂԵՑՈՒՅՑ	63
ՀԱՎԵԼՎԱԾ 8: ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ՓԱՍՏԱԹՂԹԵՐ	72
ՀԱՎԵԼՎԱԾ 9. ԿԱՊԱԼԱՌՈՒԻ ԾԱՌԵՐԻ ԵՎ ՇԻՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀԵՌԱՑՄԱՆ ՁԵՎԱԹՂԹԵՐ	73

ՀԱՎԵԼՎԱԾ 10 – ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԻՐԱԶԵԿՄԱՆ ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ.....	78
---	----

Հապավումներ

ԳԾԻԳ	Գյուղատնտեսական ծրագրերի իրականացման գրասենյակ
ՀԳՌԿՄ I	«Համայնքների գյուղատնտեսական ռեսուրսների կառավարման և մրցունակության» ծրագիր I
ՀԳՌԿՄ II	«Համայնքների գյուղատնտեսական ռեսուրսների կառավարման և մրցունակության» ծրագիր II
ՆԽ	Նախագծման խորհրդատու
ՎԱ	Վերաբնակեցվող անձ
ՍԲԶ	Սննդի բիզնեսով զբաղվողներ
ՀՀԿ	Հայաստանի Հանրապետության Կառավարություն
ՏԻՄ	Տեղական ինքնակառավարման մարմիններ
ՄԱԹ	Մարզային աջակցության թիմեր
ԳՔ	Գործառնական քաղաքականություն
ԾԱԵԱ	Ծրագրի ազդեցությանը ենթակա անձ
ՀԼ	Հանրային լսումներ
ԱԿԱԶՊ	Արոտավայրերի կառավարման և անասնապահության զարգացման պլան
ԱԿ	Արոտագտագործողների կոոպերատիվ
ՀՀ	Հայաստանի Հանրապետություն
ՀՀ ԳՆ	Հայաստանի Հանրապետություն գյուղատնտեսության նախարարություն
ՏԳԾ	Տարաբնակեցման գործողությունների ծրագիր
ՏԳԾԻԳ	Տարաբնակեցման գործողությունների ծրագրի իրականացման գրասենյակ
ԳԶՓԱԳԶ	«Գյուղական ձեռնարկությունների և փոքրածավալ առևտրային գյուղատնտեսության զարգացման» ծրագիր
ՏՔԾ	Տարաբնակեցման քաղաքականության շրջանակ
ԱԾԿ	Անասնաբուժական ծառայությունների մատուցման կենտրոն
ՀԲ	Համաշխարհային բանկ

Սույն փաստաթղթում օգտագործված հասկացություններն ունեն հետևյալ սահմանումները՝

- «Տարաբնակեցման քաղաքականության շրջանակ». վերաբերում է սույն փաստաթղթին, որը ներկայացնում է ազդեցության երթարկված անձանց տարաբնակեցման քաղաքականության ընդհանուր իրավակիրառ դաշտը՝ Հայաստանի սոցիալական պաշտպանության վարչարարության երկրորդ ծրագրի ներքո: Տարաբնակեցման քաղաքականության շրջանակի ներքո նկարագրվում են տարաբնակեցման գործընթացն ու մեթոդները, ներառյալ՝ ազդեցության ենթակա անձանց փոխհատուցումը, վերաբնակեցումն ու կենսամակարդակի վերականգնումը:
- Ծրագրի ազդեցությանը ենթարկված անձ (ԾԱԵԱ). ներառում է ցանկացած անձի կամ անձանց, ովքեր ծրագրի, կամ դրա առանձին տարրերի ու մասերի իրականացման արդյունքում կկրեն բացասական ազդեցություններ՝ կապված ցանկացած տան, հողի (այդ թվում՝ բնակավայրային, գյուղատնտեսական նշանակության հողեր և արոտավայրեր) նկատմամբ ունեցած իրավունքների, սեփականության կամ այլ շահերի մասով կամ օտարված կամ տնօրինվող հիմնական կամ շարժական գույքի մասով՝ ամբողջովին կամ մասնակիորեն, մշտապես կամ ժամանակավորապես, կամ ձեռնարկատիրական գործունեություն, զբաղմունք, աշխատանք, բնակության վայր կամ տուն, որոնք կկրեն բացասական ազդեցություններ, կամ կենսամակարդակ, որը կկրի բացասական ազդեցություններ:
- ՀՀ համապատասխան մարմինների կողմից հրապարակային հայտարարությամբ կներկայացվի կասեցման օրը, որից հետո փոխհատուցում ստանալու իրավունքն այլևս չի դիտարկվի և այդ հայտարարությունից անմիջապես հետո կմեկնարկի ԾԱԵԱ-ների մարդահամարը¹:
- Սույն քաղաքականության նպատակներով «ոչ կամավոր/հարկադիր» նշանակում է այնպիսի գործողություններ, որոնք կարող են ձեռնարկվել առանց վերաբնակեցված անձի իրազեկ համաձայնության կամ ընտրության իրավունքի:
- «Տարաբնակեցում». ընդհանուր եզր է, որը վերաբերում է հողի օտարմանը և գույքի կորստի դիմաց փոխհատուցմանը՝ անկախ այն հանգամանքից, թե դա փաստացի վերաբնակեցում, հողի, կացարանի, գույքի կամ ապրուստի այլ միջոցների կորուստ ներառում է, թե ոչ և ներառում է բոլոր այն միջոցները, որ ձեռնարկվում են մեղմելու ցանկացած և ամեն մի բացասական ազդեցություն, որ Ծրագրի հետևանքով կարող է առաջանալ՝ կապված ԾԱԵԱ-ների գույքի ու ապրուստի միջոցների հետ, այդ թվում՝ փոխհատուցում, վերաբնակեցում (որտեղ

¹ Սովորաբար կասեցման օրն այն օրն է, երբ մեկարկում է մարդահամարը: Սակայն, այս պարագայում որպես կասեցման օր կդիտարկվի ՀՀ կառավարության իրավասու մարմնի հայտարարությունը, տես նաև՝ ԳՔ 4.12, տողատակի նշում 21

կիրառելի է) և վերականգնում:

- Տարաբնակեցման հետևանքները, ի լրումն ֆիզիկական վերաբնակեցմանը, ներառում են բերքի ու եկամուտների կորուստները: Տարաբնակեցման հետևանքը նշանակալի է, եթե ֆիզիկապես վերաբնակեցվել են 200 անձ և ավել և/կամ ազդեցության է ենթարկվել նրանց արտադրողական ակտիվների ոչ պակաս քան 10%-ը:
- «Վերաբնակեցում» նշանակում է ԾԱԵԱ-ների ֆիզիկական տեղահանումն այն վայրից, որը հանդիսանում էր նրա բնակավայրը նախքան Ծրագրի իրականացումը:
- «Փոխարինման արժեք» ակտիվների/գույքի գնահատման մեթոդ, որն օգնում է հաշվարկել այն գումարը, որը բավարար է կորցրած գույքը փոխարինելու ու գործարքի ծախսերը հոգալու համար: Այս մեթոդի կիրառման պարագայում կառույցների ու գույքի մաշվածությունը չպետք է հաշվի առնվի:
- «Փոխհատուցում» նշանակում է օտարված գույքի փոխարինման արժեքի վճարում կանխիկով:
- «Վերականգնում» նշանակում է սույն ՏՔՇ շրջանակում տրամադրված փոխհատուցում, որը չի ենթադրում օտարված գույքի փոխարինման արժեքի վճարում:
- «Հողակտոր» ներառում է հողի վրա աճող կամ հողին մշտապես ամրակայված ցանկացած բան, ինչպիսիք են օրինակ՝ բերքը կամ շինությունները:
- «Հողի օտարում» նշանակում է այն գործընթացը, որի միջոցով անձին պետական գերատեսչության կողմից պարտադրվում է փոխհատուցման դիմաց անձի սեփականություն հանդիսացող կամ անձի կողմից տնօրինվող հողամասի ամբողջական կամ մասնակի օտարումն ի օգուտ այդ գերատեսչության՝ հանրային նպատակներից ելնելով:
- «Ճանապարհի անցման իրավունք հողամասով» նշանակում է այն գործընթացը, որով հողամասի սեփականատերը կամ տնօրինողը պարտադրված է որոշակի փոխհատուցման դիմաց թույլ տալ իր հողամասի մի մասի օգտագործումը անձանց ու ծառայությունների տարանցման համար, սակայն հողամասի նկատմամբ սեփականության իրավունքը մնում է անփոփոխ:
- «Սերվիտուտը կամ ուրիշի հողամասից սահմանափակ օգտվելու իրավունքը», հայկական սահմանումների համաձայն, պետության իրավունքն է օգտագործել հողերը համայնքի կարիքներին ուղղված հանրային ծրագրերի համար:
- «Բողոքների լուծման հանձնաժողով» նշանակում է ծրագրի մակարդակով ձևավորված հանձնաժողով, որը լսելու է ԱԵԱ-ների բողոքներն ու դժգոհությունները՝ կապված

տարաբնակեցման, այդ թվում՝ ծրագրի հետևանքով հողի, տների և այլ գույքի օտարման, կենսապահովման միջոցների կորստի հետ:

ԱՄՓՈՓՈՒՄ

1. Տարաբնակեցման քաղաքականության շրջանակի (ՏՔՇ) նպատակն է ընդհանուր ուղեցույց ապահովել Համաշխարհային բանկի (ՀԲ) կողմից ֆինանսավորվող «Համայնքների գյուղատնտեսական ռեսուրսների կառավարման և մրցունակության» ծրագիր 2-ի (ՀԳՌԿՄ 2) համար, որպեսզի ճիշտ ժամանակին արդյունավետ միջոցներ ձեռնարկվեն բացասական ազդեցություններին (հատկապես՝ տարաբնակեցմանը և տարաբնակեցման հարցերին) հավուր պատշաճի անդրադառնալու, դրանք նվազագույնի հասցնելու և/կամ մեղմացնելու նկատառումներով, եթե լինեն այդպիսիք և երբ լինեն: Համաձայն ՀԲ-ի տարաբնակեցման քաղաքականության՝ ՏՔՇ պետք է կազմվի բազմակի բաղադրիչներ ունեցող ծրագրերի համար, եթե տարաբնակեցման չափն ու տեղավայրը հնարավոր չէ իմանալ/սահմանել գնահատման ժամանակ, ինչը վերաբերում է ՀԳՌԿՄ 2-ին: ՏՔՇ-ն կազմվում է Հարկադիր տարաբնակեցման (ԳՔ 4.12) վերաբերյալ Համաշխարհային բանկի քաղաքականության և Հայաստանի Հանրապետության (ՀՀ) իրավական պահանջների շրջանակներում:

1. ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

1.1. ԾՐԱԳՐԻ ՆԿԱՐԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

2. Հայաստանի Հանրապետության կառավարությունը Համաշխարհային բանկից (ՀԲ) աջակցություն է խնդրել «Համայնքների գյուղատնտեսական ռեսուրսների կառավարման և մրցունակության» ծրագիր 2-ի (ՀԳՌԿՄ 2) իրականացման համար: Այս ծրագիրը հանդիսանում է գյուղատնտեսության ոլորտում ՀԲ ֆինանսավորմամբ իրականացվող ծրագրերի, մասնավորապես՝ ներկայումս իրականացվող ՀԳՌԿՄ և նախկինում իրականացված «Գյուղական ձեռնարկությունների և փոքրածավալ առևտրային գյուղատնտեսության զարգացման» (ԳՁՓԱԳՁ) ծրագրերի շարունակություն: Այս ծրագրերի շրջանակներում ընդգրկվել են համայնքների զարգացմանն ուղղված միջոցառումներ, արդյունավետ գյուղատնտեսական խորհրդատվական համակարգի մշակմանն ու անասնաբուժությանը և սննդի անվտանգությանն ուղղված աջակցություն, ինչպես նաև անասնապահական և արոտավայրերի համակարգերի բարելում: Առաջարկվող ՀԳՌԿՄ 2 նոր ծրագրի զարգացման նպատակն է. ա) շարունակել թիրախային համայնքներում արոտավայրերի և անասնապահության համակարգերի արդյունավետության և կայունության բարելավման ապահովումը և բ) ընդլայնել ընտրված անասնապահական մթերքի և բարձրարժեք ագրոսննդի արժեքային շղթաներից ստացվող արտադրանքի շուկայահանման ծավալները: Նպատակին հասնելու համար անհրաժեշտ է. ա) բարձրադիր տարածքներում գտնվող թիրախային համայնքների արոտավայրերի և անասնապահության համակարգերի արդյունավետության և կայունության բարելավման նպատակով մշակել և իրականացնել կառավարման պլաններ, բ) ապահովել արտադրողների և վերամշակողների կապը շուկաների

հետ՝ շեշտադրում կատարելով ընտրված անասնապահական արտադրանքի (կաթ և միս), ինչպես նաև բարձրարժեք մթերքի վրա (միրգ և բարձրաբեղուն) և գ) աջակցել հանրային ոլորտի հատուկ կառույցների ստեղծմանը, որոնք կարևոր դեր են խաղում նշված արտադրանքի շուկայահանման ծավալներն ընդլայնելու համար:

1.1.1. Ծրագրի բաղադրիչները

3. ՀԲ կողմից ֆինանսավորվող 5 տարի տևողությամբ առաջարկվող ծրագիրը բաղկացած կլինի չորս բաղադրիչներից, որի նախնական գումարը կկազմի 30 միլիոն ԱՄՆ դոլար:

Բաղադրիչ 1. Համայնքների արոտավայրերի/անասնապահության կառավարման համակարգ:

4. Սույն բաղադրիչը նպատակ ունի շարունակել համայնքի կողմից արդյունավետ և կայուն կառավարվող արոտավայրերի և կերարտադրության վրա հիմնված անասնապահական մթերքների արտադրության համակարգի իրականացումն այն ընտրված լեռնային համայնքներում, որտեղ անասնապահությունն ապրուստի հիմնական միջոցն է հանդիսանում և որոնք շահագրգռված են բարելավել իրենց արոտավայրերի արտադրողականությունը: Բաղադրիչի շրջանակներում կֆինանսավորվեն հետևյալ երեք հիմնական միջոցառումները.

ա) **Արոտավայրերի և անասնապահության կառավարման պլանների մշակում** - Համայնքների բոլոր արոտագտագործողներին ներառող Արոտագտագործողների կոոպերատիվներ (ԱԿ-ներ) կստեղծվեն 8 մարզերի առավելագույնը 100 համայնքներում: ԱԿ-ները պատասխանատու կլինեն արոտավայրերի կառավարման և անասնապահության զարգացման պլանների (ԱԿԱԶՊ-ներ) մշակման և իրականացման համար, որին կօժանդակեն Մարզային աջակցության թիմերը (ՄԱԹ-եր) և տեխնիկական փորձագետները: Նախատեսվում է իրականացնել արոտավայրերի և կերարտադրության տարածքների համապարփակ գնահատում, այդ թվում՝ բույսերի և հողի կազմության որոշում ու գնահատում, ինչպես նաև արտադրողականության ու որակի գնահատում և կերերի ու կերարտադրության գնահատում: Սույն ԱԿԱԶՊ-ների շրջանակներում կսահմանվեն. ա) արոտավայրերի արտադրողականության բարելավմանն ուղղված միջոցառումները, ինչպիսիք են օրինակ՝ հերթափոխային արածեցումը, վերականգնողական նպատակներով տարածքների պահպանումը, արոտավայրերի վիճակի վերականգնումը, հեռագնա արոտների հասանելիության ապահովումը, ինչպես նաև լրացուցիչ կերարտադրության համար կարիքների բավարարումը, բ) խմոցների տեղակայումն առավել հավասարակշռված արածեցման համար, գ) կենդանիների առողջությանն ուղղված պահանջները և տոհմային աշխատանքների բարելավման միջոցառումները, դ) գյուղ.տեխնիկայի տրամադրումը խոտի և կերարտադրության համար, ե) անասնապահական արտադրանքի իրացվելիության բարելավմանն ուղղված միջոցառումները գ) ուսումնական դասընթացների կազմակերպման անհրաժեշտությունը, և է) պլանային միջոցառումների, թիրախների և ցուցանիշների ապահովման համար պատասխանատվության սահմանումը:

բ) **Պլանների իրականացման համայնքային հիմնադրամ** - Յուրաքանչյուր համայնքին հատկացվող դրամաշնորհի առավելագույն չափը կկազմի 300,000 ԱՄՆ դոլարը՝ ԱԿԱԶՊ-երի իրականացման նպատակով: Ներդրումները կներառեն հետևյալի ֆինանսավորումը. ա) հեռագնա արոտների հասանելիության ապահովման և օգտագործման համար ենթակառուցվածք, օրինակ՝ տեղային ճանապարհների բարելավում, խմոցներ, կացարաններ ու փարախներ, բ) կաթի հավաքման կետեր սառեցման սարքավորումներով, գ) համայնքներում սպանդանոցներ, դ) կերի

արտադրության և հավաքման գյուղ.տեխնիկա, ե) դեգրադացված տարածքների վերականգնման միջոցառումներին ուղղված ծախսեր (ցանկապատում, մոլախոտերի և թփուտների դեմ պայքար, վերացանք և այլն), գ) կերարտադրություն, է) համայնքային մակարդակով հիվանդությունների վերահսկման ծրագրեր, այդ թվում՝ շուկան սահմանափակող հիվանդություններ, զոոնոս և մակաբուժային հիվանդությունների դեմ պայքար, ը) արհեստական սերմնավորում, թ) ուսուցում և խորհրդատվական ծառայություններ, ժ) համայնքային անասնաբույժների միջոցով անասնաբուժությանն ուղղված աջակցություն, և ի) ԱԿ-ներին ուղղված աջակցություն, ինչպիսիք են օրինակ՝ կառավարման հարցերով ուսուցում, գրասենյակային սարքավորումներ և կահույք:

գ) **Հատուկ աջակցության ծրագրեր՝ ուղղված կանանց/երիտասարդներին** – Կանանց և երիտասարդների համար կկազմակերպվի հատուկ ուսուցում և մոբիլիզացման միջոցառում, որի նպատակն է բարձրացնել նրանց մասնակցությունը արոտագտագործողների կոոպերատիվներում և անասնապահության ու արոտավայրերի կառավարման հետ կապված որոշումների կայացման գործընթացում՝ այդպիսով նաև խթանելով երիտասարդների ներգրավվածությունը անասնապահական արտադրության ոլորտում: Այս ենթաբաղադրիչի իրականացումը նախատեսվում է որջ ծրագրի ընթացքում և այն կապված կլինի արոտագտագործողների կոոպերատիվների գործունեության հետ:

Բաղադրիչ 2 - Արժեքային շղթայի զարգացում

5. Այս բաղադրիչի նպատակն է ընտրված սննդամթերքի՝ կաթի և մսի, ինչպես նաև մրգի և բանջարեղենի արժեշտյաներում բարձրացնել տեղական արտադրողների և վերամշակողների կարողությունները՝ ներքին պահանջարկը բավարարելու և միջազգային շուկաներ մուտք գործելու համար: Ծրագիրը կօգնի բացահայտել առկա այնպիսի խնդիրներ, ինչպիսիք են՝ ոչ բավարար գիտելիքները շուկայի պահանջների և որակի չափանիշների վերաբերյալ, սննդամթերքի անվտանգության և արտադրանքի տեղական և/կամ միջազգային չափանիշներին բավարարելու համար անհրաժեշտ կառույցների ու սարքավորումների անհամապատասխանությունը և վերամշակողների ու արտադրողների միջև թույլ կապը: Վերոնշյալ խնդիրները լուծելու նպատակով սննդամթերքի բիզնեսով զբաղվողները պետք է հնարավորություն ունենան դիմել ենթածրագրերի համար թիրախային ֆինանսավորում ստանալու նպատակով, որն ուղղված կլինի (i) աջակցելու արտադրական կոոպերատիվներին՝ իրենց արտադրանքը տեղական և միջազգային չափանիշներին համապատասխանեցնելու և տնտեսություններում որակի ու լավագույն գյուղատնտեսական ավանդույթների ապահովման հարցում, (ii) բարձրացնելու շուկաների, շուկայի պահանջների վերաբերյալ գիտելիքների մակարդակը՝ ներառյալ սննդամթերքի անվտանգության համակարգերը, (iii) ներդնելու սննդամթերքի անվտանգության չափանիշներ և ապահովել համապատասխանություն այնպիսի ստանդարտի հետ, ինչպիսին է Ռիսկերի վերլուծության ու կրիտիկական վերահսկման կետերի համակարգը (HACCP), (iv) բարելավելու արտադրման, վերամշակման, մթերման և շուկայավարման պայմանները, ինչպես նաև արտադրանքի որակն ու սննդամթերքի անվտանգությունը, (iv) գրանցելու ապրանքանիշեր և ստանալու հավաստագրում, ներառյալ՝ օրգանական սննդամթերքի հավաստագրում, և (v) բարելավելու կառավարման կարողությունները: Թիրախային ֆինանսավորում կտրամադրվի գրանցված արտադրական կոոպերատիվներին, ասոցիացիաներին և գյուղական բիզնեսներին, որոնք ընդգրկված են արժեքային որջ շղթայում:

Բաղադրիչ 3 – Պեղական կառույցների կարողությունների հզորացում

6. Բաղադրիչի նպատակն է հզորացնել պետական կառույցների կարողությունները՝ Բաղադրիչ 1-ի և 2-ի շրջանակներում աջակցություն ստացող ընտրված արժեչաթաներում բիզնեսի զարգացումը խթանելու և շուկայի հասանելիությունն ապահովելու համար: Բաղադրիչի շրջանակներում կֆինանսավորվեն հետևյալ միջոցառումները. ա) կենդանիների առողջությանն ուղղված ծառայություններ, ներառյալ՝ շուրջ 100 համայնքային անասնաբույժների (<Ա) ներգրավում վերապատրաստման դասընթացներում և նրանց ապահովումը տեխնիկական միջոցներով, ինչպես նաև չորս մարզային անասնաբուժական ծառայությունների մատուցման կենտրոնների (ԱԾԿ) հիմնում, որոնք կղեկավարվեն և կշահագործվեն համայնքային անասնաբույժների կողմից: Այդ ԱԾԿ-ները կհամալրեն ՀԳՌԿՄ ծրագրի շրջանակներում նախատեսված ևս չորս և «Ագրոբիզնեսի և գյուղի զարգացման կենտրոն» հիմնադրամ – ԱՄՆ գյուղ.դեպարտամենտի կողմից իրականացվող ծրագրի շրջանակներում ներկայումս գործող երեք կենտրոնների ցանկը և կհետևեն միևնույն իրականացման մեխանիզմներին, բ) սննդամթերքի անվտանգություն, ներառյալ մարզային և տարածաշրջանային մակարդակով սննդամթերքի տեսուչների կարողությունների հզորացում՝ պարզ ստուգիչ սարքերի և ուսուցման տրամադրման միջոցով, ինչպես նաև արժեքային շղթայի ստորին օղակում ներառված անձանց, ներառյալ՝ արտադրողների և փոքրածավալ վերամշակողների գիտելիքների ու կարողությունների հզորացում սննդամթերքի անվտանգության չափանիշների և համակարգերի թեմաներով, գ) աջակցություն «Բանջարաբուստանային և տեխնիկական մշակաբույսերի գիտական կենտրոնին»՝ սեփական բուծման և սելեկցիայի միջոցով բանջարեղենի տեղական սորտերի բարձրորակ սերմերի և սածիլների արտադրության կազմակերպման համար, դ) պատշաճ գյուղատնտեսական չափորոշիչների ներդրում, որի շրջանակներում աջակցություն կտրամադրվի «Ագրոքիմիական ծառայություն» ՊՈԱԿ-ին՝ հողի և քիմիկատների վերլուծության իրականացման համար:

Բաղադրիչ 4 - Ծրագրի համակարգում և կառավարում

7. Այս բաղադրիչի միջոցով կապահովվի ծրագրի ընդհանուր կառավարումը՝ ներառյալ ֆինանսական կառավարումն ու գնումների գործընթացները, իրականացման գործընթացի համակարգումը, մոնիտորինգն ու գնահատումը:

1.1.2. Ծրագրի Շահառուները

8. Ծրագրի իրականացումից կօգտվեն արոտօգտագործողները, ֆերմերային կառույցատիվները և ասոցիացիաները, ինչպես նաև սննդի բիզնեսով զբաղվողները (ՍԲՁներ): Ծրագրի իրականացմանը՝ արոտօգտագործողների կոոպերատիվներին անդամակցելու, ինչպես նաև արոտավայրերի կառավարման և անասնապահության զարգացման պլանների մշակման գործընթացում պլանավորելու և իրականացնելու միջոցով կմասնակցեն առնվազն 50,000 արոտօգտագործողներ: Արդյունքում նրանք կշահեն բարելավված արոտավայրերից, ենթակառուցվածքներից, անասնաբուժական ծառայություններից և գյուղատնտեսական տեխնիկայից: Ակնկալվում է, որ ծրագրի արդյունքում կձևավորվեն սոցիալական օգուտներ՝ բարելավելով այնպիսի կենսական ռեսուրսների արտադրողականությունը, ինչպիսիք են համայնքային արոտավայրերը և անասնապահությունը: Ավելին, ձևավորված սոցիալական օգուտներն առավել մեծ արժեք կներկայացնեն աղքատ տնային տնտեսությունների համար,

որոնց համար անասնապահությունը հանդիսանում է ապրուստի հիմնական միջոց և ապահովում է կանխիկ եկամուտ: Այս միջոցառումներն ուղղված կլինեն առավել աղքատ լեռնային շրջաններին, որտեղ արոտների դեգրադացումը մեծ խնդիր է ներկայացնում: Ծրագրի իրականացումից կօգտնվեն ընդհանուր առմամբ մոտ 100 համայնք Հայաստանի ութ մարզերից, որոնց բնակչության ընդհանուր թիվը կազմում է շուրջ 125,000: Ծրագիրն ուղղակիորեն կնպաստի, որպեսզի անասնապահության և արոտավայրերի կառավարման հարցերում համայնքի խոսքը լսելի լինի և ապահովվի նրանց մասնակցությունը որոշումների կայացման գործընթացում, այսպիսով նաև զարգացնելով համայնքի կարողությունները:

1.2. Տարաբնակեցման քաղաքականության շրջանակի պատրաստման տրամաբանական հիմնավորումը

9. Համաշխարհային բանկի ֆինանսավորումը ծրագրին կտրամադրվի այն պայմանով, որ Ծրագրի յուրաքանչյուր բաղադրիչ պետք է համապատասխանի (մյուսների շարքում) Հարկադիր տարաբնակեցման վերաբերյալ 4.12 (ՀԲ ԳՔ 4.12) Համաշխարհային բանկի Գործառնական քաղաքականության (ԳՔ) հետ: ՀԲ ԳՔ 4.12-ը մատնանշում է, որ ՏՔԾ-ն պետք է կազմվի, եթե տարաբնակեցման ծրագրի ազդեցությունների չափն ու տեղավայրը հնարավոր չէ իմանալ և սահմանել նախքան Ծրագրի գնահատումը, ինչը վերաբերում է այս Ծրագրին: Սույն ՏՔԾ-ն նաև անհրաժեշտության դեպքում ամփոփ կներկայացնի Տարաբնակեցման գործողությունների ծրագրերի մշակման և հաստատման պահանջներն ու ընթացակարգը:
10. Կատարվել է ՀԳՌԿՄ 2-ի բաղադրիչների, ինչպես նաև ՀԳՌԿՄ 1-ի փորձառության վերաբերյալ գրավոր փաստաթղթերի վերանայում և վերլուծություն՝ բացահայտելու համար հնարավոր ազդեցությունների ամենահավանական շրջանակը և սահմանելու ամենահամապատասխան և ողջամիտ մեղմացնող միջոցառումները: Այնուամենայնիվ, ծրագրի որոշակի գործողությունների հետևանքով կարող են առաջանալ չնախատեսված ազդեցություններ: Որոշ ազդեցությունների առկայության դեպքում կարող են նաև պահանջվել ուրիշ, ավելի համապատասխան մեղմացնող միջոցառումներ, քան նկարագրված է սույն հաշվետվության մեջ: Հետևաբար, սույն ՏՔԾ-ի եզրակացությունները և առաջարկները կենթարկվեն փոփոխությունների, եթե դրա անհրաժեշտությունը լինի Ծրագրի իրականացման ընթացքում, որի մասին պետք է զեկուցվի համապատասխան անձանց:

1.3. Տարաբնակեցման քաղաքականության շրջանակի նպատակն ու սկզբունքները

11. ՏՔԾ-ի նպատակն է կանխել և/կամ մեղմացնել հողօգտագործման կամ հողի օտարման հետ կապված ծրագրի գործողությունների իրականացման հետևանքով առաջացող, սոցիալական բնույթ ունեցող հնարավոր բացասական ազդեցությունները: ՏՔԾ-ի նպատակն է համառոտ նկարագրել ծրագիրը և այն բաղադրիչները, որոնց համար պահանջվում է հողերի օտարում և տարաբնակեցում, Ծրագրի իրավական շրջանակը՝ ներառյալ և՛ ՀՀ օրենսդրության, և՛ ՀԲ-ի ԳՔ4.12 պահանջները, ինչպես նաև առաջարկել քաղաքականությունների միջև եղած բացերը

լրացնելու միջոցառումներ, որոշել իրավասության չափորոշիչները Ծրագրի ազդեցությանը ենթարկված անձանց (ԾԱԵ) տարբեր դասակարգումները սահմանելու համար, սահմանել փոխհատուցման մոտեցումները կորցրած գույքի նկատմամբ, ինչպես նաև ազդեցությանը ենթակա գույքը գնահատելու մեթոդները, նկարագրել տարաբնակեցման ծրագրերի մշակման և հաստատման ընթացքը, հստակեցնել տարաբնակեցման գործունեության ինստիտուցիոնալ, իրականացման և մոնիտորինգի նախապատրաստական աշխատանքները, սահմանել բողոքների լուծման մեխանիզմները, ԾԱԵԱ-ների հետ ունեցած հանրային լուծման/խորհրդատվական մեխանիզմները, նկարագրել տարաբնակեցման ֆինանսավորման հետ կապված պայմանավորվածությունները: Մասնավորապես, ՏԲԾ-ի նպատակն է այնպես ուղղորդել Տարաբնակեցման գործողությունների ծրագրերի (ՏԳԾ) մշակումը, որ տարաբնակեցման հետ կապված հետագա ցանկացած հարցերի դեպքում ծրագրի ազդեցությանը ենթարկված բոլոր անձինք իրենց կորուստների դիմաց կստանան փոխհատուցում՝ շուկայական գնով հաշվարկված փոխարինման արժեքով, և կկիրառվեն վերականգնման միջոցառումներ, որպեսզի վերականգնվի նախքան Ծրագրի իրականացումը ԾԱԵԱ-ների ունեցած կենսամակարդակը:

12. Ծրագիրը կընթանա այն սկզբունքով, ըստ որի հնարավորինս պետք է խուսափել կամ նվազագույնի հասցնել հարկադիր տարաբնակեցումը՝ հետազոտելով և բացահայտելով ծրագրի նախագծի բոլոր գործող այլընտրանքային տարբերակները². Եթե հարկադիր տարաբնակեցումն անխուսափելի է, տարաբնակեցման գործողությունները պետք է ծրագրվեն և իրականացվեն որպես կայուն զարգացման ծրագրեր՝ ապահովելով բավականաչափ ներդրումային ռեսուրսներ, որպեսզի տարաբնակեցված կամ ծրագրի բացասական ազդեցություններին ենթարկված անձինք կարողանան օգտվել ծրագրի առավելություններից: Բացի այդ, վերաբնակեցված անձանց հետ պետք է անցկացնել իմաստավոր խորհրդատվություններ և նրանց ընդգրկել տարաբնակեցման ծրագրերի ծրագրման ու իրականացման գործընթացներում, ինչպես նաև նպաստել նրանց ապրելակերպի բարելավմանն ու կենսամակարդակի բարձրացմանը կամ առնվազն վերականգնել նրանց նախկին վիճակը՝ հասցնելով նրանց մինչև վերաբնակեցումն ունեցած կենսամակարդակին կամ մինչև Ծրագրի իրականացումն ունեցած ապրելակերպին, որը որ ավելի բարվոք էր: Այս սկզբունքները և դրանցից բխող տարաբնակեցման միջոցառումները վերաբերում են ՀԳՌԿՄ 2-ին և դրա բոլոր բաղադրիչներին՝ անկախ նրանից տարաբնակեցման հարցերի ծավալն ու բարդությունը պահանջում են տարաբնակեցման ծրագրերի նախապատրաստական աշխատանքներ, թե ոչ:

1.4. Տարաբնակեցման տեսակն ու ծավալը ՀԳՌԿՄ 2-ի շրջանակներում

13. ՀԳՌԿՄ 2-ի նախապատրաստական աշխատանքների սկզբնական փուլերում դժվար է ունենալ հստակ տեղեկություններ տարաբնակեցման հնարավոր ազդեցությունների վերաբերյալ, որոնք կարող են առնչվել առաջարկվող գործողությունների հետ: Սակայն, նախորդ ծրագրերի փորձից ելնելով՝ ենթադրվում է, որ ընդհանուր ծրագրի և դրա առանձին բաղադրիչների տարաբնակեցման ռիսկերը ցածր են: ՀԳՌԿՄ 2-ի շրջանակներում նախատեսված ֆիզիկական

² Հարկադիր տարաբնակեցման վերաբերյալ Համաշխարհային բանկի Գործառնական քաղաքականությունը (ՀԲ ԳԲ 4.12), 2002 թ.-ի հունվար, էջ1

շինարարական աշխատանքները կարող են բացասական ազդեցություններ ունենալ համայնքի/ԾԱԵԱ-ների վրա՝ պատճառելով հողերի, մշակաբույսերի կամ ծառերի ժամանակավոր կորուստ կամ դրանց մուտքերի կորուստ, շինարարական աշխատանքների իրականացման ընթացքում մուտքերի ժամանակավոր սահմանափակում դեպի մասնավոր և հասարակական սեփականությունները: Այնուամենայնիվ, անհավանական է զգալի բացասական սոցիալական ազդեցությունների առաջացումը: Ծրագրի իրականացման արդյունքում չեն սպասվում հողերի օտարում, ԾԱԵԱ-ների ֆիզիկական վերաբնակեցում կամ որևէ զգալի ազդեցություն ԾԱԵԱ-ների կենսամակարդակի և եկամուտների վրա:

14. Որոշ շինարարական աշխատանքներ են կանխատեսվում Բաղադրիչ 1-ի և Բաղադրիչ 3-ի ներքո, ինչպես մանրամասնորեն նկարագրված է ստորև: Բաղադրիչ 1-ն ու Բաղադրիչ 4-ը չպետք է ներառեն հողօգտագործում կամ հողերի օտարում պահանջող գործողություններ:

1.4.1. Տարաբնակեցման տեսակն ու ծավալը Բաղադրիչ 1-ի շրջանակներում

15. Բաղադրիչ 1-ի ներքո դրամաշնորհային ծրագրեր կիրականացվեն 8 մարզերում, որի արդյունքում բազմաթիվ արոտավայրերում կբարելավվի անասնապահության համակարգը: Համայնքների բոլոր արոտօգտագործողներին ներառող Արոտօգտագործողների կոոպերատիվներ (ԱԿ-ներ) կստեղծվեն առավելագույնը 100 համայնքներում: ԱԿ-ները պատասխանատու կլինեն արոտավայրերի կայուն կառավարման և անասնապահության զարգացման պլանների (ԱԿԱԶԴ-ներ) մշակման և իրականացման համար՝ հիմնվելով արոտօգտագործողների համապարփակ գնահատման և նրանց ընկալումների զարգացման վրա: Բոլոր ԱԿ-ներին կտրամադրվեն ֆինանսական միջոցներ, որպեսզի իրականացնեն իրենց ԱԿԱԶԴ-ները: Ֆինանսական միջոցների չափը կախված կլինի ԱԿԱԶԴ-ում առաջարկվող գործողություններից՝ հիմնվելով արոտավայրերի և գոյություն ունեցող անասնազրկաքանակի վրա: Յուրաքանչյուր համայնքին հատկացվող դրամաշնորհի միջին չափը կկազմի 200,000 ԱՄՆ դոլար, իսկ առավելագույն չափը՝ 300,000 ԱՄՆ դոլար: Ներդրումները կհատկացվեն փուլային եղանակով, երեք տարվա ընթացքում: Շահառուները որոշակի տոկոսով կկատարեն իրենց ներդրումն այդ ծախսերի մեջ:
16. ԱԿ-ներին կտրամադրվի իրավասու ներդրումային գործողությունների հատկանշական բաց ցանկը, ներառյալ՝ (a) Հեռագնա արոտների հասանելիության ապահովման և օգտագործման համար ենթակառուցվածք, օրինակ՝ տեղային ճանապարհների բարելավում, խմոցներ, կացարաններ ու փարախներ, (b) կաթի հավաքման կետեր սառեցման սարքավորումներով, (c) կերի արտադրության և հավաքման գյուղ.տեխնիկա, օրինակ՝ խոտհար մեքենաներ, խոտ հնձող սարքեր կամ սիլոսի տոփանոլ տրակտորներ, (d) դեգրադացված տարածքների վերականգնման միջոցառումներին ուղղված ծախսեր (ցանկապատում, մոլախոտերի, թփուտների դեմ պայքար և վերացանք), (e) կերարտադրությանն ուղղված աջակցություն, այդ թվում՝ պատիճավոր բույսերի սերմերը, հատիկավոր բույսերի սերմերը, (f) համայնքային մակարդակով հիվանդությունների վերահսկման ծրագրեր, այդ թվում՝ շուկան սահմանափակող հիվանդություններ, զոոնոս և մակաբուծային հիվանդությունների դեմ պայքար (g) անասնաբուծության բարելավում, այդ թվում՝ արհեստական սերմնավորում, (h) ուսուցում և խորհրդատվական ծառայություններ և (i) ԱԿ-

ներին ուղղված աջակցություն, ինչպիսիք են՝ կառավարման հարցերով ուսուցում, գրասենյակային սարքավորումներ և կահույք:

17. Վերոնշյալ գործողությունները կարող են ներառել մի շարք շինարարական աշխատանքներ՝ հեռագնա արոտների հասանելիության ապահովման և օգտագործման համար ենթակառուցվածք, օրինակ՝ արոտավայրերի տեղային ճանապարհների բարելավում, խմոցների, կացարանների (հովիվների համար տներ և փարախներ) կառուցում: Ենթակառուցվածքների մեծ մասը կկառուցվեն համայնքի սեփականությունը հանդիսացող և օգտագործվող կամ չօգտագործվող արոտավայրերում: Այնուամենայնիվ, հնարավոր է, որ մի շարք օգտագործվող կամ ամենայն հավանականությամբ չօգտագործվող մասնավոր հողերը կենթարկվեն շինարարական աշխատանքների ժամանակավոր ազդեցությանը:
18. Մասնավոր հողերի վրա ունեցած ազդեցություններից խուսափելու կամ (եթե հնարավոր չէ խուսափել) դրանք նվազագույնի հասցնելու նպատակով ԾԻԳ-ը նախագծող խորհրդատուի (խորհրդատու ընկերություն կամ անհատ, որն անհրաժեշտության դեպքում ինժեներական/մանրամասն նախագիծ կպատրաստի դրամաշնորհային ծրագրերի համար) օժանդակությամբ միջոցներ կձեռնարկի, որպեսզի տվյալ տարածքն ուսումնասիրվի նախագծման փուլի ընթացքում: Ծրագծի համար համայնքային հողերի ընտրությունը կիրականանա՝ համաձայնություն ձեռք բերելով և խորրդակցելով համայնքի հետ՝ արոտավայրերի հասանելիության ժամանակավոր սահմանափակումների հետևանքով առաջացած բացասական ազդեցությունները նվազեցնելու հետ կապված: Հետևելով Հայաստանում կիրառվող ընթացակարգին՝ բոլոր նախագծերը կվերանայվեն և կկնքվեն համայնքի համապատասխան տեղական ինքնակառավարման մարմինների կողմից:

1.4.2. Տարաբնակեցման տեսակն ու ծավալը Բաղադրիչ 3-ի շրջանակներում

19. Բաղադրիչ 3-ի շրջանակներում կհիմնվեն չորս մարզային Անասնաբուժական ծառայությունների մատուցման կենտրոններ (ԱԾԿ-ներ): Կենտրոնները բացառապես կհիմնվեն համայնքի սեփականությունը հանդիսացող տարածքներում, որոնք տարաբնակեցման ռիսկեր չեն առաջացնի: Համայնքները շինարարության նպատակով հողերը կփոխանցեն ՀՀ ԳՆ-ին (Կառավարությանը) կամավոր հիմունքներով: Հողերի ընտրությունը կիրականանա համայնքի հետ խորհրդակցության միջոցով՝ համոզվելու համար, որ դա համայնքային օգտագործման համար հանդիսանում է ԱԾԿ հիմնելու ամենահամապատասխան վայրը և, ընդհանուր առմամբ, բացասական ազդեցություններից խուսափելու համար, եթե կան այդպիսիք: ԱԾԿ-ներին սպասարկելու նպատակով կկառուցվեն որոշ ենթակառուցվածքներ, ինչպես օրինակ՝ ջրամատակարարում: Բոլոր ենթակառուցվածքները, ներառյալ՝ խողովակները, կտեղակայվեն համայնքի ինքնակառավարման մարմինների սեփականությունը հանդիսացող տարածքներում: Կնախատեսվեն հաղորդուղիների նոր ծրագծեր համայնքի փողոցների/համայնքի ճանապարհների երկայնքով, որի շնորհիվ հնարավոր կլինի խուսափել տարաբնակեցման ազդեցություններից:

1.4.3. Եզրակացություն

20. Ծրագիրը թույլ չի տա մասնավոր հողերի մշտական կորուստը որևէ բաղադրիչի ներքո: Համայնքի և մասնավոր հողերի վրա ժամանակավոր ազդեցությունների դեպքում կիրականացվեն մի շարք միջոցառումներ՝ համայնքի և ԾԱԵ-ների վրա ունեցած բացասական ազդեցությունները նվազագույնի հասցնելու նկատառումներով: Բացի այդ, ԱԿ-ների պլանների իրականացման համայնքային հիմնադրամը դրամաշնորհներ չի հատկացնի այն ծրագրերին, որոնց իրականացման արդյունքում կպահանջվի հողերի մշտական օտարում կամ ԾԱԵԱ-ների ֆիզիկական վերաբնակեցում:

2. ԻՆՍՏԻՏՈՒՑԻՈՆԱԼ ՇՐՋԱՆԱԿ

21. Մի քանի հաստատություններ՝ յուրաքանչյուրն իր առանձնակի դերերով ու պարտավորություններով հանդերձ, պատասխանատվություն կկրեն ՏԲՀ-ի սկզբունքների և նպատակների վերահսկման և իրականացման համար, հատկապես՝ հետագա ՏԳԾ(ներ)ը մշակելիս և իրականացնելիս: Ստորև թվարկված են ներգրավված հաստատությունների ֆունկցիոնալ դերերը: Հիմնական գործիչներին, ներառյալ՝ նրանց դերերն ու միմյանց հետ ունեցած փոխհարաբերությունները/փոխկապակցվածությունը ցույց տվող գծապատկերը նույնպես տրված է սույն բաժնում:

2.1. Հայաստանի Հանրապետության գյուղատնտեսության նախարարություն և Գյուղատնտեսական ծրագրի իրականացման գրասենյակ

22. Հայաստանի Հանրապետության Գյուղատնտեսության նախարարության Գյուղատնտեսական ծրագրերի իրականացման Գրասենյակի (ԳԾԻԳ) պետական գործակալությունը պատասխանատվություն կկրի ամբողջ ծրագրի կառավարման համար, ներառյալ՝ գնումների, ֆինանսական կառավարման, հաշվետվությունների հանձնման և Մոնիտորինգի ու գնահատման (ՄևԳ) հետ կապված բոլոր պատասխանատվությունները: ԳԾԻԳ-ն ընդհանուր պատասխանատվություն է կրում սույն ՏԲՀ-ի ներքո իրականացվող բոլոր գործողությունների վերահսկման և մոնիտորինգի համար: Պայմանագիր կկնքվի բնապահպանության մասնագետի և սոցիալական անվտանգության մասնագետի հետ, ովքեր պատասխանատվություն կկրեն անվտանգության վերահսկման համար: ԳԾԻԳ-ը կուղղորդի, կվերահսկի և առաջընթացի վերաբերյալ հաշվետվություններ կներկայացնի, ինչպես նաև կլուծի տարաբնակեցման հետ կապված այն հարցերը, որոնք պահանջում են գործողություն և համակարգում տեղական ինքնակառավարման մարմինների կողմից: Տարաբնակեցմանն առնչվող առաջադրանքներում և գործողություններում ԳԾԻԳ-ը կարող է հետևյալ եղանակներով ստանալ տարբեր խորհրդատուների աջակցությունը:
- i. **Նախագծման խորհրդատուն** (ՆԽ) նախագծեր կպատրաստի Ծրագրի համար: ՆԽ-ն պատասխանատու կլինի ծրագրի ծրագծի որոշման և տեղադիրքի համար, որը պետք է լինի ՏԲՀ-ի սկզբունքների համաձայն՝ Ծրագրի ազդեցություններից խուսափելու կամ դրանք

նվազագույնի հասցնելու համար: ՆԽ-ն պարտավոր կլինի նախագծման փուլում տվյալներ հավաքագրել ազդեցության ենթարկված հողակտորների, գույքի, ԾԱԵԱ-ների և նրանց ընտանիքների/տնային տնտեսությունների վերաբերյալ՝ Մարդահամարի և սոցիալ-տնտեսական հետազոտության նպատակով, ինչպես նաև տարածել Ծրագրին և բաղադրիչներին առնչվող տեղեկությունները:

- ii. **Վերահսկողության խորհրդատու** կնշանակվի՝ վերահսկելու համար շինարարական աշխատանքները և ապահովելու դրանց համապատասխանությունը նախագծին, ինչպես նաև Ծրագրի բոլոր սոցիալական և բնապահպանական պահանջներին: Վերահսկողության խորհրդատուն պետք է ԳԾԻԳ-ին տրամադրի սոցիալական անվտանգության մոնիտորինգի տվյալները:
- iii. **Արտոնագրված գնահատողի** հետ կկնքվի ժամանակավոր պայմանագիր, ով կպարտավորվի իրականացնել ազդեցությանը ենթարկված գույքերի գնահատում և փոխհատուցման հաշվարկում՝ ՀՀ Գնահատման օրենքների և չափանիշների, ՀԲ ԳՔ 4.12-ի և սույն ՏՔԾ-ի համաձայն, ըստ անհրաժեշտության:

2.2. Պետական կառավարման մարմիններ

2.2.1. Նախարարություններ և կոմիտեներ

- 23. Նախարարություններն ու կոմիտեները, որոնց հետ ԳԾԻԳ-ը կհամագործակցի և կհամակարգի տարաբնակեցման խնդիրները, ներկայացված են ստորև՝ իրենց հիմնական համապատասխան գործառույթներով: Բոլոր նախարարությունները կարող են մասնակցել ՏԳԾ-ի մշակման գործընթացի վերաբերյալ խորհրդակցություններին:

ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարություն (ՏԿՆ);

- 24. ՏԿՆ-ն ունի հետևյալ դերերն ու պարտականությունները, որոնք կարող են վերաբերել տարաբնակեցման հետ կապված խնդիրներին՝ (i) տարածքային կառավարման քաղաքականության դրույթների, տարածքային կառավարման և տեղական ինքնակառավարման մարմինների սոցիալ-տնտեսական զարգացման մասին օրենքների, ծրագրերի և նախագծերի մշակում ու կիրարկում՝ տարածքային կառավարման և տեղական ինքնակառավարման մարմինների միջոցով; (iii) ջրային ենթակառուցվածքի ներդրումային քաղաքականության մշակում և իրականացում, ներդրումային քաղաքականության փորձաքննության կազմակերպում; (iv) միգրացիոն գործընթացների պետական կարգավորման մասին քաղաքականության մշակում և իրականացման համակարգում; (v) պետական մոբիլիզացման պահուստների և այլնի ձևավորում ու կառավարում, և այլն:
- 25. ՏԿՆ-ն տարածքում պետական լիազոր մարմինն է, որը կարող է ունենալ, սկայն սահմանափակված չլինել ՏԳԾ գործընթացում հետևյալ դերակատարմամբ՝ (i) աջակցություն ՏԳԾ-ի մշակման և իրականացման գործընթացում տարաբնակեցման գործողություններում պետական լիազոր մարմնի լիազորությունների ներքո; (ii) Բողոքների լուծման հանձնաժողովի անդամ, եթե կիրառելի է, և այլն:

ՀՀ բնապահպանության նախարարություն (ԲՆ)

26. ՀՀ ԲՆ-ն պատասխանատու է բոլոր բնական ռեսուրսների պաշտպանության և պահպանման համար հետևյալ կերպ՝ (i) մթնոլորտային օդի, ջրի, հողի և հանքային ռեսուրսների արդյունավետ կառավարման, օգտագործման և պահպանման մասին պետական քաղաքականության մշակում, կառավարում և իրականացում, բուսական և կենդանական աշխարհի, հատուկ պահպանվող տարածքների վրա բացասական ազդեցությունների մեղմում և կանխարգելում; (ii) բնապահպանական օրենսդրության մշակում և կիրարկում, այդ թվում՝ բնապահպանական նորմեր և ստանդարտներ, թույլտվություններ և դրանց հետ կապված վճարներ ու պահումներ և այլն:

ՀՀ էներգետիկայի և բնական պաշարների նախարարություն (ԷԲՊՆ)

27. ՀՀ ԷԲՊՆ-ն պատասխանատու է բնական պաշարների պահպանման, կայուն օգտագործման և վերականգնման համար և իրականացնում է իր համապատասխան գործառույթները Օգտակար հանածոների պաշարների գործակալության ու Ընդերքի տրամադրման գործակալության միջոցով:

ՀՀ առողջապահության նախարարություն (ԱՆ)

28. ՀՀ ԱՆ-ն պատասխանատու է տարբեր նպատակներով հողի օգտագործման գոտիների սանիտարական պահպանման մասին քաղաքականության սկզբունքների մշակման և կիրարկման համար:

ՀՀ մշակույթի նախարարություն (ՄՆ)

29. ՀՀ ՄՆ-ն մշակում է պատմամշակութային հուշարձանների գույքագրման, պահպանման, օգտագործման սկզբունքները, պարամետրերը, նորմերը, ինչպես նաև հաստատում է մշակութային և պատմական հուշարձանների պահպանության գոտիների նախագծերն ու պաշտպանության ռեժիմները:

ՀՀ արտակարգ իրավիճակների նախարարություն (ԱԻՆ)

30. ՀՀ ԱԻՆ-ը մշակում և իրականացնում է ՀՀ կառավարության քաղաքականությունը արտակարգ իրավիճակներում բնակչության քաղաքացիական պաշտպանության ոլորտում: ՀՀ արտակարգ իրավիճակների նախարարության համակարգում գործող կառուցվածքային մարմիններից է «Հայաստանի հիդրոոդերոսֆերաբանական և մոնիտորինգի պետական ծառայություն» ՊՈԱԿ-ը:

ՀՀ քաղաքաշինության նախարարություն (ՔՆ)

31. ՀՀ ՔՆ-ն մշակում է հողերի որոշ տեսակների օգտագործման քաղաքաշինական սահմանափակումների և նորմերի հաստատման վերաբերյալ քաղաքականության դրույթները, որոնք սահմանվում են Հողային օրենսգրքի պահանջների համաձայն:

ՀՀ կառավարությանն առընթեր անշարժ գույքի կադաստրի պետական կոմիտե (ԱԳԿՊԿ)

32. ՀՀ կառավարությանն առընթեր անշարժ գույքի կադաստրի պետական կոմիտեն ունի հետևյալ դերերն ու պարտականությունները, որոնք կարող են վերաբերել տարաբնակեցման հետ

կապված խնդիրներին՝ (i) անշարժ գույքի (այդ թվում՝ հողի) միասնական ազգային կադաստրի պետական քաղաքականության մշակում և իրականացում; (ii) իր իրավասության շրջանակներում հողային ռեսուրսների կառավարման և օգտագործման քաղաքականության սկզբունքների մշակում, հողի օգտագործման պետական վերահսկողության իրականացում՝ աջակցելու հողային իրավունքների ինստիտուտի և հողի շուկայի ստեղծմանը.; (iii) կադաստրային, այդ թվում՝ հողերի քարտեզների մշակում; (iv) անշարժ գույքի տեղեկատվական համակարգի ստեղծում և սպասարկում ու կադաստրային տվյալների տրամադրում; (v) անշարժ գույքի իրավունքների պետական գրանցում; (vi) ՀՀ հողային ֆոնդի հողային հաշվեկշռի ձևավորում և հողերի դասակարգում՝ ըստ տեսակների; (vii) անշարժ գույքի, այդ թվում՝ հողերի կադաստրային գնահատում; (viii) անշարժ գույքի համար բազային հարկի սահմանում, այդ թվում՝ հողի հարկ:

33. ՀՀ կառավարությանն առընթեր անշարժ գույքի կադաստրի պետական կոմիտեն ունի իր տարածքային ստորաբաժանումները և սերտորեն աշխատում է տեղական ինքնակառավարման մարմինների հետ: ՏԳԾ-ի մշակման ընթացքում պետք է խորհրդակցել կադաստրի հետ, մասնավորապես, կապված ԾԱԵԱ-ների գույքի և սեփականության իրավունքի ճանաչման և հաստատման հետ, գույքի և սեփականության իրավունքի գրանցման և վերագրանցման հետ և այլն:

2.2.2. Մարզպետարաններ (Տարածքային ինքնակառավարման մարմիններ)

34. *Մարզպետարաններն* իրականացնում են ՀՀ կառավարության մարզային քաղաքականությունը հետևյալ ոլորտներում՝ ֆինանսներ, քաղաքաշինություն, տնային տնտեսություններ և կոմունալ ծառայություններ, տրանսպորտ ու ճանապարհաշինարարություն, գյուղատնտեսություն և հողօգտագործում, կրթություն, առողջապահություն, սոցիալական ապահովություն, մշակույթ և սպորտ, բնություն և բնապահպանություն, առևտուր, հասարակական սնունդ և սպասարկում: Մարզային քաղաքականությունը վերոնշյալ ոլորտներում իրականացվում է մարզպետարանների, ինչպես նաև համապատասխան մարզի ենթակայության տակ գտնվող կազմակերպությունների միջոցով: Հողային հարաբերությունների կարգավորման հարցում տեղական ինքնակառավարման մարմինների դերի համառոտ նկարագիրը հետևյալն է՝

- i. բնակեցման հիմնական ծրագրերի մշակում և հողերի գոտիավորման ու օգտագործման մեխանիզմների իրականացում համայնքի վարչական տարածքի շրջանակներում՝ համաձայն սահմանված ընթացակարգերի,
- ii. ըստ հիմնական բնակեցման ծրագրերի, համայնքի վարչական տարածքի շրջանակներում և սահմանված ընթացակարգերի համաձայն, տրամադրել և հատկացնել համայնքին և պետությանը պատկանող հող՝ «Սեփականաշնորհման մասին» օրենքի համաձայն,
- iii. տնօրինել համայնքին պատկանող հողը՝ ըստ «Սեփականության մասին» օրենքով նախատեսված ընթացակարգերի,
- iv. իրականացնել՝ (i) հողի շարունակական գրանցում; (ii) գանձել հողային հարկեր և վարձավճարներ համայնքային հողերի օգտագործման համար; (iii) հողի օգտագործման նկատմամբ վերահսկողություն և օգտագործվողների նկատմամբ սահմանափակումների պահպանման ապահովում; (iv) օրենքով սահմանված այլ լիազորություններ,
- v. աջակցություն՝ (i) հողի պետական գրանցում; (ii) համայնքների վարչական տարածքներին հատկացված հողի պաշտպանության ապահովում; (iii) բնապահպանական և

պատմամշակութային նորմերի կատարում ու դրանց ուղղված միջոցառումների իրականացում;
(iv) անտառածածկ տարածքների օգտագործման մեխանիզմների հանրապետական և տարածքային ծրագրերի իրականացում:

35. Մարզպետարանների ներկայացուցիչները կարող են ներգրավվել Բողոքների լուծման հանձնաժողովում և ՏԳԾ-ի պատրաստման ու իրականացման ընթացքում կարող են դիմել նրանց խորհրդին՝ որպես հողային հարաբերությունները կարգավորող մարզային պետական մարմինների:

2.3. Տեղական ինքնակառավարման մարմիններ

36. Քանի որ Ծրագիրը կիրականացվի գյուղական տարածքներում, համայնքի ինքնակառավարման մարմինները (տեղական ինքնակառավարման մարմինները (ՏԻՄ)) կարևոր դեր կխաղան թե՛ Ծրագրի ընդհանուր իրականացման, թե՛ տարաբնակեցմանն առնչվող գործողությունների կատարման ընթացքում: Բաղադրիչ 1-ի ներքո ՏԻՄ-երը հանձնաժողով կկազմեն ԱԿԱԶԲ-ների զարգացման համար: Հանձնաժողովը ԳԾԻԳ-ին կներկայացնի անհրաժեշտ ենթակառուցվածքներն ու դրանց հնարավոր տեղավայրերը՝ հիմնվելով համայնքի կարիքների գնահատման վրա: ՏԻՄ-ը պետք է նաև համայնքային հողեր հատկացնի ԱԾԿ-ների համար Բաղադրիչ 3-ի ներքո: ՏԻՄ-երն իրենց իրավասության շրջանակներում ակտիվորեն կներգրավեն տարաբնակեցման նախապատրաստական աշխատանքներում և իրականացման գործընթացներում՝ սկսած նախագծման նախապատրաստական փուլից, մասնավորապես՝ ազդեցությանը ենթարկված հողակտորների սեփականության կարգավիճակի, ԾԱԵԱ-ների և այլնի բացահայտման գործընթացներում: Նրանց հետ կանցկացվեն հանրային լսումներ, և նրանք, որպես միջնորդներ, կներգրավվեն բողոքների և դժգոհությունների լուծման գործընթացներում նախքան այդ դժգոհությունները Բողոքների լուծման հանձնաժողովին ներկայացնելը:

2.4. Տարաբնակեցման գործողությունների ծրագրի իրականացման գրասենյակ

37. Եթե տարաբնակեցման ծավալները զգալի են, և ԳԾԻԳ-ն ի վիճակի չէ իրականացնել առնչվող բոլոր գործողությունները, Տարաբնակեցման գործողությունների ծրագրի իրականացման բաժինը (ՏԳԾԻԲ), որը ԳԾԻԳ-ի կողմից լիազորված մարմին է, կարող է իրականացնել տարաբնակեցման գործողություններ: Որոշումը կկայացվի ՏԳԾ-ի մշակման փուլում: Եթե անհրաժեշտ է և երբ անհրաժեշտ է, ԳԾԻԳ-ը կապահովի վերահսկողության և խորհրդատվական ծառայություններ՝ ՏԳԾ-ի իրականացման գործում ԾԻԳ-ին աջակցելու նպատակով:

2.5. Բողոքների լուծման հանձնաժողով

38. Բողոքների լուծման հանձնաժողովը (ԲՀՀ) Ծրագրային մակարդակում կստեղծվի տարաբնակեցման հարցերին առնչվող դժգոհությունները և բողոքները լուծելու

նպատակով՝ փորձելով կանխել տարածայնությունների լուծումը դատական կարգով (մանրամասները ներկայացված են Գլուխ 6-ում):

2.6. Հասարակական կազմակերպություններ

39. Հայաստանում և, մասնավորապես՝ ծրագրին առնչվող տարածաշրջանում գործող հասարակական կազմակերպությունները (ՀԿ-ներ) սերտորեն ներգրավված են համայնքային կյանքում: Մասնավորապես, ՀԿ-ներն օգնում են լուծել համայնքային խնդիրները, պաշտպանել խոցելի խմբերի շահերը, պաշտպանել շրջակա միջավայրը, ապահովել հիմնական սոցիալական ծառայությունները, կազմակերպել տեղեկատվական քարոզարշավներ և այլն: ՀԿ-ները ներգրավված կլինեն ՀԳՌԿՄ II –ի տարաբնակեցմանն առնչվող յուրաքանչյուր գործողությունում, ներառյալ՝ յուրաքանչյուր ՏԳԾ-ի մշակման և իրականացման գործընթացներին: Մասնավորապես, ՀԿ-ները կհրավիրվեն մասնակցելու բոլոր հանրային լսումներին, որոնք կկազմակերպվեն ազդեցության ենթակա համայնքներում՝ գործընթացի վերաբերյալ իրենց տեսակետներն ու առաջարկությունները ներկայացնելու, ինչպես նաև, ցանկության դեպքում, ԾԱԵԱ-ին աջակցություն ցուցաբերելու նպատակով:

2.7. Համաշխարհային բանկ

40. ՀԲ-ն կլինի Ծրագրի ֆինանսավորող մարմինը: Ծրագրի պարբերական վերահսկողությունն իրականացնելուց բացի, ՀԲ-ն կդիտարկի և կհաստատի Ծրագրի ՏԲՇ-ները, ՏԳԾ-ները, Պաշտոնական ստուգման հաշվետվությունները, Համապատասխանության հաշվետվությունները:

Նկար 1. Տարաբնակեցման և տարաբնակեցման հարցերի հիմնական գործիչների նկարագրությունը

-
- Համաշխարհային բանկ**
-ի ֆինանսավորումով
հաստատում է
առաջարկվող ՎՁԸ, ՏԳՄ-ները
- ՀՀ կառավարություն**
- ԳՄԻԳ**
- ՏԳՄ/Պաշտոնական ստուգման հաշվետվությունների պատրաստում
 - ՏԳՄ իրականացման վերահսկողություն
 - ՏԳՄ մշակման, իրականացման մոնիթորինգ և ՀԲ-ին հաշվետվությունների ներկայացում
 - ՏԳՄ Ավարտական հաշվետվության ներկայացում ՀԲ-ին
- Բողոքների բանաձև հանձնաժողով**
- ՀԿ-ներ**
- Տեղական ինքնակառավարման մարմիններ**
- Անշարժ գույքի կադաստրի պետական կոմիտե**
- Հոստոցներ**
- Նախագծման խորհրդատու**
- Վերահսկողության խորհրդատու**
- Գնահատման խորհրդատու**
- ՏԳՄ իրականացման արտադրին մոնիթորինգ**
(եթե անհրաժեշտ է համապիտում ՏԳՄ-ում)
- Արտադրին մոնիթորինգ
- ՏԳՄ իրականացման գործընթացի
 - ՄԱԵԱ-ների վոլյունտարյանների վճարումների
- ՏԳՄ իրականացման գրասենյակ** (եթե անհրաժեշտ է համապիտում ՏԳՄ-ում)
- պատրաստել հողի գրանցման փաստաթղթերը, ձեռք բերել տեխնականության վկայականները
 - Խորհրդակցություններ ՄԱԵԱ-ների հետ
 - Փոխհատուցումների վճարումներ
 - Բանակցություններ
 - Տեղական վկայականներ
- ՄԱԵԱ-ներ**

- vii. ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգիրք (ընդունվել է 28.11.2007, ուժի մեջ է մտել 01.01.2008թ., հրապարակվել է թիվ 2007/64 պաշտոնական տեղեկագրում 19.12.2007թ.):

Սահմանադրությունը

42. ՀՀ Սահմանադրության 8-րդ հոդվածը (այսուհետև՝ Սահմանադրություն), ընդհանուր առմամբ, ընդունում է, որ գույքային իրավունքը (սեփականության իրավունքը) ճանաչվում և պաշտպանվում է Հայաստանի Հանրապետությունում: Սահմանադրության 31-րդ հոդվածը սահմանում է, որ գույքը կարող է օտարվել սոցիալական և պետական կարիքների համար միայն բացառիկ՝ գերակա հանրային շահի դեպքում՝ համաձայն օրենքով սահմանված կարգի և համապատասխան փոխհատուցման հիման վրա: Այս համատեքստում հատուկ ուշադրություն պետք է դարձնել Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի 1-ին արձանագրության 1-ին հոդվածին, որը սահմանում է, որ «Յուրաքանչյուր ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձ ունի իր գույքից անարգել օգտվելու իրավունք: Ոչ ոքի չի կարելի զրկել իր գույքից, բացառությամբ հանրության շահի և այն պայմաններով, որոնք նախատեսված են օրենքով և ընդհանուր միջազգային իրավունքի սկզբունքներով»:

Քաղաքացիական և հողային օրենսգրքեր

43. Թեև հողը/սեփականությունը վերցնելու գործընթացը հիմնականում ղեկավարվում է վերը նշված օրենքով, սակայն կա հարցերի մի առանձին խումբ, որոնք կարող են առաջանալ ծրագրի իրականացման ընթացքում ուրիշի գույքի սահմանափակ օգտագործման հետ կապված: Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական և հողային օրենսգրքերն անդրադարձել են այս հարցերին:
44. ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 210-րդ հոդվածը (ինչպես նաև Հողային օրենսգրքի 50-րդ հոդվածը) սահմանում են, որ հողատարածքի սեփականատերերը/օգտագործողները կարող են պահանջել իրենց հարևան հողատարածքի սեփականատիրոջից կամ այլ հողատարածքների սեփականատերերից իրենց շնորհել այդ հողատարածքների սահմանափակ օգտագործման իրավունքը (սերվիտուտ): Սերվիտուտը կարող է հաստատվել հարևան հողամասի միջով քայլելու և ձիով անցնելու, էլեկտրաէներգիայի գծերի տեղադրման և շահագործման, հաղորդուղիների և խողովակաշարերի, ջրամատակարարման և մելիորացիայի համար: Սերվիտուտը կարող է լինել կամավոր կամ պարտադիր, եթե կողմերի միջև սերվիտուտի համաձայնություն չի կայանում: Քաղաքացիական օրենսգրքի 212 (3) հոդվածը նախատեսում է, որ խողովակաշարերի, հանրային կարիքներին ծառայելու համար ստեղծվող ինժեներատեխնիկական ենթակառուցվածքների պահպանման և սպասարկման համար պետք է ստեղծվի պարտադիր մշտական անվճար սերվիտուտ:

Հասարակության և պետության կարիքների համար սեփականության օտարման մասին օրենքը

45. Հողը/սեփականությունը վերցնելու ու տարաբնակեցման հարցերով զբաղվող ամենակարևոր իրավական ակտը Հասարակության և պետության կարիքների համար սեփականության օտարման մասին օրենքն է (օրենք): Օրենքը սահմանում է այն դեպքերը, երբ պետք է իրականացվի գույքի օտարում և օտարման իրականացման կարգը:

46. Օրենքի 3-րդ հոդվածը սահմանում է հանրային բացառիկ՝ շահը որպես օտարման սահմանադրական հիմք և սահմանում է խնդրո առարկա օտարման իրականացման հետևյալ պահանջները՝ ա) օտարում՝ օրենքով սահմանված կարգի համաձայն և բ) օտարվող գույքի դիմաց տրվող համապատասխան նախնական փոխհատուցում:
47. Օրենքի 4-րդ հոդվածը սահմանում է այն սկզբունքները/պայմանները որոնց համաձայն պետք է որոշվի բացառիկ՝ գերակա հանրային շահը: Այսպիսով, օրենքը սահմանում է, որ՝ ա) հանրային շահը պետք է գերակա լինի օտարվող սեփականության սեփականատիրոջ շահերից, բ) գերակա հանրային շահի արդյունավետ իրագործումը չի կարող ապահովվել առանց տվյալ սեփականության օտարման, գ) գերակա հանրային շահից ելնելով՝ սեփականության օտարումը չպետք է չհիմնավորված վնաս պատճառի սեփականատիրոջը, դ) հանրային շահը գերակա է ճանաչվում Կառավարության որոշմամբ, ե) գերակա հանրային շահի առկայության փաստը կարող է վիճարկվել դատական կարգով:
48. Նույն հոդվածը սահմանում է, որ բացառիկ՝ գերակա հանրային շահը կարող է հետապնդել հետևյալ նպատակները՝ ա) պետության ու հասարակության անվտանգության ապահովումը, բ) Հայաստանի Հանրապետության միջազգային պայմանագրերով նախատեսված պարտավորությունների կատարման ապահովումը, գ) միջազգային և հանրապետական նշանակության պատմական և մշակութային արժեքների կամ հուշարձանների, ինչպես նաև բնության հատուկ պահպանվող տարածքների ստեղծման կամ պահպանության ապահովումը, դ) շրջակա միջավայրի պահպանության ապահովումը, ե) կրթության, առողջության, սպորտի, ինչպես նաև գիտության կամ մշակույթի զարգացման ապահովումը, զ) էներգետիկայի, հեռահաղորդակցության, ջրամատակարարման, ջրահեռացման, ջերմամատակարարման, քաղաքաշինական, ընդերքի հետախուզման, ընդերքօգտագործման, տրանսպորտի, հաղորդակցության ուղիների կամ բնակավայրերի ենթակառուցվածքների զարգացման բնագավառում համապետական կամ համայնքային կամ միջհամայնքային կարևոր նշանակություն ունեցող ծրագրերի իրականացման ապահովումը, է) անձանց կյանքի, առողջության կամ սեփականության պաշտպանությունը, ը) արտակարգ իրավիճակների կանխումը, արտակարգ իրավիճակների հնարավոր հետևանքների նվազեցումը, արտակարգ իրավիճակների հետևանքների վերացումը:
49. Օրենքը նաև կարգավորում է օտարվող սեփականության շրջանակի որոշման հետ կապված հարցերը: Մասնավորապես, օրենքի 5-րդ հոդվածը սահմանում է, որ, եթե օտարվում է հողամասը, ապա հողամասի հետ միասին օտարման են ենթակա նաև հողամասի վրա գտնվող անշարժ գույքը (շենքեր և այլ ամրացված գույք), ինչպես նաև հողամասի վրա գտնվող այլ բարելավումները: Եթե օտարվում է շենք կամ շինություն, ապա շենքի կամ շինության հետ միասին օտարման են ենթակա նաև այդ շենքի կամ շինության սպասարկման համար անհրաժեշտ հողամասերը: Եթե օտարվում է սեփականության մի մասը, ապա սեփականատիրոջ պահանջով պետք է օտարվի նաև այդ սեփականության չօտարված մասը: Նման պահանջ սեփականատերը կարող է ներկայացնել բացառիկ՝ գերակա հանրային շահ ճանաչելու մասին Կառավարության որոշումն ուժի մեջ մտնելուց հետո՝ երկամսյա ժամկետում:
50. Այս առումով պետք է նաև նշել, որ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանն ունի լավ հաստատված նախադեպային իրավունք՝ կապված ունեցվածքի|| (սեփականություն, գույք)

հասկացության մեկնաբանման հետ, որն օգտագործված է Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի 1-ին արձանագրության 1-ին հոդվածում և խիստ ցանկալի է, որպեսզի այն հաշվի առնվի օտարվող գույքի շրջանակը որոշելիս: Այստեղ հետաքրքրական են հետևյալ օրինակները՝

51. Բրոնիովսկին ընդդեմ Լեհաստանի գործի 129-րդ կետ. - 1-ին արձանագրության 1-ին հոդվածի առաջին մասում ունեցվածքի հասկացությունը անկախ նշանակություն ունի, որը չի սահմանափակվում նյութական իրերի սեփականությամբ և անկախ ազգային օրենքում պաշտոնական դասակարգումից: Նույն կերպ, քանի որ նյութական իրերը, որոշակի այլ իրավունքներն ու շահերը, որոնցից բաղկացած են միջոցները, կարող են համարվել գույքային իրավունքներ, հետևաբար, որպես ունեցվածք՝ այս դրույթի նպատակների համար: Յուրաքանչյուր դեպքում հարցը, որ պետք է դիտարկվի այն է, թե արդյոք ամբողջությամբ դիտարկված դեպքի հանգամանքները համարվում են հայտատուի անվանը շնորհված նյութական շահ, որը պաշտպանվում է 1-ին արձանագրության 1-ին հոդվածով:
52. Կոպեչկին ընդդեմ Սլովակիայի գործի 25-րդ կետ. - Դատարանը հիշեցնում է, որ ըստ նախադեպային իրավունքի, - ունեցվածքը 1-ին արձանագրության 1-ին հոդվածի իմաստի շրջանակներում կարող է լինել գոյություն ունեցող ունեցվածք կամ միջոցներ, այդ թվում՝ պահանջներ, որոնց դեմ դիմողը կարող է վիճել, որ նա ունի սեփականության իրավունքից արդյունավետ օգտվելու առնվազն օրինական ակնկալիքներ:
53. Օրենքը, ավելին, նախատեսում է, որ պետությունը, համայնքը և/կամ կազմակերպությունը կարող են հանդես գալ որպես հասարակության և պետության կարիքների համար օտարվող գույքի ձեռքբերող:
54. Օրենքի 7-րդ հոդվածը նշում է, որ Կառավարության կողմից բացառիկ՝ գերակա հանրային շահ ճանաչելու մասին որոշումից բխող սահմանափակումները պետք է գրանցվեն Կառավարության որոշումն ուժի մեջ մտնելուց հետո 15-օրյա ժամկետում՝ օրենքով սահմանված կարգով: Որոշումն ուղարկվում է գույքի սեփականատերերին և այլ անձանց, որոնք գույքի հետ կապված գրանցված գույքային իրավունքներ ունեն՝ Կառավարության նշված որոշումն ուժի մեջ մտնելուց 7 օրվա ընթացքում: Կառավարության որոշումը հրապարակվում է ՀՀ պաշտոնական տեղեկագրում և 3000-ից ոչ պակաս տպաքանակ ունեցող լրատվամիջոցներում ու կարող է բողոքարկվել դատական կարգով՝ ուժի մեջ մտնելուց հետո՝ մեկ ամսվա ընթացքում:
55. Նույն հոդվածում նաև նախատեսվում է, որ Կառավարության որոշումն ուժի մեջ մտնելուց հետո լիազոր մարմինը կազմում է օտարվող սեփականության նկարագրության արձանագրությունը, որին իրավունք ունեն մասնակցելու ձեռքբերողը, սեփականատերը և սեփականության նկատմամբ գույքային իրավունքներ ունեցողները: Արձանագրության մեկ օրինակը երեք օրվա ընթացքում ուղարկվում է սեփականատիրոջը և սեփականության նկատմամբ գույքային իրավունքներ ունեցող անձանց: Արձանագրությունը կարող է բողոքարկվել լիազոր մարմնին կամ դատարան այն ստանալուց հետո՝ 10 օրվա ընթացքում:
56. Օրենքը նաև ընդունում է, որ մինչև Կառավարության որոշման ընդունումը հավանական ձեռքբերողն իրավունք ունի Կառավարությանն առաջարկություն ներկայացնել օտարման ենթակա սեփականության նախնական ուսումնասիրման մասին (որը ներառում է նաև

արձանագրության պատրաստումը): Նախնական ուսումնասիրությունն իրականացվում է Կառավարության որոշման հիման վրա:

57. Օրենքի 10-րդ հոդվածը նախատեսում է, որ ձեռքբերողը/գնողը պետք է մինչև սեփականության օտարման գործընթացը սկսելու վերջնական ժամկետը օտարվող սեփականության սեփականատերերին և օտարվող սեփականության նկատմամբ գույքային իրավունքներ ունեցողներին պատշաճ ձևով ուղարկի սեփականության օտարման պայմանագրի նախագիծը: Սեփականության սեփականատերն օտարման պայմանագիրը ստանալուց հետո՝ երկշաբաթյա ժամկետում, պարտավոր է հայտնել ձեռքբերողին օտարման սեփականության նկատմամբ այն գույքային իրավունքներ ունեցողների մասին, որոնք իրենց իրավունքը չեն գրանցել կամ ենթակա չեն եղել գրանցման: Եթե սեփականատերը չի հայտնում ձեռքբերողին նշված անձանց մասին, ապա նա է պատասխանատու առանց նրանց մասնակցության իրականացված օտարման ժամանակ այդ անձանց պատճառված վնասների համար:
58. Օրենքի 11-րդ հոդվածը սահմանում է, որ համարժեք փոխհատուցումը վճարվում է սեփականատիրոջը օտարվող սեփականության դիմաց, իսկ շուկայական արժեքը 15 տոկոսով գերազանցող գինը սույն օրենքի նպատակներով համարվում է համարժեք փոխհատուցում: Անշարժ գույքի շուկայական արժեքը և/կամ սեփականության նկատմամբ գույքային իրավունքները որոշվում են համաձայն Հայաստանի Հանրապետության անշարժ գույքի գնահատման գործունեության մասին օրենքով սահմանված կարգի: Այս համատեքստում պետք է նշել, որ «Անշարժ գույքի գնահատման գործունեության մասին» օրենքը (հոդված 8) նշում է, որ անշարժ գույքի գնահատումը պարտադիր է՝ անշարժ գույքը պետության կամ համայնքների կարիքների համար օտարելու դեպքերում, իսկ գնահատումը պետք է իրականացվի արտոնագրված գնահատողի կողմից՝ պայմանագրի հիման վրա: Գնահատման արդյունքները ձևակերպվում են գնահատման հաշվետվությամբ, որը ի թիվս այլ տեղեկությունների պետք է պարունակի՝ 1) անշարժ գույքի գնահատման սուբյեկտների անվանումները, իրավաբանական հասցեները, 2) անշարժ գույքի գնահատման և տեղազննության ամսաթիվն ու տարեթիվը, 3) անշարժ գույքի գնահատման դասական երեք մեթոդների կիրառման հղումները գնահատման ստանդարտին, 4) գնահատվող անշարժ գույքի նկատմամբ իրավունքներն ու սահմանափակումները, 5) գնահատվող անշարժ գույքի տվյալները, դրանց հավաստիության աղբյուրները, 6) անշարժ գույքի տեղազննության արդյունքները, գնահատման օբյեկտի նկարագիրը, 7) անշարժ գույքի գնահատման դասական երեք մեթոդների կիրառման արդյունքում ստացված շուկայական արժեքների և դրանց համաձայնեցման արդյունքում ձևավորված անշարժ գույքի շուկայական արժեքի գնահաշվարկները, 8) անշարժ գույքի գնահատման տվյալների առևտրային գաղտնիության պայմանները, 9) անշարժ գույքի լավագույն և առավել արդյունավետ օգտագործման վերլուծությունը, եթե պատվիրատուն նման վերլուծության ցանկություն հայտնի, 10) անշարժ գույքի գնահատման համար օգտագործված փաստաթղթերի ցանկը, 11) պատվիրատուի և երրորդ անձանց առջև՝ գնահատողի պատասխանատվությունը, 12) անշարժ գույքի գնահատողի անունը, ազգանունը, ստորագրությունը, որակավորման վկայականի համարը:
59. Օրենքը նաև նախատեսում է, որ օտարվող գույքի նկատմամբ սեփականության իրավունքներ ունեցող անձինք փոխհատուցվում են օտարվող գույքի գումարի դիմաց վճարվող

փոխհատուցման գումարից: Ըստ օրենքի 12-րդ հոդվածի, եթե օտարման պայմանագրի նախագիծն օտարվող սեփականության սեփականատիրոջը և օտարվող սեփականության նկատմամբ գույքային իրավունքներ ունեցողներին ուղարկելուց հետո՝ երեք ամսվա ընթացքում օտարման պայմանագիր չի կնքվում, ապա ձեռքբերողը պարտավոր է փոխհատուցման ենթակա գումարը հանձնել դատարանի կամ նոտարի դեպոզիտ հաշվին և փոխհատուցման գումարի չափի հաշվարկը պետք է կատարված լինի այն դեպոզիտ հանձնելուց ոչ շուտ, քան մեկ շաբաթ առաջվա դրությամբ: Եթե օտարվող սեփականության սեփականատերը և օտարվող սեփականության նկատմամբ գույքային իրավունքներ ունեցողները ստանում են դեպոզիտի գումարը մինչև դատարանի կողմից սեփականության օտարման մասին վճռի կայացումը, օտարման պայմանագիրը համարվում է կնքված:

60. Օրենքի 13-րդ հոդվածը նախատեսում է, որ եթե ձեռքբերողի կողմից փոխհատուցման գումարը դեպոզիտ հանձնելուց հետո յոթ օրվա ընթացքում չի կնքվում օտարման պայմանագիրը, ապա ձեռքբերողը պարտավոր է մեկամսյա ժամկետում սեփականության օտարման հայցով դիմել դատարան: Այս դեպքում դատարանի քննարկման առարկա կարող է լինել միայն փոխհատուցման չափի հարցը: Փոխհատուցման գումարի վերաբերյալ դատարանի որոշումը պետք է հիմք լինի սեփականության օտարման համար:
61. Օրենքը նաև նախատեսում է այն հիմքերը, թե երբ է Կառավարության կողմից գերակա հանրային շահ ճանաչելու մասին որոշումը անվավեր համարվում: Մասնավորապես, 16-րդ հոդվածը նախատեսում է, որ եթե ձեռքբերողը օտարվող սեփականության սեփականատիրոջը և գույքային իրավունք ունեցողին չի ուղարկում օտարման պայմանագրի նախագիծը կամ նոտարի կամ դատարանի միջոցով դեպոզիտ հաշվին չի փոխանցում փոխհատուցման գումարը օրենքով սահմանված ժամկետում, ապա համարվում է, որ ձեռքբերողը հրաժարվում է տվյալ սեփականությունը ձեռք բերելու իրավունքից և տվյալ սեփականության մասով բացառիկ՝ գերակա հանրային շահ ճանաչելու մասին բոլոր իրավական փաստաթղթերը համարվում են անվավեր: Նշված որոշումը կարող է ճանաչվել անվավեր դատարանի կողմից, եթե ի թիվս այլ հանգամանքների, որոշումն ուժի մեջ մտնելուց հետո երկու տարվա ընթացքում չեն սկսել այն գործողությունները, որոնք հիմք են ծառայում սեփականության օտարման համար:
62. Տարաբնակեցման ծրագրին առնչվող հարցերի մեկ այլ խումբ է, թե արդյոք կիրառման ընթացակարգի հետ կապված ԱԵԱ-ները պետք է որոշեն, թե որ դատարանը պետք է ընտրվի տարաբնակեցման գործընթացում առաջացած վեճերի լուծման համար: Այս առումով հարկ է նշել, որ օրենքը ներառում է նաև մի շարք դրույթներ, որոնք նախատեսում են հայցային վաղեմություն, այսինքն՝ որոշ հարցեր դատարանում վիճարկելու/բողոքարկելու իրավունքի ժամկետներ: Այսպիսով՝ օրենքը սահմանում է, որ գերական հանրային շահ ճանաչելու մասին Կառավարության որոշումը կարող է վիճարկվել դատարանում մեկ ամսվա ընթացքում, իսկ նախնական ուսումնասիրություն անցկացնելու մասին Կառավարության որոշումը՝ դրանց ուժի մեջ մտնելուց հետո՝ երկու ամսվա ընթացքում:
63. Այդ որոշումները պետք է վիճարկվեն/բողոքարկվեն Հայաստանի Հանրապետության վարչական դատարանում՝ Վարչական դատավարության օրենսգրքի պահանջների համաձայն: Ըստ 3-րդ հոդվածի՝ անձը կամ իրավաբանական մարմինն իրավունք ունի դիմել ՀՀ վարչական դատարան, եթե պետական կամ տեղական ինքնակառավարման մարմինների կամ դրանց պաշտոնատար

անձանց վարչական ակտերը խախտել կամ խախտում են Սահմանադրությամբ, միջազգային պայմանագրերով, օրենքներով և այլ իրավական ակտերով երաշխավորված իրավունքներն ու ազատությունները: Միևնույն ժամանակ, պետք է նշել, որ օրենսգիրքը չի սահմանում ժամկետներ << վարչական դատարանի վարույթի համար: 81-րդ հոդվածը սահմանում է, որ դատական վարույթը, որպես կանոն, պետք է ավարտվի մեկ նիստով՝ առանց ձգձգումների: Դատավարության նախապատրաստումը և վարույթը պետք է ավարտվեն ողջամիտ ժամկետում: Վերը նշվածի հետ միասին << վարչական դատավարության օրենսգիրքը նախատեսում է պարզեցված/արագացված ընթացակարգ մի շարք դեպքերի համար, որոնցից, մեր դեպքում, առավել կիրառելի են հետևյալները՝ ա) երբ ներկայացված հայցը ակնհայտորեն լավ հիմնավորված է կամ բ) երբ ներկայացրած հայցը ակնհայտ անհիմն է: Վարչական դատարանի որոշումն ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից:

64. Իրավիճակը փոքր ինչ այլ է, երբ գործը գնում է դատարան օրենքի 13-րդ հոդվածով (օտարման պայմանագրի ստորագրումը դատարան դիմելու միջոցով) նախատեսված դեպքերով: Այս գործերը քննվում են ընդհանուր իրավասության դատարանի կողմից, եթե վիճարկվող փոխհատուցման չափը 5 մլն. դրամից ցածր է և քաղաքացիական դատարանի կողմից, եթե այն հավասար է կամ գերազանցում է 5 մլն. դրամը: Դատական վարույթն իրականացվում է ըստ << քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի պահանջների: Ինչպես նախորդ դեպքում, << քաղաքացիական դատավարության օրենսգիրքը նույնպես չի նախատեսում խիստ ժամկետներ գործի քննության համար և սահմանում է, որ գործը պետք է քննել դատարանում ողջամիտ ժամկետում (111-րդ հոդված): Այստեղ նույնպես դատարանը կարող է կիրառել արագացված կարգ, եթե << քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 125-րդ հոդվածը նախատեսում է, որ դատարանն իրավունք ունի քննել արագացված կարգով, եթե՝ ա) գործի բնույթը պահանջում է անհապաղ դատաքննություն, բ) հայցը ակնհայտորեն հիմնավորված է, գ) հայցը ակնհայտորեն անհիմն է:
65. Ընդհանուր իրավասության դատարանների և քաղաքացիական դատարանի որոշումներն ուժի մեջ են մտնում մեկ ամսից և կարող են բողոքարկվել վերաքննիչ քաղաքացիական դատարան: Իր հերթին, վերաքննիչ դատարանը նույնպես սահմանափակված չէ խիստ ժամկետներով և պետք է քննի գործը ողջամիտ ժամկետում՝ հաշվի առնելով ընդհանուր իրավասության/քաղաքացիական դատարանի կողմից գործը քննելու ժամկետները: Վերաքննիչ դատարանի որոշումն ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից:

3.2. Համաշխարհային բանկի քաղաքականությունը

66. ՀՔ ԳՔ 4.12-ի հիմնական նպատակն է ուսումնասիրել բոլոր այլընտրանքները՝ խուսափելու կամ գոնե նվազագույնի հասցնելու հարկադիր տարաբնակեցումը: Եթե տարաբնակեցումն անխուսափելի է, վերաբնակեցված անձանց կենսամակարդակը պետք է վերականգնվի կամ բարելավվի՝ համեմատած այն պայմանների հետ, որոնք գոյություն ունեին ծրագրից առաջ: Քաղաքականությունը տարածվում է հողը և այլ գույքը վերցնելու վրա, երբ հողի օտարումը հանգեցնում է կացարանի մշտական կամ ժամանակավոր կորստի, արտադրական գույքի լիարժեք կամ մասնակի կորստի, կամ դրանց հասանելիության և եկամտի աղբյուրների կամ կենսապահովման այլ միջոցների կորստի վրա: Այս քաղաքականությունը նաև տարածվում է այլ գործողությունների վրա, որոնք հանգեցնում են հարկադիր տարաբնակեցման, որոնք ըստ

Բանկի՝ ա) անմիջականորեն և զգալիորեն կապված են բանկի օժանդակությամբ իրականացվող ծրագրի հետ, բ) անհրաժեշտ են ծրագրային փաստաթղթերում նախատեսված նպատակների իրականացման համար և գ) իրականացվել են կամ նախատեսվում է դրանց իրականացում ծրագրին զուգընթաց:

Երեւանի օրենքների և Համաշխարհային բանկի հարկադիր տարաբնակեցման քաղաքականության համեմատությունը

Երեւանի օրենքների և Համաշխարհային բանկի ոչ կամավոր/հարկադիր տարաբնակեցման քաղաքականության

Համայնքի օրենսդրությունը	Համաշխարհային բանկի ոչ կամավոր/հարկադիր տարաբնակեցման քաղաքականությունը	Եզրակացություն բացթողումների մասին	Բացթողումները վերացնելու գործողություններ
1. Իրավասությունը			
Համայնքի օրենքները (այլն) նկատմամբ համայնքի օրենքները անհիմն իրավունք հատուցում օտարվող հողի, ծրագրի օրենքները/ապամոնտաժման և օրենքներ (Հանրային և պետական օրենքների օտարման մասին օրենքներում, երբ հողերը չեն օտարվում, օրենքներում են հանրային ծրագրերի օրենքներում/համայնքի օրենքներում Հողային օրենսգիրք (հողվածներ համայնքի օրենքների նկատմամբ ունեն այլ օրենքներ (վարձակալության իրավունք, օրենքներ իրավունք և այլն) փոխհատուցում ունեն, իսկ այդ անձանց ընդհանուր ներառված է և վճարվում է հատուցումներին վճարվող հանրային և պետական կարիքների համայնքի օտարման մասին օրենք ներում, ովքեր իրենց սեփական հողի	բ) Անձինք, ովքեր հողի նկատմամբ ունեն իրավական գրանցման կարգավիճակ (այդ թվում՝ սովորության և ավանդական իրավունքներ, որոնք ճանաչվում են երկրի օրենսդրությամբ) ստանում են փոխհատուցում իրենց օգտագործած հողի դիմաց.	Ընդհանուր առմամբ, ՀՀ օրենսդրության և ՀԲ ԳԾ դրույթները նույնն են, բացառությամբ գույքի նկատմամբ իրավական գրանցման կարգավիճակ չունեցող անձանց վերաբերյալ դրույթի:	Բացը լրացնելու համար առաջարկվում է՝ հետևել ՀԲ ԳԾ 4.12-ին. ՀՀ կառավարությունը թույլ է տալիս կիրառել ՀԲ ԳԾ 4.12-ը ՄՊՎԾ II-ի համար:

Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությունը	Համաշխարհային բանկի ոչ կամավոր/հարկադիր տարաբնակեցման քաղաքականությունը	Եզրակացություն բացթողումների մասին	Բացթողումները վերացնելու գործողություններ
մինչև քանդման օրը, կարող են ստանալ փոխհատուցում (Քաղաքացիական օրենսգրքի 188-րդ հոդված):	գ) անձինք, ովքեր չունեն իրավական գրանցման կարգավիճակ հողի նկատմամբ, սակայն այդ հողի կամ գույքի նկատմամբ պահանջներ ունեն, եթե այդ պահանջները ընդունելի են երկրի օրենսդրությամբ կամ ընդունելի են դառնում տարաբնակեցման ծրագրով նախատեսված գործընթացով, ստանում են փոխհատուցում իրենց օգտագործած տարածքի համար:		
2. Իրավունքները			
ՀՀ օրենսդրության համաձայն՝ փոխհատուցումը վճարվում է միայն սեփականատերերին և սեփականության իրավունք ունեցող անձանց, եթե սեփականության/գույքային իրավունքները ձեռք են բերվել նախքան կասեցման օրը, իսկ կասեցման օրից հետո կատարված բոլոր բարելավումները, որոնք գերազանցում են օրենքով նախատեսված շրջանակը, ենթակա չեն փոխհատուցման:	ԱԵԱ-ները ստանում են տարաբնակեցման աջակցություն իրենց զբաղեցրած հողի դիմաց փոխհատուցման տեսքով և, անհրաժեշտության դեպքում, այլ օգնություն՝ սույն քաղաքականությամբ սահմանված նպատակադրումների իրականացման համար, եթե նրանք զբաղեցնում են ծրագրի տարածքը մինչև կասեցման օրը:	ՀՀ օրենսդրության և ՀԲ ԳԾ դրույթները նույնն են:	-
Օտարման դեպքում համարժեք փոխհատուցում պետք է վճարվի սեփականատիրոջը. շուկայական արժեքը 15%-ով գերազանցող արժեքը կհամարվի համարժեք փոխհատուցում (Հանրային և պետական կարիքների համար սեփականության օտարման մասին օրենք (հոդված11)):	Փոխհատուցման չափը պետք է բավարար լինի կորցրած հողի և այլ գույքի փոխարինման համար՝ տեղական շուկայի փոխարինման արժեքի չափով:	ՀՀ օրենսդրության և ՀԲ ԳԾ 4.12 նախատեսում են փոխհատուցում կորցրած հողերի	

Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությունը	Համաշխարհային բանկի ոչ կամավոր/հարկադիր տարաբնակեցման քաղաքականությունը	Եզրակացություն բացթողումների մասին	Բացթողումները վերացնելու գործողություններ
		համար: Ազգային օրենսդրությունը ավելի նպաստավոր է ԱԵԱ-ների համար:	
Ոչ մի դրույթ չկա եկամտի/կենսապահովման միջոցների վերականգնման միջոցառումների և/կամ զգալի ազեցության ենթարկված ԾԱԵԱ-ների ու խոցելի խմբերի և/կամ տարաբնակեցման ծախսերի վերաբերյալ (տես վերը նշված ՀՀ օրենքները)	ՀԲ քաղաքականությունը պահանջում է եկամտի/ կենսապահովման միջոցների վերականգնում զգալի կորուստների համար և/կամ տեղափոխման գործընթացի ընթացքում բոլոր ԾԱԵԱ-ների կրած ծախսերի համար:	ՀՀ օրենսդրությունը նախատեսում է շատ սահմանափակ դրույթներ եկամտի/ կենսապահովման միջոցների փոխհատուցման և/կամ տեղափոխման գործընթացի ընթացքում բոլոր ԱԵԱ-ների կրած ծախսերի համար:	Բացը լրացնելու համար առաջարկվում է՝ 1) հետևել ՀԲ ԳԾ 4.12-ին. 2) ՀՀ կառավարությունը թույլ է տալիս կիրառել ՀԲ ԳԾ 4.12-ը ՍՊՎԾ II-ի համար:
3. Տեղեկատվության վերաբերյալ պահանջները			
Բացառիկ՝ գերակա հանրային շահ ճանաչելու մասին Կառավարության որոշման մասին պետք է պատշաճ ձևով տեղեկացնել սեփականատերերին և գույքի նկատմամբ սեփականության իրավունքներ ունեցող անձանց՝ դրա ուժի մեջ մտնելուց հետո՝ յոթ օրվա ընթացքում: Սեփականատերը և օտարվող գույքի նկատմամբ իրավունքներ ունեցող անձինք իրավունք ունեն մասնակցել օտարվող գույքի նկարագրության պատրաստմանը: Նկարագրության	Հողի, կառույցների և այլ գույքի քանակական վերլուծության և արժեքի որոշման հետ կապված տեղեկությունները, փոխհատուցման իրավունքները և փոխհատուցման գումարներն ու ֆինանսական աջակցությունը պետք է լիովին տրամադրվեն այն անձանց, ում դրանք	ՀՀ օրենսդրության և ՀԲ ԳԾ 4.12 դրույթները գրեթե նույնն են:	-

Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությունը	Համաշխարհային բանկի ոչ կամավոր/հարկադիր տարաբնակեցման քաղաքականությունը	Եզրակացություն բացթողումների մասին	Բացթողումները վերացնելու գործողություններ
արձանագրության պատճենը պետք է ուղարկվի սեփականատիրոջը և օտարվող գույքի նկատմամբ իրավունքներ ունեցող անձանց: (Հանրային և պետական կարիքների համար սեփականության օտարման մասին օրենքի 7-րդ հոդված) Քաղաքապետարանները/ գյուղապետարանները պետք է համայնքներին լրատվամիջոցներով և հանրային լսումների միջոցով տեղեկացնեն իրենց շրջապատում ակնկալվող փոփոխությունների մասին (Կառավարության 1998թ. հոկտեմբերի 28-ի թիվ 660 որոշում):	առնչվում են:		

3.4. Եզրակացություններ. բացթողումների լրացմանն ուղղված միջոցառումներ

67. Սկզբունքորեն, հողի օտարման և տարաբնակեցման հետ կապված Հայաստանի օրենսդրությունն ու կանոնակարգերը և ՀՔ ԳԾ 4.12 համապատասխանում են ոչ միայն ազդեցության ենթակա ընտանիքների կամ անձանց փոխհատուցման նպատակին, այլ նաև վերականգնման նպատակին: Սակայն, ՀՀ օրենքներում պարզ չէ, թե ինչպես պետք է վերականգնումը իրականացվի և, գործնականում, վերականգնման ապահովումը թողնվում է տեղական ինքնակառավարման մարմինների և ծրագրի առանձին կողմնակիցների կողմից ձեռնարկվող ժամանակավոր միջոցառումներին: Մեկ այլ և բավականին մեծ տարբերությունը ՀՀ օրենսդրության ու կանոնակարգերի և ՀՔ քաղաքականության միջև այն է, որ ՀՔ ԳԾ 4.12-ը ճանաչում է սեփականության իրավունքը գրանցած և չգրանցած սեփականատերերի, ինչպես նաև գրանցված և չգրանցված վարձակալների, այսինքն՝ սեփականության գրանցման բացակայությունը արգելք չի փոխհատուցման և վերականգնման համար: Այդ հարցերը պարզաբանելու և Հայաստանի օրենքների ու կանոնակարգերի և ՀՔ 4.12-ի միջև հնարավոր բացերը համապատասխանեցնելու համար՝ սույն ՏՔԾ-ն պարտադրում է փոխհատուցում՝ փոխարինման ամբողջ արժեքի չափով, այդ թվում՝ ոչ օրինական/սեփականություն իրավունքը չգրանցած բնակվողների վերականգնումը, վերականգնման փաթեթները (անհրաժեշտության դեպքում կսահմանվի ՏՔԾ-ով) ԱԵԱ-ների համար, որոնց վերաբնակեցման կարիքը կարող է առաջանալ, որոնք գործնական կորուստներ են կրում կամ կարող են զգալի ազդեցության ենթարկվել:
68. Ավելին, հրապարակայնությունը և խորհրդակցումը ՀՀ օրենքներում լավ չեն ներկայացված և ծրագիրը կապահովի (հավանական) ԾԱԵԱ-ների և, մասնավորապես, ծրագրի ազդեցության ենթակա խոցելի խմբերի, պատշաճ ընդգրկումը հանրային լուծումների և մասնակցության գործընթացին՝ ծրագրի իրականացումից առաջ և իրականացման ընթացքում (տե՛ս նաև ստորև բերված 6-րդ բաժինը): Բացի այդ, կիիմնվի բողոքների լուծման մեխանիզմ (տես նաև 5.2-րդ բաժինը) և ծրագրի իրականացման ֆիզիկական աշխատանքները չեն սկսվի նախքան ծրագրի կամ ենթաբաղադրիչի փոխհատուցման և վերականգնման բոլոր միջոցառումների ավարտը:
69. Համաձայն ՀՔ ԳԾ 4.12-ի 4-րդ կետի՝ այս միջոցները տարածվում են ծրագրի բոլոր բաղադրիչների վրա, որոնք հանգեցնում են հարկադիր տարաբնակեցման՝ անկախ ֆինանսավորման աղբյուրից:

4. ՓՈԽՀԱՏՈՒՑՄԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐՆ ՈՒ ԻՐԱՎԱՍՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

70. Տարաբնակեցման գործողությունները կիրականացվեն ըստ փոխհատուցման իրավունքի և իրավասությունների շրջանակի, որոնք մշակվել են՝ հիմնվելով ՀՀ օրենքների և ՀՔ ԳԾ 4.12-ի վրա: ՏՔԾ-ի հիմնական սկզբունքն այն է, որ ԾԱԵԱ-ները պետք է ստանան աջակցություն իրենց ջանքերում՝ ուղղված սեփական կենսամակարդակի, եկամուտ վաստակելու կարողության և արտադրական մակարդակների բարելավմանը կամ, առնվազն, վերականգնել այն կենսամակարդակը, որը նրանք ունեին մինչ ծրագիրը, ընդ որում՝ սեփականության իրավունքի կարգավիճակի բացակայությունը չի բացառում փոխհատուցման և/կամ վերականգնման աջակցություն ստանալու համար այս անձանց համապատասխանությունը:
71. Ծրագրի որևէ կոնկրետ բաղադրիչին առնչվող ազդեցությունների բացահայտման ժամանակ անհրաժեշտ է վերանայել և համապատասխանաբար թարմացնել իրավասությունների սխեման և փոխհատուցման նկատմամբ իրավասության/իրավունքների նկարագրերը:

4.1. Փոխհատուցման և/կամ վերականգնման իրավունքները

72. Փոխհատուցման և/կամ վերականգնման աջակցության իրավունք ունեցող ԾԱԵԱ-ներն ընդգրկված են հետևյալ երեք խմբերում՝

- i. Անձինք, ովքեր ունեն գրանցված իրավունքներ հողի նկատմամբ, որն ունի պատշաճ իրավական գրանցում՝ համաձայն ՀՀ օրենսդրության;
- ii. Անձինք, ովքեր չունեն գրանցված իրավունքներ հողի նկատմամբ մարդահամարը սկսելու պահի դրությամբ, սակայն ունեն պահանջներ այդ հողի նկատմամբ, և որ այդ պահանջներն ընդունելի են ՀՀ օրենքներով,
- iii. Անձինք, ովքեր չունեն ընդունելի գրանցված իրավունք կամ պահանջ իրենց կողմից զբաղեցրած հողի նկատմամբ:

73. Բոլոր ԾԱԵԱ-ները, ովքեր ապրում են ծրագրային տարածքում կասեցման օրից առաջ, պետք է հաշվի առնվեն՝ իրենց կորուստների դիմաց փոխհատուցում և/կամ վերականգնման աջակցություն ստանալու համար: Գրանցված իրավունքի բացակայությունը չի զրկում նրանց իրավասություններից:

74. ՀՔ ՕՔ4.12 –ը ներառում է փոխհատուցման/վերականգնման ենթակա ծրագրի հետևյալ տնտեսական և սոցիալական ուղղակի ազդեցությունները, որոնք պայմանավորված են

- i. Հողի հարկադիր օտարմամբ, որն առաջ է բերում
 - a. ծածկի տեղափոխություն կամ կորուստ,
 - b. մշտական կամ ժամանակավոր ազդեցության ենթակա հող,
 - c. գույքի կորուստ կամ դեպի գույքը մուտքի կորուստ, ներառյալ՝ տները կամ այլ կառույցները, մշակաբույսերը, ծառերը կամ այլ գույքը, բիզնեսները և /կամ արտադրության այլ միջոցները; և/կամ,
 - d. Եկամտի աղբյուրների կամ կենսապահովման միջոցների կորուստը, անկախ այն բանից, թե ազդեցության ենթակա անձինք պետք է տեղափոխվեն այլ վայր, թե ոչ; կամ
- ii. Դեպի օրենքով սահմանված հատուկ նշանակության պարկեր և պաշտպանված տարածքներ մուտքերի հարկադիր սահմանափակումները, որը բացասական ազդեցություն է թողնում վերաբնակեցված անձանց կենսամակարդի վրա:

Կասեցման օր

75. Փոխհատուցման իրավունքը կսահմանափակվի կասեցման օրով: ԳՔ 4.12-ը սահմանում է, որ այն ԾԱԵԱ-ները, ովքեր ծրագրի ազդեցության տարածքներում կհաստատվեն կասեցման օրից հետո, փոխհատուցման իրավունք չեն ունենա: Փաստը, որ փոխհատուցման իրավունքի համար կսահմանվի ծրագրի կասեցման օր, կհաղորդվի ազդեցության ենթակա համայնքներին նախնական հանրային լսումների ընթացքում: Կասեցման ճշգրիտ օրը կիրառարակվի ԳԾԻԳ-ի և ՏԻՄ-երի կողմից նախապես, որին անմիջապես կհետևի ԾԱԵԱ-ների մարդահամարի հետազոտությունն ու գույքագրման իրականացումը: Կասեցման օրը կլինի ԾԱԵԱ-ների մարդահամարի հետազոտության մեկնարկի օրը: Ազդեցության ենթակա գույքի նկարագրության արձանագրությունները կպատրաստվեն գույքագրման ընթացքում: Ազդեցության ենթակա գույքի վերաբերյալ տվյալները կգրանցվեն ԾԱԵԱ և/կամ ՏԻՄ-երի ներկայությամբ: Այնուհետև, արձանագրությունը կստորագրվի ԾԱԵԱ կողմից և/կամ ՏԻՄ-ի կողմից, եթե ԾԱԵԱ-ն բացակա է: Ամեն ջանք պետք է գործադրել ստորագրումը ԾԱԵԱ-ի համար հարմար ժամանակ կազմակերպելու համար, և հետաձգել ստորագրումը մինչև ԾԱԵԱ-ն հասանելի կլինի: Եթե ԾԱԵԱ-ն

շարունակում է անհասանելի մնալ, ԾԱԵԱ-ի բացակայության պատճառները պետք է փաստաթղթավորվեն և կցվեն արձանագրությանը: Բոլոր մարդիկ, կազմակերպությունները, որոնք մուտք են գործում ծրագրային տարածք, և/կամ մարդիկ, որոնք իրականացնում են շինարարական աշխատանքներ, ծառերի տնկում և այլն կասեցման օրից հետո, իրավասու ԾԱԵԱ-ներ չեն և որևէ փոխհատուցում չեն ստանա: Սակայն, նրանց կանխավ կներկայացվի ծանուցում, որով վերջիններիս կխնդրվի ազատել տարածքները, ապամոնտաժել ազդեցության ենթակա շինությունները նախքան Ծրագրի իրականացումն սկսելը: Նրանց ապամոնտաժված կառույցներն ու նյութերը չեն առգրավվի, նրանք տուգանքներ չեն վճարի կամ սանկցիայի չեն ենթարկվի: Այս ամենին նպաստելու համար Ծրագիրը կտրամադրի տրանսպորտային անհրաժեշտ միջոցները՝ նրանց տեղափոխությունը կազմակերպելու համար:

4.2. Փոխհատուցման և վերականգնման իրավունքները

76. Փոխհատուցման իրավունքները հիմնված են այն տրամաբանության վրա, որ տարաբնակեցումը, վերականգնման և փոխհատուցման ծրագրերը պետք է բարելավեն կամ նվազագույնը վերականգնեն ԾԱԵԱ-ների նախքան ծրագիրն ունեցած կենամակարդակը և ապահովեն, որպեսզի վերջիններս դառնան Ծրագրի օգուտների շահառուներ: Փոխհատուցման և/կամ վերականգնման իրավունք ունեցող բոլոր ԾԱԵԱ-ները (պարբերություն 74-77) կփոխհատուցվեն նախքան շինարարական աշխատանքները: Պարբերություն 74(i) և (ii) -ի ներքո սահմանված ԾԱԵԱ-ների համար նախատեսված է փոխհատուցում միայն հողի կորստի համար, և այլ աջակցություն՝ համաձայն ՏԳԾ-ի: Պարբերություն 74(iii)-ի ներքո սահմանված ԾԱԵԱ-ներին կտրամադրվի տարաբնակեցման աջակցություն իրենց կողմից զբաղեցրած հողի համար, և այլ աջակցություն՝ համաձայն ՏԳԾ-ի: Բոլոր անձանց, որոնք ներառված են պարբերություն 74 (i), (ii), և (iii)-ում, կտրամադրվի փոխհատուցում հողից բացի այլ գույքի կորստի դիմաց:

77. Անձինք, ովքեր կասեցման օրից հետո ոչնչություն կկատարեն փարածքում (պարբերություն 77), փոխհատուցման կամ փարաբնակեցման որևէ այլ տեսակի աջակցության իրավունք չեն ունենա:

Փոխհատուցման հիմնական սկզբունքները

- i. ՎԱ-ները կփոխհատուցվեն փոխարինման ամբողջ արժեքով և փոխարինման ծախսերով՝ առանց ամորտիզացիոն մասհանումների, և նրանց վերաբնակեցումը կիրականացվի նրանց հետ անցկացված պատշաճ խորհրդակցություններից հետո:
- ii. Փոխհատուցման գումարը չի նվազեցվի փրկված նյութերի, գրանցման ծախսերի, հարկերի և այլ կիրառելի վճարումների համար:
- iii. Փոխարինման համար փոխհատուցման նախնական դրույքաչափերը կառաջարկվեն ԾԱԵԱ-ներին՝ նրանց հնարավորություն տալով համեմատել դրանք շուկայում գերակայող գների հետ:
- iv. Հողի և/կամ տան փոխարինման հարկերը և վարձավճարները չեն գանձվի կամ վարձավճարներն ու հարկերը կներառվեն հողի և/կամ տան դիմաց տրվող փոխհատուցման փաթեթում: Իրավասու պետական մարմինների կողմից նախապատվություն կտրվի այն ԾԱԵԱ-ներին, ովքեր վերակառուցում են իրենց տները սեփական ուժերով: Նրանց կցուցաբերվի նաև աջակցություն սեփականության անհրաժեշտ իրավունքները և պաշտոնական վկայականը ձեռք բերելու հարցում:
- v. Այն դեպքում, եթե համայնքի ենթակառուցվածքները, ինչպես օրինակ՝ դպրոցները, գործարանները, ջրի աղբյուրները, ճանապարհները, կոյուղագծերը, էլեկտրամատակարարման համակարգը, կամ համայնքային այլ ռեսուրսները, ինչպիսիք են՝ անտառային տարածքները կամ արոտավայրերը, ենթարկվում են ազդեցության, ապա դրանք կփոխարինվեն նորերով, որոնց համար համայնքը չի վճարի:

Դրանք կվերականգնվեն և/կամ կբարելավվեն այնպես, որ կվերականգնվեն նրանց նախքան ծրագիրն ունեցած գործառնությունները, ինչպես նաև այս ծառայությունների հասանելիությունը ԾԱԵԱ-ներին:

- vi. Քանի որ Ծրագիրը ժամանակավոր ազդեցության կենթարկի հողերի մի փոքր մասը, փոխհատուցումը կտրվի փոխարինման արժեքի չափով կանխիկ գումարով:
- vii. ՎԱ-ներին կտրամադրվի լիրաժեք աջակցություն անձնական իրերի, ապրանքների, և/կամ շարժական գույքի/կառույցների փոխադրման համար, եթե այդպիսիք կան:

Տարաբնակեցման ռազմավարություններ

- viii. Նախապատվությունը կտրվի հողի վրա հիմնված տարաբնակեցման ռազմավարություններին, այն ԾԱԵԱ-ների դեպքում, ովքեր իրենց ապրուստը վաստակում են հողի միջոցով: Այս ռազմավարությունները կարող են ներառել տարաբնակեցումը պետական կամ մասնավոր սեփականություն հանդիսացող և տարաբնակեցման նպատակով ձեռք բերված հողի վրա: Հողի փոխարինման առաջարկի դեպքում վերաբնակեցվողներին տրամադրվում է այնպիսի հող, որի արտադրողական ներուժը, տեղակայման վայրի առավելությունները և այլ գործոնները առնվազն համարժեք են վերցված հողի առավելություններին:
- ix. Եթե հողը ԾԱԵԱ-ների նախընտրելի տարբերակը չէ, կամ եթե հողի տրամադրումը ազդեցություն կենթարկի որևէ զբոսայգու կամ պաշտպանվող տարածքի վրա կամ եթե չկա բավարար քանակով հող մատչելի գներով³, ապա ի հավելումն հողի կամ կորցրած այլ ակտիվների դրամական փոխհատուցման, անհրաժեշտ է նաև առաջարկել այլ տարբերակներ՝ կապված զբաղվածության կամ ինքնազբաղվածության հնարավորությունների հետ:

Դրամական փոխհատուցում

- x. Կորցրած ակտիվների դիմաց դրամական փոխհատուցումը կարող է տրամադրվել այն դեպքերում, երբ՝ (ա) հողը հանդիսանում է ապրուստի միջոց, սակայն ծրագրի համար վերցված հողը հանդիսանում է ծրագրի ազդեցությանը ենթակա ակտիվի մի փոքր մասը⁴, իսկ մնացած մասը տնտեսապես կենսունակ է, (բ) կան հողի, բնակարանային և աշխատանքի ակտիվ շուկաներ, ԾԱԵԱ-ներն օգտվում են այս շուկաներից, և կա բավարար քանակությամբ հող և բնակարան կամ (գ) հողը ապրուստի միջոց չի հանդիսանում: Դրամական փոխհատուցման մակարդակները պետք է լինեն բավարար՝ կորցրած հողը և այլ ակտիվները տեղական շուկայական գներով փոխարինման արժեքով փոխհատուցելու համար՝ հաշվարկված կասեցման օրվա դրությամբ:
- xi. Բնակելի, առևտրային կամ այլ շինությունների դիմաց դրամական փոխհատուցումը կտրամադրվի այս շինությունների փոխարինման արժեքով, առանց շինության ամորտիզացիոն և փրկված նյութերի/կրկին օգտագործման ենթակա նյութերի համար մասհանումների:

Հանրային խումներ և պլանավորում

- xii. Տարաբնակեցման ծրագրերը կմշակվեն և կիրականացվեն՝ խորհրդակցելով ԾԱԵԱ-ների հետ: Վերաբնակեցման վայրում կկառուցվեն և կբարելավվեն համայնքային ենթակառուցվածքները և ծառայությունները/հաղորդուղիները, որպեսզի ԾԱԵԱ-ները կարողանան օգտվել այս ծառայություններից:
- xiii. Կիրականացվի տարաբնակեցման և վերականգնողական միջոցառումների արդյունավետ և ժամանակին նախագծում, պլանավորում և իրականացում՝ խուսափելու համար անհարկի ուշացումներից և ԾԱԵԱ-ների համար անհարմարությունների առաջացումից:

³ Անհրաժեշտ է ցույց տալ և համապատասխան փաստաթղթերում արտացոլել հողի բացակայության հանգամանքը՝ գոհացնելով ՀԲ-ին:

⁴ Որպես ընդհանուր սկզբունք, սա կիրառելի է, եթե վերցված հողը կազմում է ընդհանուր արտադրական տարածքի 20%-ից պակաս, տես նաև՝ ՀԲ ԳԲ 4.12, կետ 12, ծանոթագրություն 17

Տեղափոխում

- xiv. ԾԱԵԱ-ներին կտրամադրվի լիարժեք աջակցություն անձնական իրերի, կենցաղային առարկաների և փրկած նյութերի տեղափոխման համար: Նրանց նաև կվճարվի տեղափոխման նպաստ՝ ի հավելումն տան, հողի և այլ գույքի դիմաց տրվող փոխհատուցման:
- xv. Այն դեպքերում, երբ մարդիկ կորցնում են համայնքային ենթակառուցվածք՝ դպրոց, գործարան, ջրի աղբյուր, ճանապարհներ, կոյուղի, էլեկտրամատակարարման համակարգ կամ համայնքային այլ ռեսուրսներ, օրինակ՝ անտառային տարածք կամ արոտավայր, ապա դրանք փոխարինվում են նորերով, որոնց համար համայնքը չի վճարում:

Ժամկետներ

- xvi. ԾԱԵԱ-ների տարաբնակեցման, փոխհատուցման և վերականգնողական ծրագրերի համար սահմանվում են այնպիսի ժամկետներ, որպեսզի երաշխավորվի նոր հողի և բնակարանների առկայությունը նախքան ծրագրի կամ վերջինիս ենթաբաղադրիչի շրջանակներում շինարարական աշխատանքների մեկնարկը:
- xvii. Հողի մաքրման աշխատանքները չեն մեկնարկի մինչև ԾԱԵԱ-ները չստանան իրենց փոխհատուցումը և վերականգնման համար տրամադրվող աջակցությունը:

Մոնիթորինգ

- xviii. Կիրականացվեն ինստիտուցիոնալ միջոցառումներ տարաբնակեցման գործողությունների ներքին մոնիթորինգի համար: Անհրաժեշտության դեպքում, ՏԳԾ-ում կներգրավվի արտաքին վերահսկողության մարմին՝ ապահովելու համար ՏԳԾ մշակման և իրականացման անկախ մոնիթորինգ⁵:

4.3. Ազդեցության ենթակա գույքի գնահատումը

78. ՏԳԾ-ի մշակման ընթացքում ԳԾԻԳ-ը կվարձի գիտակ և իրազեկ անկախ գնահատողի ծառայությունները, որը պատասխանատու կլինի ազդեցության ենթակա գույքի փոխարինման արժեքը որոշելու համար: Գնահատման գործընթացում խորհրդակցություններ կանցկացվեն ԾԱԵԱ-ների, ՏԻՄ-երի և ՀՀ կառավարությանն առընթար համապատասխան մարմինների (ինչպես օրինակ՝ ՀՀ կառավարությանն առընթեր ԱԳՊԿ-ն) հետ: Գնահատումը կիրականացվի ՀՀ Գնահատման մասին օրենքի և ՀՀ Գնահատման ստանդարտների շրջանակում: Այն դեպքում, եթե ներպետական օրենքները չեն համապատասխանում լիարժեք փոխարինման արժեքով փոխհատուցման ստանդարտներին, ապա փոխարինման արժեքով փոխհատուցման համար կկիրառվեն ՀՔ քաղաքականությունները, ուղեցույցները և տեխնիկական մասնագրերը: Հետևաբար, փոխհատուցման և վերականգնման միջոցառումները կմշակվեն ԳԾԻԳ-ի կողմից՝ գնահատման հաշվետվությունների հիման վրա: Կանխատեսվող կորուստների տեսակների գնահատման ուղղորդող սկզբունքները թվարկված են ստորև:

4.3.1. Հողի և կառույցների գնահատումը

79. Հողի մասով փոխարինման արժեքը սահմանվում է հետևյալ կերպ.

- i. Գյուղատնտեսական նշանակության հողի դեպքում այն հանդիսանում է ծրագրի ազդեցությանը ենթակա հողին մոտ տեղակայված և արտադրողականության կամ օգտագործման համարժեք ներուժով հողի շուկայական գինը, որն առկա է կամ նախքան ծրագրի մեկնարկը կամ նախքան տեղափոխումը (որն ավելի բարձր է), գումարած այն ծախսերը, որոնք կատարվում են հողը հասցնելու համար ծրագրի ազդեցությանը ենթակա հողի մակարդակին, ինչպես նաև գրանցման և փոխանցման հարկերի գումարը՝

⁵ Հետագա մանրամասների համար տես Մաս 5. 3 ստորև

ՀՀ Գնահատման ստանդարտի համեմատական մեթոդի հիման վրա (մանրամասները ներկայացված են ՀԱՎԵԼՎԱԾ 7-ում):

- ii. Քաղաքային վայրերի հողի դեպքում այն հանդիսանում է ազդեցությանը ենթակա հողին մոտ տեղակայված և համարժեք չափի և օգտագործման, նմանատիպ կամ բերավաժված հանրային ծառայությունների մատուցման ենթակառուցվածքներով և ծառայություններով հողի նախքան տեղափոխումը առկա շուկայական գինը գումարած գրանցման և փոխանցման հարկերի գումարը՝ ՀՀ Գնահատման ստանդարտի համեմատական մեթոդի հիման վրա (մանրամասները ներկայացված են ՀԱՎԵԼՎԱԾ 7-ում):

80. Կառույցները կգնահատվեն շինության տեսակի, նյութերի արժեքի, աշխատուժի, տրանսպորտային/այլ շինարարական աշխատանքների փոխարինման արժեքի հիման վրա: Ամորտիզացիոն կամ գործառնական ծախսերի համար մասհանումներ չեն կատարվի: Եթե ԾԱԵԱ-ն չի ցանկանում վերաբնակեցվել, մասնակի ազդեցությունները կարող են վճարվել միայն շինության ազդեցության ենթակա մասի կամ վերանորոգման համար:

81. Ծրագրի ազդեցությանը ենթարկված անձին փոխհատուցման ենթակա փոխարինման արժեքը որոշելիս հաշվի չեն առնում գույքի ամորտիզացիան և փրկված նյութերի/կրկին օգտագործման ենթակա նյութերի արժեքը: Բացի այդ, ազդեցությանը ենթարկված գույքի արժեքը գնահատելիս չեն հանվում նաև այն օգուտները, որոնք պետք է ստացվեն ծրագրից: Այն դեպքերում, երբ տեղական օրենքը չի համապատասխանում փոխարինման լիարժեք արժեքով փոխհատուցման ստանդարտին, պետք է կիրառվեն փոխարինման արժեքով փոխհատուցման ՀԲ կանոնակարգերը, ուղեցույցները և տեխնիկական մասնագրերը: Հողի, շինությունների, բիզնեսի, բարեկարգումների և այլ ժամանակավոր ակտիվների համար տրամադրվող փոխհատուցումը հիմնված կլինի շուկայական գնահատման, արտադրողականության գնահատման, բանակցված բնակավայրերի, նյութերի և աշխատանքի գնահատման, կրկին օգտագործման ենթակա գույքի առկայության և վճարված այլ վարձավճարների վրա: Հարկ է նշել, որ սեփականության իրավունքի, արտոնագրի կամ թույլտվության բացակայությունը արգելք չէ փոխհատուցման համար:

Վերականգնման ծախսեր

82. Ի հավելումն կորցրած ակտիվների դիմաց տրվող փոխհատուցմանը՝ ԾԱԵԱ -ներն իրավունք կունենան ստանալ աջակցություն անցումային շրջանում տեղափոխման ծախսերի, ժամանակավոր կացարանի (անհրաժեշտության դեպքում), աշխատանք գտնելու համար վերապատրաստման և աշխատանքին սպասելու ժամանակահատվածում դրամական օժանդակության տեսքով: ԾԱԵԱ -ները պետք է ունենան լիարժեք փոխհատուցման տարբերակ, ինչը կանոնակարգվում է ՀՀ օրենսդրությամբ և ՀԲ ընթացակարգերով, որոնք մանրամասն ներկայացվել են նախորդ պարբերություններում, եթե ծրագրի ազդեցության տևողությունը գերազանցելու է երկու տարին:

83. Այս կորուստները գնահատվելու են ըստ յուրաքանչյուր դեպքի և կարող են տարբեր լինել՝ սկսած ձեռնարկատիրական գործունեության հնարավորությունների կորստից (ժամանակավոր կամ մշտական) մինչև բերքի, այգիների, ծառերի և այլնի կորուստ:

4.3.2 Մշակաբույսերի գնահատումը

84. Առկա միամյա մշակաբույսերը կգնահատվեն մեկ տարվա բերքի զուտ շուկայական արժեքի չափով:

4.3.3. Ծառերի գնահատումը

85. Ծառերը կգնահատվեն՝ համաձայն տարբեր մեթոդաբանությունների՝ կախված նրանից, թե ազդեցության ենթակա ծառը փայտանյութ տվող, թե բերքատու ծառ է.
- i. փայտանյութ տվող ծառերը կգնահատվեն ըստ կատեգորիայի (a. նորատունկ; b. միջին տարիքի և c. հասուն), փայտի արժեքի և ծավալի,
 - ii. դեկորատիվ ծառերը կգնահատվեն՝ ծառի շուկայական արժեքի հիման վրա,
 - iii. մրգատու/բերքատու ծառերը կգնահատվեն ըստ կատեգորիայի (a. նորատունկ; b. հասուն, սակայն դեռևս ոչ բերքատու; և c. բերքատու). (a) և (b) կատեգորիայի ծառերը փոխհատուցվում են կատարված ներդրումների հիման վրա; (c) կատեգորիայի ծառերը փոխհատուցվում են 1 տարվա եկամտի զուտ շուկայական արժեքը բազմապատկելով այն տարիների թվով, որն անհրաժեշտ է նոր ծառը լիարժեք պտղատվության տարիքին աճեցնելու համար:
86. Ինչ վերաբերում է այն կորուստներին, որոնք հնարավոր չէ հեշտությամբ գնահատել կամ փոխհատուցել դրամական առումով (օրինակ՝ հանրային ծառայություններ, հաճախորդներ և մատակարարներ կամ ձկնորսական, արոտավայրային կամ անտառային տարածքներ), ապա փորձ կարվի ապահովել դրանց համարժեք և մշակութային տեսանկյունից ընդունելի ռեսուրսներից օգտվելու և եկամուտ վաստակելու հնարավորություններ:

5 ԻՐԱԿԱՆԱՑՄԱՆ ՄԻՋՈՑԱՌՈՒՄՆԵՐ

5.1. Տարաբնակեցման վերաբերյալ պահանջները և Նախագծային փուլում ստուգման գործընթացը

87. Տարաբնակեցմանն առնչվող պլանավորման գործընթացը պետք է սկսի նախագծային փուլում ենթակառուցվածքների ծրագրի նախնական պլանավորմամբ: ԱԿԱԶՊ-ները (դրամաշնորհային ծրագրեր), որոնցով նախատեսված է մասնավոր սեփականության օտարում և/կամ որոնք առաջ են բերում տարաբնակեցման զգալի ազդեցություններ, իրավասու չեն ստանալ ծրագրային ֆինանսավորում և, հետևաբար, պետք է հանվեն ծրագրից: Հողի մշտական կորստից/տարաբնակեցման ազդեցություններից խուսափելը և հողի ժամանակավոր կորուստը նվազագույնի հասցնելը Ծրագրի շրջանակներում ենթակառուցվածքների, մուտքային ճանապարհների, խմոցների, ԱԾԿ-ների և այլն կառուցման նախագծի հիմնական նախապայմանն է: Յուրաքանչյուր նախագծից առաջ ՆԽ-ն կուսումնասիրի յուրաքանչյուր համայնքի կադաստրային քարտեզները՝ բացահայտելու համար մասնավոր և/կամ օգտագործվող հողերի, ինչպես նաև համայնքային հողերի տեղավայրերը: ՏԻՄ-երը պետք է տրամադրեն հավաստի տվյալներ այն հողերի և կառույցների նկատմամբ սեփականության իրավունքի տեսակի վերաբերյալ, որոնք հավանական է, որ Ծրագրի արդյունքում ազդեցության կենթարկվեն: Կադաստրային և համայնքային քարտեզների ստուգումը պետք է կատարվի նաև դաշտում՝ դիտարկումների և չափագրումների հիման վրա, որտեղ կիրառելի է: Վերջինիս իրականացմամբ հնարավոր կլինի խուսափել/նվազագույնի հասցնել ազդեցությունը օրինական/ապօրինի օգտագործվող հողերի/կառույցների վրա: Գործունեությունը պետք է իրականացվի Տեղական ինքնակառավարման մարմինների հետ սերտ համագործակցությամբ:
88. Յուրաքանչյուր բաղադրիչի/ենթաբաղադրիչի շրջանակում հնարավոր մշտական և/կամ ժամանակավոր կորուստները բացահայտելու նպատակով Ծրագրի շրջանակներում կիրականացվի Պաշտոնական ստուգման/նախնական հետազոտության գործընթաց, ներառյալ հետևյալ քայլերը՝

- i. ԳԾԻԳ-ն ՆԽ-ի աջակցությամբ կբացահայտի հնարավոր ազդեցությունները և կհետևի դրանց՝ անհրաժեշտության դեպքում այցելություններ կատարելով այն տեղամասերը, որտեղ ակնկալվում են ազդեցությունները: ՆԽ-ն պետք է ԳԾԻԳ-ին տրամադրի գոյություն ունեցող ելակետային վիճակի նախնական և փաստաթղթավորված նկարագրությունը, որը մասնավորապես առնչվում է, սակայն սահմանափակված չէ, տարաբնակեցման, բաղադրիչի/ենթաբաղադրիչի համար անհրաժեշտ հողի (մշտական կամ ժամանակավոր), ինչպես նաև ազդեցության ենթակա տարածքում հողի սեփականության և ազդեցության ենթակա գույքի բացահայտումն ու քարտեզագրումը, եթե այդպիսիք կան:
- ii. ԳԾԻԳ-ն անհրաժեշտության դեպքում կկազմակերպի տեղամասային այցելություններ: Վերջինս կներառի (i) տեղական իշխանությունների հետ նախնական քննարկումներ; (ii) ՆԽ-ի կողմից տրամադրված տեղեկատվության ստուգում; և (iii) անհրաժեշտության դեպքում, հնարավոր ազդեցությունների ծավալի և նշանակության վերաբերյալ լրացուցիչ տեղեկությունների ձեռքբերում:
- iii. Յուրաքանչյուր Բաղադրիչի համար, որը կհաստատվի, որ ներառում է հավանական տարաբնակեցում կամ տարաբնակեցման ազդեցություններ, հետագայում պետք է պլանավորվի ինտենսիվ ակտիվացման և խորհրդատվության գործընթաց՝ ներառելու հավանական ազդեցության ենթակա համայնքները: Խորհրդատվության գործընթացը պետք է պատշաճ կերպով փաստաթղթավորվի ՆԽ-ի կողմից, և արդյունքները ներկայացվեն ԳԾԻԳ-ին՝ հետագա մշակման համար, ինչպես նաև հաստատելու, որ տվյալ նախագծին կարելի է ընթացք տալ (կամ հակառակը):
- iv. Եթե շարունակելու վերաբերյալ հաստատումը ձեռք է բերվել և իրավունքների կասեցման օրը հայտարարվել է, ԾԱԵԱ-ները և տեղական իշխանությունները տեղեկացվում են նախատեսված փոխհատուցման և տարաբնակեցման մասին:
- v. Այնուհետև, միաժամանակ կիրականացվի ԾԱԵԱ-ների մարդահամարի հետազոտություն և կորուստների գույքագրում՝ ԾԱԵԱ-ներին պատճառվող անհանգստությունը նվազագույնի հասցնելու և ՏԳԾ-ի մշակման գործընթացն արագացնելու համար: Անհրաժեշտության դեպքում, միաժամանակ կիրականացվի ելակետային հետազոտություն⁶.
- vi. Հետազոտության արդյունքները պատրաստ լինելուն պես, որոշում է կայացվում՝ արդյոք այդ բաղադրիչի համար պետք է մշակվի ՏԳԾ-ի (հապավումը կամ ամբողջությամբ, ինչպես կիրառելի է) նախագծային տարբերակ ԳԾԻԳ-ի կողմից, կամ արդյոք Պաշտոնական ստուգումը բավարար է:
- vii. Եթե ՏԳԾ(ները) պահանջվում է/են, ապա կօգտագործվեն Հավելված 5-ում ցույց տրված սխեմաները: Կապահովվեն բավարար մանրամասներ/տվյալներ և ՏԳԾ-ները պետք է լինեն սույն ՏԲԾ-ի (վերջինիս սկզբունքների) համաձայն:

5.2. Տարաբնակեցման գործողությունների ծրագրի տեսակները

89. Համաձայն ՀՔ ՕՔ 4.12-ի՝ բոլոր ծրագրերի համար, որոնք ենթադրում են տարաբնակեցում, պահանջվում է ՏԳԾ: Տարաբնակեցման ծրագրի տեսակն ու մանրամասությունների աստիճանը տարբերվում են ըստ տարաբնակեցման նշանակության և բարդության՝ Ծրագրի կատեգորիայի հիման վրա (ԳՔ 4.12, Հավելված A, պարբերություն 2):

- i. Այն դեպքում, եթե ծրագրի հողի օտարման արդյունքում ազդեցության են ենթարկվում ավելի քան 200 անձինք, օտարվում է հողի ավելի քան 10 տոկոսը և/կամ այն ներառում է բնակչության ֆիզիկական տեղահանում, ապա անհրաժեշտ է լիարժեք ՏԳԾ:
- ii. Ամփոփ ՏԳԾ-ն ընդունելի է, եթե վերաբնակեցվում են 200-ից պակաս անձինք:

⁶ Ելակետային հետազոտությունը պահանջվում է, եթե ԾԱԵԱ-ի ֆիզիկական տեղափոխությունն անխուսափելի է և/կամ եթե որոշ ԾԱԵԱ-ներ կորցնում են իրենց արտադրական գույքի ավելի քան 10%-ը; ծանոթագրություն 6, ՀՔ ՕՔ 4.12, Հավելված A

90. Եթե նույնիսկ ազդեցության են ենթարկվում ավելի քան 200 անձինք, եթե հողի օտարումը զգալի չէ (օտարվում է բոլոր հողերի 10 տոկոսը կամ ավելի պակաս) և/կամ ներառում է բնակչության ֆիզիկական տեղահանում, ամփոփ ՏԳԾ-ն ընդլայնվում է՝ ներառելով տարաբնակեցման ծրագիրը: Նկարագրությունը ներկայացված է Աղյուսակ 1-ում:

Աղյուսակ 1: Ենթաբաղադրիչի դասակարգումը և Տարաբնակեցման ծրագրի վերաբերյալ պահանջները

Ծրագրի կատեգորիան	Ազդեցության ենթակա անձանց թիվը	Տարաբնակեցման ազդեցությունները	Ծրագրավորման պահանջները
A	200 կամ ավել ԾԱԵԱ-ներ ենթարկվում են հիմնական ազդեցությունների -Ֆիզիկական տեղահանում և/կամ -արտադրական գույքի ավելի քան 10 %-ի կորուստ	Զգալի	Լիարժեք ՏԳԾ
B	200-ից պակաս անձինք են ենթարկվում հիմնական ազդեցություններին	Ոչ զգալի	Ամփոփ ՏԳԾ
C	Գույքի և եկամուտների կորուստ, կամ վերաբնակեցում չկա	Զկա	ՏԳԾ չի պահանջվում

91. Սույն ՏԲՇՓ-ի շրջանակում հատուկ ՏԳԾ-ները կներառեն մարդահամարի և սոցիալ-տնտեսական հետազոտության ելակետային տվյալները, փոխհատուցման հատուկ դրույքաչափերը և ստանդարտները, քաղաքականության իրավասությունները՝ կապված մարդահամարի և հետազոտության միջոցով բացահայտված որևէ լրացուցիչ ազդեցությունների հետ, տարաբնակեցման տեղավայրերի նկարագրությունը, բարելավման ծրագրերը կամ կենսապահովման միջոցների և կենսամակարդակի վերականգնումը, տարաբնակեցման գործողությունների իրականացման ժամանակացույցը և մանրամասն նախահաշիվները: Այս առաջադրանքներն իրականացնելիս առանձնահատուկ ուշադրություն պետք է դարձնել վերաբնակեցվողների շրջանակում խոցելի խմբերի կարիքներին, հատկապես նրանց, որոնք աղքատության շեմից ցածր են գտնվում, հաշմանդամներին, տարեցներին, կանանց և երեխաներին կամ այլ վերաբնակեցված անձանց, ովքեր չեն կարող պաշտպանված լինել հողի/գույքի փոխհատուցման վերաբերյալ ներպետական օրենքներով:
92. Հաստատումը ձեռք բերելուց հետո կնախաձեռնվեն փոխհատուցման, տարաբնակեցման և վերականգնման գործողությունները, որոնք կավարտվեն ՀԳՌԿՄ II-ի շրջանակում յուրաքանչյուր բաղադրիչի/ենթաբաղադրիչի ներքո շինարարական աշխատանքների պայմանագրերի շնորհումից առաջ:
93. ՀՀ օրենսդրությունը պահանջում է հասարակության բոլոր խմբերի պաշտպանությունը միևնույն մակարդակով, ներառյալ նրանց, ովքեր նշված են որպես խոցելի խմբեր: Այս սկզբունքն արտացոլված է ՀՀ Սահմանադրության մեջ: Մասնավորապես, Սահմանադրության Հոդված 14.1-ը սահմանում է “Բոլոր մարդիկ հավասար են օրենքի առջև: Խտրականությունը, կախված սեռից, ռասայից, մաշկի գույնից, էթնիկական կամ սոցիալական ծագումից, գենետիկական հատկանիշներից, լեզվից, կրոնից, աշխարհայացքից, քաղաքական կամ այլ հայացքներից, ազգային փոքրամասնությանը պատկանելությունից, գույքային վիճակից, ծնունդից, հաշմանդամությունից, տարիքից կամ անձնական կամ սոցիալական բնույթի այլ հանգամանքներից, արգելվում է:
94. Սահմանադրության Հոդված 6-ը սահմանում է “Սահմանադրությունն ունի բարձրագույն իրավաբանական ուժ, և նրա նորմերը գործում են անմիջականորեն”:

5.3. Տարաբնակեցման գործողությունների պլանի մշակումն ու հաստատումը

95. Սույն ՏԲԾ-ն ուղեցույց է հանդիսանում Տարաբնակեցման գործողությունների ծրագրերի (ՏԳԾ) մշակման համար: Բաղադրիչի/ենթաբաղադրիչի համար ՏԳԾ-ներն անհրաժեշտության դեպքում հատուկ կմշակվեն ԳԾԻԳ-ի կողմից՝ համապատասխան սոցիալական մասնագետի, շինարար-ինժեների և գնահատման խորհրդատուների աջակցությամբ և կներկայացվի ԳԼ-ին՝ դիտարկման և պաշտոնական հաստատման համար: ԳԾԻԳ-ն անհրաժեշտության դեպքում կվերանայի և ՀԲ-ի հաստատմանը կներկայացնի ՏԳ-ի վերջնական տարբերակը: Հաստատումը ձեռք բերելուց հետո կիրականացվեն փոխհատուցման, տարաբնակեցման և վերականգնման գործողությունները և կավարտվեն նախքան Ծրագրի համապատասխան բաղադրիչների/ենթաբաղադրիչների շրջանակում շինարարական աշխատանքների պայմանագրի շնորհումը:

96. ՏԳԾ-ի մշակումը կմեկնարկի նախնական նախագծի պատրաստումից և ԳԾԻԳ-ի կողմից հաստատվելուց և ՀՀ կառավարության համապատասխան մարմինների կողմից ԾԱԵԱ-ների բացահայտման նպատակներով կասեցման օրը հրապարակայնորեն հայտարարելուց անմիջապես հետո: Հիմնական իրականացվելիք գործողությունները ներառում են, սակայն կարող են սահմանափակված չլինել հետևյալով՝

- i. Կասեցման օրի սահմանում
- ii. Մարդահամարի և չափագրման հետազոտություն, ինչպես նաև ԾԱԵԱ-ների կորուստների գույքագրում
- iii. Խորհրդակցություններ ԾԱԵԱ-ների հետ, ինչպես նաև հանրային լսումներ ազդեցության ենթակա համայնքում
- iv. Ազդեցության ենթակա համայնքում Բողոքների լուծման մեխանիզմի հիմնում
- v. Փոխհատուցման սխեմայի մշակում
- vi. Հողի և գույքի կորստի գնահատում
- vii. Տարաբնակեցման իրականացման միջոցառումների փաստաթղթավորումը, ներառյալ՝ գույքի օտարումը, փոխհատուցումը, տեղափոխությունը և վերականգնումը
- viii. Ինդիկատիվ բյուջեի և իրականացման ժամանակացույցի մշակումը
- ix. ՏԳԾ-ների հաստատումը ԳԾԻԳ-ի, ՀՀ ԳԼ-ի և ՀԲ-ի կողմից:

5.4. ՏԳԾ ՏԵՂԵԿԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ՊԱՀԱՆՋՆԵՐԸ

5.4.1. Ծրագրի ազդեցությանը ենթակա անձանց մարդահամար և ցուցակագրում

97. Իրագործելիության վերլուծությունն ավարտելուց հետո սահմանվում և հրապարակվում է կասեցման օրը և, հնարավորության դեպքում, իրականացվում է Ծրագրի բաղադրիչի/ենթաբաղադրիչի բացասական ազդեցությանը ենթարկված ընտանիքների ու անձանց մարդահամար Ծրագրի կողմից: Մարդահամարի ընթացքում կազմվում է այն բոլոր կորուստների ցուցակը, որոնք ունենալու է ծրագրի ազդեցությանը ենթակա յուրաքանչյուր անձ: Այս տեղեկատվությունը պետք է ընդգրկի առնվազն հետևյալը՝ (ա) անձանց քանակը, հիմնական զբաղմունքը և եկամտի մակարդակը, (բ) տների քանակը, տեսակը և մեծությունը, (գ) բոլոր բնակելի նշանակության հողակտորների քանակը, որակը և մակերեսը, (դ) յուրաքանչյուր ԾԱԵԱ-ին պատկանող գյուղատնտեսական նշանակության այն հողի մակերեսը, տեսակը, կատեգորիան և քանակը, որը վերջինս կորցնելու է, (ե) գյուղատնտեսական նշանակության հողի սեփականության կարգավիճակը և վարձակալի կողմից վճարվող վարձակալման վճարը, եթե կիրառելի է, (զ) վարձակալվող այն բոլոր այլ հիմնական միջոցների քանակը, կատեգորիան և չափը, որոնց վրա ծրագիրն ունեցել է բացասական ազդեցություն, (է) կորցրած արտադրական ակտիվները՝ որպես ընդհանուր

արտադրական ակտիվների տոկոսը, (ը) արտադրական ակտիվներին հասցված ժամանակավոր վնասը, (թ) ոչ գյուղատնտեսական գործունեության արդյունքում վաստակած ապրուստի որակը, կատեգորիան և ծավալը, որի վրա ծրագիրն ունի բացասական ազդեցություն, (ժ) ձեռք բերվելիք համայնքային ռեսուրսների որակը, տեսակը և քանակը:

5.4.2. Կորուստների բացահայտում

98. Գույքագրումը կներառի ա) ազդեցության ենթակա հողակտորի նկարագրությունը (տեսակը, չափը, այլ կիրառելի նկարագրությունը), բ) ազդեցության ենթակա մշակաբույսերի վերաբերյալ տվյալներ՝ ըստ տեսակի և քանակի, գ) ազդեցության ենթակա ծառերի վերաբերյալ տվյալներ՝ ըստ տեսակի և քանակի, դ) ազդեցության կամ տեղափոխման ենթակա կառույցների վերաբերյալ տվյալներ:
99. Եթե ծրագիրը ներառի ԾԱԵԱ-ների վերաբնակեցում կամ հողի փոխարինում, ապա տվյալները պետք է հավաքագրվեն բնակելի և/կամ գյուղատնտեսական նպատակներով հասանելի/առկա փոխարինող հողի կատեգորիայի, տեղավայրի, տարածքի, տեսակի վերաբերյալ: Պետք է հոգ տանել, որ վերաբնակեցման վայրը կամ փոխարինող հողը գտնվեն ԾԱԵԱ-ի նախորդ տեղավայրի մերձակայքում՝ խուսափելով սոցիալական միջավայրը փոխելուց և ԾԱԵԱ-ների տնտեսական կենսասամակարդակի անիրատեսական դասակարգումից:

5.4.3. Ելակետային հետազոտություն

100. Ի հավելումն մարդահամարի և ծրագրի ազդեցությանը ենթակա հողերի և գույքի գույքագրմանը, ծրագրի բաղադրիչները/ենթաբաղադրիչները, որոնց շրջանակներում անհրաժեշտ է իրականացնել ծրագրի ազդեցությանը ենթակա անձանց վերաբնակեցում, կարող են ընդգրկել ելակետային հետազոտություն ծրագրի ազդեցությանը ենթակա բնակչության շրջանում ՏԳԾ շրջանակներում: Ելակետային հետազոտությունը կապահովի տվյալներ առկա սոցիալական կառուցվածքի, սեփականության հարցերի և ռեսուրսների օգտագործման, ընդհանուր գույքային ռեսուրսներից օգտվելու հնարավորության, սոցիալական ծառայությունների և ենթակառուցվածքների վերաբերյալ, որոնք հասանելի են ծրագրի տարածքում տարբեր սոցիալական խմբերի, ինչպես նաև առաջարկվող տարաբնակեցման վայրում (եթե կիրառելի է) հաստատվող բնակչության համար՝ հստակ բացահայտելով հատուկ հետաքրքրություն ներկայացնող բոլոր խմբերը, մասնավորապես՝ անապահով և խոցելի խմբերը (օրինակ՝ վարձակալներ, հող չունեցող աշխատողներ և կանանց կողմից գլխավորվող տնային տնտեսություններ) և նկարագրելով ծրագրի առումով նրանց առանձնահատկությունները:

5.5. Տարաբնակեցման գործողությունների ծրագրի իրականացման գործընթացը

101. ԳԾԻԳ-ի կողմից կհիմնվի/կնշանակվի այն մարմինը, որը կգործի որպես ՏԳԾ իրականացման գրասենյակ (ՏԳԾԻԳ) և Ծրագրի համար կիրականացնի հաստատված ՏԳԾ(ները): ՏԳԾԻԳ-ը կաշխատի ԳԾԻԳ-ի և ՀԲ-ի վերահսկողության ներքո: ՏԳԾ-ում ներկայացված բոլոր գործողությունները կֆինանսավորվեն վարկային միջոցներից և կավարտվեն նախքան առնչվող շինարարական աշխատանքների մեկնարկը: Ազդեցության փոքր ծավալի դեպքում, ԳԾԻԳ-ը կարող է որոշել փոխանցել այս գործառույթները ԳԾԻԳ-ի որևէ բաժնին: Այդ դեպքում, եթե անհրաժեշտ է, կհզորացվեն ԳԾԻԳ-ի կարողությունները՝ որոշ մասնագետների (օրինակ՝ արտոնագրված չափագրող) կարճաժամկետ ծառայությունների միջոցով: ՏԳԾԻԳ-ի հիմնական պարտավորություններն ու գործողությունները ներառում են, սակայն չեն սահմանափակվում հետևյալով.

- i. Հանգամանորեն խորհրդակցել ԾԱԵԱ-ների և Տեղական ինքնակառավարման մարմինների հետ: Հանրությանը տրամադրել անհրաժեշտ տեղեկատվությունը և ազդեցության ենթակա բոլոր համայնքներում (ոչ միայն ԾԱԵԱ-ներին) ապահովել տարաբնակեցման հարցերի վերաբերյալ թափանցիկ և ժամանակին իրազեկում և հաղորդակցություն:
- ii. Ստուգել ՏԳԾ-ի մարդահամարի և գույքագրման տվյալները,
- iii. Իրականացնել կադաստրային և տեղագրական հետազոտություններ և ապահովել չափագրման և գույքագրման տվյալների ուղղումը, եթե դա պահանջվում է հնարավոր նախագծային լուծումների հետևանքով,
- iv. Պատրաստել պայմանագրեր և/կամ համաձայնագրեր՝ ԾԱԵԱ-ների կողմից ստորագրվելու համար, բանակցել դրանց շուրջ և համաձայնեցնել ԾԱԵԱ-ների հետ,
- v. Պատրաստել փաստաթղթեր նոր հողակտորների գրանցման համար կամ հողի սերվիտուտի իրավունքի կադաստրային գրանցումը, եթե անհրաժեշտ լինի,
- vi. Փոխհատուցման տրամադրում. դրամական փոխանցումները կվճարվեն բանկային փոխանցումների միջոցով: Եթե ԾԱԵԱ-ն չունենա բանկային հաշիվ, վերջինս անվճար կբացվի նրա համար Ծրագրի կողմից:
- vii. Պահպանել բողոքների լուծման ընթացակարգը,
- viii. Դեպքերի դատական կարգով լուծում, համաձայնություն ձեռք չբերելու դեպքում,
- ix. Ենթակառուցվածքի կառուցում (տարաբնակեցման անհրաժեշտության դեպքում) և ԾԱԵԱ-ների վերաբնակեցման կազմակերպում,
- x. Պատրաստել ՏԳԾ-ի Ավարտական հաշվետվությունը:

102. Հարկ է նշել, որ ՏԳԾ-ի գոհացուցիչ ավարտը բաղադրիչի շինարարական (\$իզիկական) աշխատանքների մեկնարկի նախապայման է:

103. Հողի ժամանակավոր ազդեցության համար պայմանագրի շուրջ բանակացությանն ու դրա ստորագրմանը կհետևեն հետևյալ քայլերը՝

- i. Հնարավոր ԾԱԵԱ-ներին տեղեկատվության տրամադրում՝ ապահովելու համար նրանց իրազեկվածությունը գործընթացում իրենց մասնակցությունը մերժելու իրավունքի, ինչպես նաև ազդեցության ենթակա մշակաբույսերի/ծառերի փոխհատուցման մասին:
- ii. Հողի օգտագործման համաձայնագրի կնքում համապատասխան համայնքների հետաքրքրված ԾԱԵԱ-ների, ԳԾԻԳ-ի և Տեղական ինքնակառավարման մարմինների միջև,
- iii. Փոխհատուցման համաձայնագիր, եթե այդպիսիք կան,
- iv. Ազդեցության ենթակա մշակաբույսերի/ծառերի և այլ կորուստների (եթե այդպիսիք կան) փոխհատուցման վճարումը,
- v. Անհրաժեշտության դեպքում օգտագործման իրավունքի (սերվիտուտ) գրանցումը կադաստրում:

6. ԲՈՂՈՔՆԵՐ ԵՎ ԴԺԳՈՀՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

104. ԾԱԵԱ-ների և շահառու համայնքների անդամների ծրագրի իրականացման վերաբերյալ մտահոգությունները, դժգոհությունները և բողոքները ստանալու և դրանց լուծման գործընթացին նպաստելու համար կհիմնվի բողոքների լուծման մեխանիզմը, որի միջոցով կլուծվի ցանկացած բողոք, որն առաջանում է նախագծման, ՏԳԾ-ի մշակման և շինարարության փուլերում:

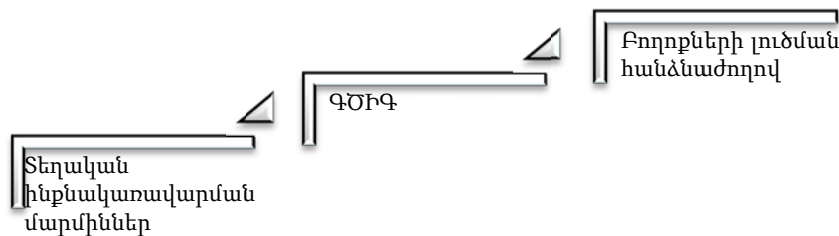
105. Բողոքների լուծման մեխանիզմը ակտիվորեն և արագորեն կլուծի ազդեցության ենթակա մարդկանց մտահոգություններն ու բողոքները՝ օգտագործելով հասկանալի, հաղորդակցված և թափանցիկ

գործընթաց՝ գենդերային տեսակետից զգայունակ, մշակութային տեսակետից համապատասխան, ինչպես նաև ԾԱԵԱ-ների բոլոր սեգմենտների և շահառու համայնքի համար մատչելի՝ առանց ծախսերի: Մեխանիզմը չի խոչընդոտի գործը ներկայացնել երկրի դատական կամ վարչական մարմիններին:

Տեղական ինքնակառավարման մարմիններ

106. ԾԱԵԱ-ների և համայնքի անդամների հետ ուղիղ կապ ապահովելու համար ԳԾԻԳ-ը կհիմնի բողոքների լուծման մեխանիզմի առաջին փուլը՝ համագործակցելով Տեղական ինքնակառավարման մարմինների հետ, որպեսզի ԾԱԵԱ-ները համապատասխան ժամկետներում գրանցեն իրենց դժգոհությունները և ստանան լուծումներ: ՏԳԾ -ը մշակելուց, ինչպես նաև շինարարական աշխատանքներից առաջ, ԳԾԻԳ-ը կտեղեկացնի շահառու համայնքին բողոքների լուծման մեխանիզմի մասին և կտրամադրի համայնքում դժգոհությունները ստանալու և դրանց արձագանքելու համար պատասխանատու անձանց կոնտակտային տվյալները:

Նկար 2. Բողոքների լուծման մեխանիզմ

Բողոքների լուծման հանձնաժողով. առաջադրանքները և կազմը

107. Կձևավորվի Բողոքների լուծման հանձնաժողով (ԲԼՀ) ծրագրի մակարդակով, որը կգրառվի տարաբնակեցման հետ կապված բողոքներով և դժգոհություններով և կկանխի տարածայնությունների տեղափոխումը դատարան: Բողոքների լուծման հանձնաժողովը բաղկացած կլինի ԳԾԻԳ-ի, ՀՀ ԳՆ-ի աշխատակիցներից, համապատասխան պետական մարմինների և/կամ ծրագրի տարածաշրջանի մարզպետարանի ներկայացուցիչներից, ինչպես նաև տեղական հասարակական կազմակերպությունների (ՀԿ-ների) և ՀԳՌԿՄ II-ի կոնկրետ բաղադրիչի/ենթաբաղադրիչի ազդեցությանը ենթակա համայնքի ներկայացուցիչներից: ԲԼՀ հանդիպումները կկազմակերպվեն ԳԾԻԳ-ի կողմից, ըստ անհրաժեշտության՝ տարաբնակեցմանն առնչվող բողոքներին և դժգոհություններին անդրադառնալու նպատակով:

108. Ստեղծվելուց հետո մեկ շաբաթվա ընթացքում ԲԼՀ-ն պետք է ԳԾԻԳ-ին ներկայացնի աշխատանքի մեխանիզմները և ընթացակարգը: Ընթացակարգով հստակ կսահմանվեն բողոքների ներկայացման և լուծման մեխանիզմներն ու կանոնները, այդ թվում՝ բողոքարկումների մասով հաշվետվողականության մեխանիզմները, ինչպես նաև կենտրոնական և տեղական մակարդակներում պատասխանատու պաշտոնյաների հասցեներն ու անունները: Այս ընթացակարգով պետք է ապահովվի առավելագույն հասանելիություն, թափանցիկություն, տեղեկատվության տրամադրում և մասնակցություն: Այն ուղղված կլինի ծրագրի ազդեցությանը ենթակա բնակչության շահերի առավելագույն պաշտպանությանը: Այս նպատակներն իրականացնելու համար Հանձնաժողովը պետք է օգտագործի ԳԾԻԳ/ՀՀ ԳՆ-ի և մյուս շահագրգիռ կողմերի զանգվածային լրատվամիջոցների հետ աշխատանքի հնարավորությունները, վեբ կայքերը, թեժ գծերը և ՏՏ համակարգերը, ինչպես նաև ԳԾԻԳ/ՀՀ ԳՆ-ի գործակալությունների, մարզային գրասենյակների, քաղաքապետարանների և տեղական ինքնակառավարման մարմինների կարողությունները՝ համագործակցելով ՀԿ-ների հետ: Հաստատվելուց հետո ընթացակարգը պետք է

հրապարակվի զանգվածային լրատվամիջոցներով և կտեղակայվի ԳԾԻԳ/ՀՀ ԳՆ-ի վեբ կայքում ծրագրի իրականացման ընթացքում:

Ընթացակարգը

109. ԳԾԻԳ-ը բոլոր ջանքերը կգործադրի ՏԳԾ-ի շրջանակներում տարաբնակեցման բացահայտված խնդիրները բաղադրիչների/ենթաբաղադրիչների մակարդակով խաղաղ ճանապարհով հարթելու ուղղությամբ: Չհաջողելու դեպքում ծրագրի ազդեցությանը ենթակա անձը կարող է իր հայեցողությամբ բողոք ներկայացնել դատարան կամ ԲԼՀ-ին: Բողոքների լուծման առաջարկվող ընթացակարգը և մեխանիզմները կներկայացվեն և կքննարկվեն ԾԱԵԱ-ների հետ ՏԳԾ մշակման գործընթացի վաղ փուլերում: Պոտենցիալ ԾԱԵԱ-ներից բոլոր բողոքները արդյունավետ հավաքելու համար կարելի է հատկացնել որևէ կոնկրետ վայր(եր)՝ բողոքները ժամանակին ներկայացնելու և հավաքելու համար: ԾԱԵԱ-ները կարող են ներկայացնել բողոքները բանավոր (դրանք պետք է պատշաճ կերպով փաստաթղթավորվեն հատկացված վայրում՝ բողոքը ներկայացնելու պահին) կամ գրավոր կերպով: Պատասխանը կտրվի բողոքի ստացումից հետո՝ երկու շաբաթվա ընթացքում: Եթե հարցը չի լուծվում Բողոքների լուծման հանձնաժողովի մակարդակով, այն կարող է կողմերից որևէ մեկի նախաձեռնությամբ ներկայացվել դատարան: Նշվածի համար անհրաժեշտ բոլոր վճարումները կկատարվեն Ծրագրի կողմից, երբ հաստատվում է, որ ծրագրի ազդեցությունը կրող անձը ստանում է նպաստ ՀՀ կառավարության Ընտանեկան նպաստների ծրագրից⁷: Ծրագրի ազդեցությանը ենթակա բոլոր մյուս անձինք պատասխանատու կլինեն իրենց ծախսերը սեփական միջոցներով հոգալու համար:

Հարկադիր օտարման վարույթ

110. Եթե ԳԾԻԳ-ը և ԾԱԵԱ-ն չեն կարողանում գալ համաձայնության մասնավոր սեփականության օտարման շուրջ, ՀՀ կառավարությունը հետամուտ կլինի հարկադիր օտարման վարույթի՝ համաձայն «Հասարակության և պետության կարիքների համար սեփականության օտարման մասին» ՀՀ օրենքի (ՀՕ-185-Ն, 27 նոյեմբեր 2006թ.):

Դատարան

111. Հայաստանում գործող դատարանները հանդիսանում են ՏԳԾ իրականացման հետ կապված մտահոգությունների և խնդիրների լուծման վերջին ատյանը: ԳԾԻԳ և ԾԱԵԱ-ի միջև մասնավոր սեփականության օտարման շուրջ բանակցությունների ձախողման դեպքում, ՀՀ կառավարությունը, օգտագործելով գործող օրենսդրության վրա հիմնված բռնագրավման իր մանդատը, բռնագրավման հայց կներկայացնի դատարան: Դրա հաստատումից և սահմանված ընթացակարգերից հետո տվյալ սեփականությունն անցնում է Կառավարությանը, երբ դատարանի կողմից վերջինիս շնորհվում է բռնագրավման իրավունք:

112. Այն դեպքերում, երբ չի հաջողվում հարթել ՏԳԾ իրականացման և փոխհատուցման հետ կապված բողոքները և դժգոհությունները և Բողոքների լուծման հանձնաժողովի միջնորդությունը ևս արդյունք չի տալիս, ծրագրի ազդեցությանը ենթակա անձն ունի դատարան, որպես վերջին ատյան, բողոք ներկայացնելու իրավունք: Դատարանի որոշումը վերջնական է և ենթակա է կատարման:

113. Ըստ «Հասարակության և պետության կարիքների համար սեփականության օտարման մասին» ՀՀ օրենքի (հոդված 13)՝ ձեռք բերողը պարտավոր է դիմել դատարան, եթե սեփականատերը և/կամ օտարման ենթակա սեփականության նկատմամբ սեփականության իրավունք ունեցող անձինք կամավոր

⁷ Հիմնվելով մի շարք (հարստություն և եկամուտ) ցուցանիշների վրա՝ սույն Ծրագիրը տարբեր չափի աջակցություն է տրամադրում այն ընտանիքներին, որոնք ի վիճակի չեն լիարժեք կամ մասնակիորեն հոգալ իրենց ամենօրյա պահանջները

կերպով չեն ստորագրում օտարման մասին համաձայնագիրը, ընդ որում, դատարանում քննարկման ենթակա են միայն փոխհատուցման գումարի հետ կապված խնդիրները: Այսպիսով, ԾԱԵԱ-ները չեն կարող վիճարկել փոխհատուցման գումարը դատարանում սեփական նախաձեռնությամբ: Առաջարկված գումարի հետ համաձայն չլինելու դեպքում նրանք չեն ստորագրում օտարման համաձայնագիրը, ինչի դեպքում էլ ձեռք բերողը դիմում է դատարան, եթե դեռևս ցանկանում է ձեռք բերել օտարման ենթակա գույքը:

7. ՀԱՆՐԱՅԻՆ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆԸ

114. Համաձայն ՀՔ ԳԲ 4.12-ի՝ ԾԱԵԱ-ներին պետք է տրվի խորհրդատվություն և հնարավորություն՝ մասնակցելու ՏԳԾ-ի պլանավորման և իրականացման բոլոր փուլերին: Նույն սկզբունքով, ԾԱԵԱ-ները ժամանակին և համապատասխան ձևով կտեղեկացվեն գործընթացի պլանավորման արդյունքների, ինչպես նաև ՏԳԾ-ի իրականացման ժամանակացույցերի և ընթացակարգերի մասին: ԳԾԻԳ-ի կողմից պետք է իրականացվի հանրային տեղեկատվական և խորհրդատվական քարոզարշավ ՏԳԾ-ի իրականացման բոլոր փուլերի ընթացքում: Ազդեցության ենթակա կողմերին կտրվի հնարավորություն ներկայացնել իրենց մտքերը և առաջարկությունները՝ տարաբնակեցման գործողությունների պլանավորման և իրականացման գործընթացում հաշվի առնելու նպատակով: Հետաքրքրված տարբեր ՀԿ-ները ԳԾԻԳ-ի կողմից ակտիվորեն ներգրավված կլինեն հանրային լուսմների ողջ գործընթացում:

- i. ԳԾԻԳ-ը կկազմակերպի խորհրդակցություններ ԾԱԵԱ-ների հետ և կիրավորի նրանց մասնակցելու հանրային լուսմներին՝ գործընթացի սկզբնական փուլում, ինչպես նաև ՏԳԾ-ի մշակման և իրականացման ընթացքում կազմակերպվող հանրային լուսմներին, ինչպես նկարագրված է նախորդ բաժիններում:
- ii. ՏԳԾ-երը հասանելի կլինեն ՏԻՄ գրասենյակներում՝ ծրագրի, դրա ազդեցությունների և առաջարկվող մեղմացնող միջոցառումների և տնտեսական վերականգնման գործողությունների վերաբերյալ հուսալի տեղեկատվությամբ:
- iii. Յուրաքանչյուր ազդեցության ենթակա տնային տնտեսությանը կտրամադրվի հանրային տեղեկատվական թերթիկ՝ կասեցման օրվա, իրավունքների և իրավասությունների չափանիշների, փոխհատուցման ձևերի, բողոքների և դժգոհությունների լուծման ընթացակարգերի վերաբերյալ տեղեկություններով: Այս տեղեկատվությունը հասանելի կլինի հանրության համար և ԾԱԵԱ-ների համար՝ առանց ծախսերի: Հրապարակման վայրը նույնպես կհայտարարվի հանրային լուսմների ընթացքում:

115. Հանրային լուսմների ընթացքում բոլոր քննարկումները կփաստաթղթավորվեն և կպահվեն ԳԾԻԳ-ի կողմից:

116. Յուրաքանչյուր ՏԳԾ-ի ավարտից հետո կիրականացվի ամփոփ հետազոտություն ՏԳԾԻԲ-ի կողմից ԾԱԵԱ-ների շրջանում՝ գնահատելու նրանց գոհունակությունը գործընթացից և ՏԳԾ-ի արդյունքներից: Այս հետազոտություններից քաղված դասերը կներառվեն հետագա ՏԳԾ(եր)-ում:

Վերահսկողություն և մոնիտորինգ

117. Ինստիտուցիոնալ միջոցառումներ կիրականացվեն տարաբնակեցման գործողությունների ներքին մոնիտորինգի համար: ՏԳԾ-ում, անհրաժեշտ համարվելու դեպքում, կներառվի արտաքին մոնիտորինգի կազմակերպություն՝ ապահովելու համար ՏԳԾ-ի մշակման և իրականացման գործողությունների անկախ մոնիտորինգը:

118. Տարաբնակեցման գործողությունները բոլոր բաղադրիչների շրջանակում կանոնավորապես կենթարկվեն վերահսկողության և մոնիտորինգի ԳԾԻԳ-ի անձնակազմի կողմից: Ներքին մոնիտորինգի վերաբերյալ հաշվետվությունը կիրականացվի ԳԾԻԳ-ի կողմից և կներառվի Ծրագրի առաջընթացի վերաբերյալ հաշվետվությունում: Յուրաքանչյուր ՏԳԾ-ի ավարտին ՀԲ-ին կներկայացվի ՏԳԾ-ի ավարտական հաշվետվությունը: Ներքին մոնիտորինգի և վերահսկողության իրականացմամբ

ա/ հաստատվում է, որ իրականացվել է բոլոր ԾԱԵԱ-ների մարդահամար,
բ/ հաստատվում է, որ անհրաժեշտության դեպքում, մշակվել են ՏԳԾ -ը և ելակետային հետազոտություն,
գ/ հաստատվում է, որ իրականացվել է գույքի գնահատում և տարաբնակեցում՝ համաձայն սույն ՏԲՇ -ի և համապատասխան ՏԳԾ-ի դրույթների,
դ/ վերահսկվում է տարաբնակեցման բոլոր միջոցառումների իրականացումը՝ ըստ հաստատվածի,
ե/ ապահովվում է, որ տարաբնակեցման աշխատանքների իրականացման համար ֆինանսական միջոցները տրամադրվեն ժամանակին, բավարար լինեն նախատեսված նպատակների իրագործման համար և ծախսվեն համաձայն ՏԲՇ -ի և համապատասխան ՏԳԾ -ի դրույթների:

119. Անհրաժեշտության դեպքում ՏԳԾ -ում կներգրավվի արտաքին մոնիտորինգ իրականացնող մարմին տարաբնակեցման աշխատանքների անկախ մոնիտորինգի համար: Ներքին մոնիտորինգի հաշվետվությունների ստուգումից/հաստատումից բացի, արտաքին մոնիտորինգի միջոցով իրականացվում է հետևյալը՝

ա/ ԾԱԵԱ-ների վրա տարաբնակեցման սոցիալ-տնտեսական ազդեցության գնահատում,
բ/ ստուգում, թե արդյոք ԾԱԵԱ-ների կենսապայմանների և եկամտի մակարդակների բարելավման կամ, առնվազն, վերականգնման նպատակն իրագործվել է, և
գ/ անհրաժեշտության դեպքում տարաբնակեցման իրականացումը բարելավելու վերաբերյալ առաջարկների ներկայացում ապահովելու համար սույն ՏԲՇ -ում և համապատասխան ՏԳԾ(ներ)ում սահմանված սկզբունքների և նպատակների իրագործումը:

9. ԾԱԽՍԵՐ ԵՎ ԲՅՈՒՋԵՆԵՐ

120. ԳԾԻԳ-ը ՀՀ ԳԼ-ին և ՀԲ-ին կներկայացնի տարաբնակեցման մանրամասն ծախսերը՝ ըստ գյուղատնտեսական նշանակության հողի, տների, այլ ակտիվների և ապրուստի միջոցների (որոնց վրա ազդելու է ծրագիրը)՝ հիմնվելով ՏԳԾ-ների վերջնական տարբերակների վրա: Ծախսերի նախահաշիվները բավարար կլինեն համապատասխան մոնիտորինգի և վերահսկման և չնախատեսված ծախսերի համար: Տարաբնակեցման բոլոր ծախսերը կֆինանսավորվեն վարկային միջոցներից: Ծրագիրը չի համարվի ավարտված մինչև չիրականացվեն ՏԳԾ -ների բոլոր նպատակները:

ՀԱՎԵԼՎԱԾ 1՝ ԻՐԱՎԱՍՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԵՎ ՓՈԽՀԱՏՈՒՑՄԱՆ ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՍԽԵՄԱ

Կորստի տեսակը	Նկարագրություն	Ազդեցությանը ենթակա անձինք ⁸	Փոխհատուցում ստանալու իրավունքը
1. Գյուղատնտեսական հողի, այդ թվում՝ մշակելի և ոչ մշակելի (օրինակ՝ արոտավայրեր, անտառային տարածքներ և այլն) վերջնական կորուստ	Բոլոր կորցրած հողերը անկախ ազդեցության աստիճանից	Ֆերմեր/սեփականության իրավունք ունեցող	* Հող հողի դիմաց փոխհատուցում կորցրած հողակտորներին համարժեք և նույն արտադրողականությամբ հողակտորներով կամ * Ազդեցության ենթարկված հողի դիմաց դրամական փոխհատուցում փոխարինման գնով առանց հարկերի, գրանցման և փոխանցման * Հողակտորների մնացած մասերը, որոնք նվազեցվել են և դարձել 400մ² պակաս կամ դարձել են օգտագործելի դրանց հասանելիության, ոռոգման կամ աշխատելու համար պիտանիության մասով փոփոխությունների արդյունքում, կրնդգրկվեն ազդեցությանը ենթակա հողում և դրանց դիմաց կտրամադրվի փոխհատուցում ըստ վերը նշվածի:
		Վարձակալ (գրանցված կամ ոչ)	* Վարձակալության թարմացում այն հողակտորների համար, որոնք ունեն նույն արժեքը/արտադրողականությունը, ինչ կորցրած հողակտորները կամ դրամական փոխհատուցում ազդեցության ենթարկված հողի վարձակալության մնացած տարիների մասով համախառն եկամտաբերության շուկայական արժեքի համարժեքով (մինչև առավելագույնը 10 տարի):
		Համատեղ խոտհարներ (գրանցված կամ ոչ)	* Կորցրած բերքի մասնաբաժնի շուկայական արժեքին համարժեք դրամական փոխհատուցում և աջակցություն վերականգնման հարցում ըստ անհրաժեշտության (որոշվելու է կոնկրետ ՏԳԾ/RAP-ում)
		Գյուղատնտեսական աշխատողներ, ովքեր կորցնում են իրենց պայմանագիրը	* Դրամական փոխհատուցում նրանց բնամթերքով կամ դրամով վճարվող աշխատավարձի համարժեքով գյուղատնտեսական տարվա մնացած ժամանակահատվածի համար և աջակցություն վերականգնման հարցում ըստ անհրաժեշտության (որոշվելու է կոնկրետ ՏԳԾ/RAP-ում)

⁸ Որոշված վերջնաժամկետ

		Սեփականության իրավունք չունեցող հողատերեր	* վերականգնման մեկ նպաստը հավասար է մեկ զուտ բերքի շուկայական արժեքին (ի հավելումն բերքի համար փոխհատուցմանը) հողի օգտագործման հնարավորության կորստի դեպքում, աջակցություն վերականգնման հարցում ըստ անհրաժեշտության (որոշվելու է կոնկրետ ՏԳԾ/RAP-ում)
	Հավելյալ դրույթներ էական ազդեցությունների համար (հողի > 10% կորուստ)	Ֆերմեր/սեփականության իրավունք ունեցող և վարձակալ (գրանցված կամ ոչ)	* էական ազդեցություն կրելու նպաստը հավասար է ազդեցության ենթակա հողի մեկ զուտ բերքի շուկայական արժեքին մեկ տարվա համար (այդ թվում՝ ձմեռվա և ամառվա բերքի համար և ի հավելումն բերքի ստանդարտ փոխհատուցմանը և վերականգնման մասով աջակցությանը, անհրաժեշտության դեպքում)
		Համատեղ խոտհարներ (գրանցված կամ ոչ)	* էական ազդեցություն կրելու նպաստը հավասար է կորցրած բերքի մասնաբաժնի շուկայական գնին (ի հավելումն բերքի ստանդարտ փոխհատուցմանը և վերականգնման մասով աջակցությանը, անհրաժեշտության դեպքում)
		Սեփականության իրավունք չունեցող հողատերեր	* էական ազդեցություն կրելու նպաստը հավասար է ազդեցության ենթակա հողի զուտ բերքի շուկայական արժեքին մեկ տարվա համար (ի հավելումն բերքի ստանդարտ փոխհատուցմանը և վերականգնման մասով աջակցությանը, անհրաժեշտության դեպքում)
2. Հողի ժամանակավոր կորուստ		Բոլոր ԱԵԱ/PAP-ները (այդ թվում՝ սեփականության իրավունք չունեցող հողատերեր)	* Ազդեցությանը ենթակա հողը և կոմունալ ենթակառուցվածքը կվերականգնվի՝ հասնելով մինչ ծրագիրն առկա վիճակին * Վարձավճարը ենթակա է համաձայնեցման հողատիրոջ և կապալառուի միջև կորցրած եկամտի համարժեքով ըստ շուկայական գնի (օրինակ՝ կորցրած բերգահավաքի փոխհատուցում միջին բերքահավաքի/հեկտար դիմաց) * Դրամական փոխհատուցում կորցրած ակտիվների համար (օրինակ՝ կառուցվածքներ, ծառեր)
3. Բնակելի/կոմերցիոն հող		Հողի սեփականություն ունեցող անձ	* Հող հողի դիմաց փոխհատուցում կորցրած հողակտորներին գնի/տեղակայման առումով համարժեք հողակտորներով կամ * Ազդեցության ենթարկված հողի դիմաց դրամական փոխհատուցում փոխարինման գնով առանց հարկերի, գրանցման և փոխանցման
		Վարձակալ	* Նպաստ առավելագույնը երեք ամսվա համար մինչ փոխարինումը

		Սեփականության իրավունք չունեցող հողատերեր	* Անվճար կամ վարձակալված հողակտորի տրամադրում պետական տարաբնակեցման վայրում կամ նպաստ սեփական ուժերով տեղափոխման համար:
4. Տներ, շենք շինություններ		Բոլոր համապատասխան ԱԵԱ/PAP-ներ (տան կամ շենքի գրանցմամբ կամ առանց գրանցման)	* Դրամական փոխհատուցում փոխարինման դրույքաչափերով ազդեցությանը ենթակա շինությունների և այլ հիմնական միջոցների համար առանց կրկին օգտագործման ենթակա գույքի, ամորտիզացիոն մասնահանումների և գործարքային ծախսերի: Մասնակի ազդեցության դեպքում դրամադրվում է լիարժեք ֆինանսական աջակցություն մնացած շինությունը վերականգնելու նպատակով: Փոխհատուցումը չի ծածկի կորցրած ջրամատակարարման և էլեկտրաէներգիայի համակարգերի արժեքը:
5. Բերք	Ազդեցության ենթարկված/կորցրած բերք	Բոլոր ԱԵԱ/PAP-ները (այդ թվում՝ սեփականության իրավունք չունեցող հողատերեր)	* Բերքի դիմաց դրամական փոխհատուցում շուկայական արժեքով մեկ տարվա համախառն բերքի համար, որը տրամադրվում է և՛ հողատերերին և՛ վարձակալներին՝ հիմնվելով նրանց բերքի մասնաբաժնի մասով կոնկրետ համաձայնագրերի վրա: Անհրաժեշտության դեպքում կտրամադրվի հավելյալ աջակցություն վերականգնման համար (որոշվելու է կոնկրետ ՏԳԾ/RAP-ում):
6. Ծառեր	Ազդեցության ենթակա/կորցրած ծառեր	Բոլոր ԱԵԱ/PAP-ները (այդ թվում՝ սեփականության իրավունք չունեցող հողատերեր)	* Դրամական փոխհատուցումը պետք է արտացոլի եկամտի փոխարինումը: Մրգատու ծառերը կգնահատվեն մեկ տարվա համար համախառն շուկայական արժեքով բազմապատկած նույն արտադրողականության ծառեր աճեցնելու համար պահանջվող տարիների քանակով:
7. Բիզնես/աշխատանք	Բիզնեսի կամ աշխատանքի ժամանակավոր կորուստ	Բոլոր ԱԵԱ/PAP-ները (այդ թվում՝ սեփականության իրավունք չունեցող)	* Բիզնեսի սեփականատեր՝ Դրամական փոխհատուցում բիզնես գործունեության ընդհատման ժամանակահատվածի համար հարկային հայտարարագրի կամ պաշտոնական նվազագույն աշխատավարձի հիման վրա: * Աշխատող/գործառու՝ կորցրած աշխատավարձի հատուցում բիզնես գործունեության ընդհատման <u>ամբողջ ժամանակահատվածի համար</u>

	Բիզնեսի կամ աշխատանքի մշտական կորուստ	Բոլոր ԱԵԱ/PAP-ները (այդ թվում՝ սեփականության իրավունք չունեցող հողատերեր)	* Բիզնեսի սեփականատեր՝ Դրամական փոխհատուցում մեկ տարվա եկամտի համար (հարկային հայտարարագրի կամ պաշտոնական նվազագույն աշխատավարձի հիման վրա) և հավելյալ աջակցություն վերականգնման համար անհրաժեշտության դեպքում (որոշվելու է կոնկրետ ՏԳԾ/RAP-ում) * Աշխատող/գործառու՝ կորցրած աշխատավարձի հատուցում 3 ամսվա ժամանակահատվածի համար և հավելյալ աջակցություն վերականգնման համար անհրաժեշտության դեպքում (որոշվելու է կոնկրետ ՏԳԾ/RAP-ում)
8. Ապրուստի միջոցներ	Սոցիալական աջակցության համակարգերի կորուստ	Բոլոր ԱԵԱ/PAP-ները (այդ թվում՝ սեփականության իրավունք չունեցող հողատերեր)	* Ապրուստի միջոցները պետք է վերականգնվեն մինչև այն մակարդակ, որն, առնվազն, առկա էր սեփականությունից զրկելու, տեղահանման կամ հասանելիության սահմանափակման պահին * Եթե կրած կորուստները փոխարինելու տարբերակներ չկան, կիրառվում են ռազմավարություններ, որոնք կարող են ուղղված լինել հմտությունների զարգացմանը, աշխատավարձով աշխատանքին կամ ինքնազբաղվածությանը, այդ թվում՝ վարկից օգտվելու հնարավորություն
9. Տեղափոխում	Տեղափոխման և անցումային ժամանակա հատվածում ապրուստի համար ծախսեր	Բոլոր ԱԵԱ/PAP-ները, ովքեր ենթարկվել են ծրագրի ազդեցությանը	* Դրամական փոխհատուցում տեղափոխմամբ պայմանավորված տրանսպորտային ծախսերը և ապրուստի միջոցները հոգալու համար, ժամանակահատվածը սահմանվելու է ՏԳԾ/RAP-ում:
10. Տան վարձակալներ		Տուն վարձակալած վարձակալներ	* Կանխիկ դրամի տրամադրում երեք ամսվա վարձի համար տվյալ վայրում առկա շուկայական արժեքով, աջակցության տրամադրում այլ կացարան գտնելու հարցում
11. Համայնքային ակտիվներ			* Ազդեցության ենթարկված շինությունների/հարմարությունների վերականգնում/փոխարինում (օրինակ՝ պաշտամունքի վայրեր, հետիոտների համար նախատեսված կամուրջներ, ճանապարհներ, դպրոցներ, բուժկենտրոններ, արոտավայրեր, անտառային տարածքներ և այլն)՝ ապահովելով այն գործառույթները, որոնք առկա էին նախքան ծրագրի մեկնարկը

12. Խոցելի անձանց ապրուստի միջոցները		Աղքատու թյան շեմից ցածր գտնվող ԱԵԱ/PAP	* Առաջնահերթություն ծրագրին առնչվող աշխատատեղերում աշխատանք գտնելուն, վերապատրաստման հնարավորություններին, ինքնագբաղվածությանը և աշխատավարձով աշխատանքին ուղղված աջակցությանը * Վերականգնման համար տրամադրվող աջակցության փաթեթը որոշվելու է ըստ դեպքերի վերլուծության
---	--	--	--

ՀԱՎԵԼՎԱԾ 2՝ ՀԱՇՎԱՌՄԱՆ ՏԵՂԵԿԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ԱՏՈՒԳԱՑԱՆԿ

Անձինք՝

- * Մարդկանց և տնային տնտեսությունների հանրագումարը ազդեցության ենթակա յուրաքանչյուր կատեգորիայում
- Յուրաքանչյուր անձի տարիքը, սեռը, զբաղմունքը
- * Խոցելիության տեսակներ (օրինակ՝ հաշմանդամ, սոցիական աջակցություն ստացող և այլն)

Սեփականություն

Անձնական գույք, այդ թվում՝ մանրամասներ ստորև նշված սեփականությունների մասին՝

- * Շինություններ՝ տներ, ֆերմերային շինություններ, խանութներ, արտադրական շինություններ, հացահատիկի չորացման տարածք, արտաքնոցներ և այլն
- * Հող և տեսակը՝ ոռոգվող և չոռոգվող, անտառային տարածքներ, արոտավայրեր, անմշակ հող և այլն
- * Հողի վրա չհավաքված բերքի մոտավոր արժեքը և նկարագիրը
- * Այլ՝ ընտանի անասուններ, ջրհորներ, ծառեր, բնական ռեսուրսներ և այլն

Պետական և ընդհանուր սեփականություն

- * Հող՝ գյուղի ընդհանուր հողեր, հավաքման վայրեր և արոտավայրեր, ձկնորսության տարածքներ/վայրեր և այլն
- * Շինություններ և հաստատություններ՝ դպրոցներ, բուժհաստատություններ, գերեզմանոցներ, տաճարներ, համայնքային կենտրոններ, հասարակական տրանսպորտ, բանկեր, կոոպերատիվներ և այլն
- * Ենթակառուցվածք՝ խմելու ջրի և ջրամատակարարման այլ համակարգեր, մուտքի և ներքին ճանապարհներ, էլեկտրաէներգիայի և սնուցման այլ աղբյուրներ

ԱԵԱ/PAP-ների եկամուտներն այլ աղբյուրներից, այդ թվում՝

- * Ֆերմայից ստացվող եկամուտ
- * Ֆերմայից դուրս աշխատանք
- * Ոչ պաշտոնական աշխատանքներ ոլորտում

ՀԱՎԵԼՎԱԾ Յ՝ ՀԱՇՎԱՌՄԱՆ ՏՎՅԱԼՆԵՐԻ ՑԱՆԿ

1. Ընդհանուր տեղեկություններ

ա/ Հարցաշարի ծածկագիր և հարցման ամսաթիվ

բ/ Հարցազրուցավարի անուն

գ/ Մարզի, շրջանի և գյուղի/ անվանում

2. Տնային տնտեսությունների հաշվառում

ա/ Տնային տնտեսության գլխավորի և բոլոր անդամների անունները

բ/ Տնային տնտեսության անդամների կապը տնտեսության գլխավորի հետ

գ/ Տնային տնտեսության յուրաքանչյուր անդամի տարիքը և սեռը

դ/ Տեղեկատվություն էթնիկ պատկանելության մասին

ե/ Յուրաքանչյուր անդամի կրթական մակարդակը

զ/ Յուրաքանչյուր անդամի հիմնական զբաղվածությունը և ամսական եկամուտը

է/ Յուրաքանչյուր անդամի եկամուտներն այլ աղբյուրներից

ը/ Աշխատանքի կամ բիզնեսների տեղակայման վայրը, եթե կան այդպիսիք

թ/ Տվյալ վայրում մնալու տևողությունը

3. Հողի սեփականության կարգավիճակը

ա/ Հողի կատեգորիան

բ/ Հողի սեփականության տեսակը և տիրոջ/տնային տնտեսության անդամի անունը

գ/ Սեփականության տեսակը հաստատող առկա փաստաթղթի տեսակը

դ/ Եթե հողի տերը չէք հանդիսանում, ապա տիրոջ անունն ու հասցեն

ե/ Եթե առկա է ոչ պաշտոնական օգտագործման իրավունք, համաձայնության տեսակը

զ/ Օգտագործման տարիների քանակը

է/ Վարձակալման ամսավճարը վճարվում է վարձակալի կողմից

ը/ Վարձակալի կողմից կատարված կանխավճարները

Լշում՝ Եթե հաշվառումն ու ցուցակագրումը կատարվում են առանձին-առանձին, անհրաժեշտ է նաև հավաքել որոշ տեղեկատվություն հողի օգտագործման, ազդեցությանը ենթակա շինությունների և այլ հիմնական միջոցների և ազդեցությանը ենթակա բիզնեսների վերաբերյալ:

ՀԱՎԵԼՎԱԾ 4՝ ԿՈՐՈՒՍՏՆԵՐԻ ԳՈՒՅՔԱԳՐՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՏՎՅԱԼՆԵՐԻ ՑԱՆԿ

1. Հողօգտագործում

ա/ Հողի առկա օգտագործում

բ/ Վայրեր, որտեղ հողն օգտագործվում է տարբեր նպատակներով, եթե կիրառելի է

գ/ Հողի ընդհանուր և ազդեցության ենթարկված մակերեսը՝ բաժանված ըստ օգտագործման նպատակների, եթե կիրառելի է

դ/ Գնահատել, թե արդյոք մնացած մակերեսը կենսունակ է շարունակական օգտագործման համար

ե/ Հողի ընդհանուր մակերեսն ըստ տեսակների փոխհատուցման նպատակով

2. Շինություններ

ա/ Շինության տեսակը

բ/ Հարկերի քանակը

գ/ Մակերեսն ըստ հարկերի

դ/ Շինության սեփականատիրոջ անունը

ե/ Շինարարության տարին

զ/ Շինության համար թույլտվության առկայությունը

է/ Շինության օգտագործումը և մակերեսներն ըստ օգտագործման, եթե կիրառելի է

ը/Առաստաղի, պատերի և հատակի համար օգտագործված շինանյութի նկարագիրն ըստ մակերեսների

թ/Հիմքի տեսակը

ժ/Շինության ատանձնահատկությունների նկարագիր

ի/ Կոմունալ միացումներ (էլեկտրաէներգիայի հաշվիչ, ջրամատակարարում և այլն)

լ/Կոմունալ միացումների համար վճարված գումարներ

խ/ Շինության ազդեցության ենթարկված մասը

ծ/ Գնահատել, թե արդյոք մնացած շինությունը կենսունակ է շարունակական օգտագործման համար

կ/Շենքի ընդհանուր մակերեսը փոխհատուցման նպատակով

3. Այլ շինություններ

ա/ Շինությունների տեսակը (պատեր, պատնեշ պատեր, ցանկապատ, պահեստ և այլն)

բ/ Ազդեցության ենթարկված ձկնաբուծական լճի մակերես

գ/ Տնային տնտեսության միջին եկամուտը ձկնաբուծական լճից

դ/ Ազդեցության ենթարկված շինությունների մակերեսների և շինանյութերի նկարագիր

ե/ Այլ շինությունների օգտագործում

4. Գյուղատնտեսական ապրանքներ

- ա/ Ազդեցության ենթարկված բերքի տեսակը
- բ/ Ազդեցության ենթարկված բերքի սեփականատերը
- գ/ Ազդեցության ենթարկված հողի տարեկան ընդամենը արտադրողականությունը
- դ/ Բերքի միջին եկամտաբերությունը
- ե/ Շուկայում վաճառվող ցանկացած ապրանք
- զ/ Բերքի աճեցման համար ներգրավվող աշխատողներ/աշխատուժ
- է/ Բերքի միջին արժեքը
- ը/ Տնային տնտեսության միջին եկամուտը գյուղատնտեսական գործունեությունից

5. Ծառեր

- ա/ Ազդեցության ենթարկված ծառերի քանակը և տեսակը
- բ/ Ծառերի տարիքը
- գ/ Ծառերի սեփականատիրոջ անունը
- դ/ Մրգատու ծառերի միջին բերքատվությունը
- ե/ Մրգատու ծառերից ստացվող միջին տարեկան եկամուտ

6. Բիզնես

- ա/ Ազդեցության ենթարկված բիզնեսի տեսակը
- բ/ Բիզնեսի սեփականատիրոջ անունը
- գ/ Բիզնեսի գրանցումը/թույլտվության համարը (ստուգել փաստաթուղթը)
- դ/ Տնային տնտեսության տարեկան ընդամենը եկամուտը բիզնեսից
- ե/ Բիզնեսի գործարկման միջին ծախսերը
- զ/ Բիզնեսում ներգրավված աշխատակիցների քանակը
- է/ Մշտական և ժամանակավոր աշխատակիցների քանակը
- ը/ Միջին եկամուտը և շահույթը ըստ եկամտահարկի համար ներկայացված հաշվետվության (ստուգել փաստաթուղթը)
- թ/ Արդյոք կա բիզնեսի տեղափոխման անհրաժեշտություն

7. Ազդեցության ենթարկված կոմունալ ծառայություններ և հարմարություններ

- ա/ Ազդեցության ենթարկված համայնքային ենթակառուցվածքի նկարագիր
- բ/ Ազդեցության ենթարկված հարմարությունների նկարագիր ըստ մակերեսի և օգտագործված շինանյութերի
- գ/ Հարմարությունների/ենթակառուցվածքի բացասական ազդեցությունը կրած բնակիչների մոտավոր քանակը

8. Տեղափոխման մասով նախապատվություններ

- ա/ Արդյոք առկա է տեղափոխման կամ վերակազմակերպման անհրաժեշտություն

բ/ Հողի համար փոխհատուցման նախընտրելի եղանակը (դրամական կամ բնամթերքով)

գ/ Շինության համար փոխհատուցման նախընտրելի եղանակը

դ/ Եկամտի վերականգման համար աջակցության նախընտրելի տեսակը

ԱՎԵԼՎԱԾ 5՝ ՏԳԾ/RAP ՁԵՎԱԶԱՓԵՐ ԵՎ ԿՐՃԱՏՎԱԾ ՏԳԾ/RAP

Ամբողջական ՏԳԾ/RAP	Կրճատված ՏԳԾ/RAP
Ներկայացնում է նպատակները, կանոնակարգերը և սկզբունքները և, սովորաբար, ընդգրկում է հետևյալը՝ 1. Ծրագրի նկարագիր 2. Ծրագրի տարաբնակեցման պոտենցիալ ազդեցությունները 3. Նպատակներ 4. Սոցիալտնտեսական ուսումնասիրություններ, ակնկալվող հետևանքներ 5. Իրավական դաշտ 6. Համապատասխանություն 7. Կորուստների գնահատում և փոխհատուցում 8. Վայրի ընտրություն, նախապատրաստում և տեղափոխում 9. Բնակալամաններ, ենթակառուցվածք և սոցիալական ծառայություններ 10. Կազմակերպական պատասխանատվություններ 11. Հանրային մասնակցություն, խորհրդատվություն և բողոքարկման մեխանիզմ 12. Իրականացման ժամանակացույց 13. Ծախսերի մոտավոր հաշվարկ և բյուջե 14. Մոնիտորինգ և գնահատում	Ընդգրկում է հետևյալ նվազագույն էլեմենտները ⁹ 1. Տեղահանված անձանց հաշվառում և ակտիվների գնահատում 2. Տրամադրվելիք փոխհատուցման և տարաբնակեցման հարցում այլ աջակցության նկարագիր 3. Խորհրդատվություն տեղահանված անձանց հետ ընդունելի այլընտրանքների վերաբերյալ 4. Ինստիտուցիոնալ պատասխանատվություն իրականացման համար և բողոքարկումների բավարարման ընթացակարգեր 5. Մոնիտորինգի և իրականացման միջոցառումներ 6. Ժամանակացույց և բյուջե

⁹ Ծրագրում նաև ընդգրկված են սոցիալտնտեսական հետազոտության և եկամտի վերականգնման միջոցառումներ այն դեպքերի համար, երբ տեղահանված անձանց որոշ մասը կորցնում է իր արտադրական ակտիվների ավելի քան 10%-ը կամ երբ անհրաժեշտ է նրանց ֆիզիկական տեղափոխումը

ՀԱՎԵԼՎԱԾ 6՝ ՏՎՅԱԼՆԵՐ ԵԼԱԿԵՏԱՅԻՆ ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՐ

Լշում՝ ընդհանուր տեղեկությունները, տնային տնտեսության կարգավիճակը և հողի օգտագործման վերաբերյալ տեղեկատվությունը կլինի նույնը, ինչ նշված է Հավելված 4-ում՝ Հաշվառման տվյալների ցանկ

Հավելյալ տեղեկատվությունը կընդգրկի հետևյալը՝

1. Հարմարությունների հասանելիությունը

- ա/ Էլեկտրաէներգիայի հասանելիությունը
- բ/ Առկա ջրամատակարարման տեսակը
- գ/ Շենքի ներսում առկա կոյուղու/ջրահեռացման հարմարությունների տեսակը
- դ/ Հեռավորությունը դպրոցից
- ե/ Հեռավորությունը բուժհաստատություններից
- զ/ Հեռավորությունը շուկայից

2. Տնային տնտեսության ակտիվներ

- ա/ Տնային տնտեսության սեփականություն հանդիսացող գյուղատնտեսական սարքավորումների և միջոցների/գործիքների տեսակը և քանակը
- բ/ Տնային տնտեսության սեփականություն հանդիսացող այլ բիզնես սարքավորումների տեսակը
- գ/ Ազդեցության ենթարկված սարքավորումների մոտավոր արժեքը
- դ/ Սեփականություն հանդիսացող փոխադրամիջոցի տեսակը (հեծանիվ, մոտոցիկլ, բեռնատար, սայլ, մեքենա, այլ)
- ե/ Սեփականություն հանդիսացող խոհանոցային հիմնական սարքավորումներ (գազօջախ, վառարան և այլն)
- զ/ Սեփական սառնարան, ռադիո, հեռուստացույց և այլն
- է/ Շենքի ընդհանուր վիճակը (հրաշալի, լավ, միջին, վատ)
- ը/ Տնային տնտեսության կահավորման ընդհանուր վիճակը (կահույք, պահարաններ և այլն)

3. Տնային տնտեսության եկամուտները և ծախսերը

- ա/ Տնային տնտեսության միջին եկամուտը բոլոր աղբյուրներից
- բ/ Հիմնական կարիքների մասով միջին ծախսերը՝ սնունդ, փոխադրամիջոց, առողջություն, կրթություն
- գ/ Բանկերից, ընկերներից կամ բարեկամներից վերցված փոխառություններ
- դ/ Խնայողությունների մոտավոր ծավալը, եթե կան

4. Հմտություններ, որոնց տիրապետում են

ա/ Տնային տնտեսության յուրաքանչյուր անդամի հմտությունները

բ/ Հետագա զարգացման համար նախընտրելի ուսուցման կամ հմտությունների տեսակները

ՀԱՎԵԼՎԱԾ 7: ԳՆԱՀԱՏՄԱՆ ԵՎ ՓՈԽՀԱՏՈՒՑՄԱՆ ՌՈՂԵՑՈՒՅՑ

Ներածություն

1. Ինչպես արդեն իսկ նշվել է Ծրագրի ազդեցության ենթակա անձանց (ԱԵԱ/PAP-ների) սեփականության գնահատումը բաղկացած է երկու բաղադրիչից: Առաջին բաղադրիչը ԱԵԱ/PAP-ի սեփականությունը հանդիսացող կամ նրա կողմից արտադրության նպատակներով օգտագործվող գույքի Փոխարինման արժեքն է: Երկրորդը ԾԱԵԱ -ին Փոխհատուցման միանվագ վճարումն է, նպաստը, որը սահմանվում է որպես փոխարինման ընթացիկ արժեքը գերազանցող գումար (ֆինանսական առումով) և օգտագործվում է փոխհատուցելու համար ազդեցությանը ենթարկված անձի կրած անհարմարությունները, բնակության կամ գտնվելու վայրի փոփոխությամբ պայմանավորված ժամանակի կորուստը, նոր վայրը փոխարինված սեփականության արտադրողականությանը համարժեք մակարդակին հասցնելու համար անհրաժեշտ հավելյալ ջանքերը, տեղափոխման գործընթացում եկամտի կորուստը և այլ նմանօրինակ կորուստներ:

2. Անհրաժեշտ են գործնական ուղեցույցներ ՀԳՌԿՄ2-ի շրջանակներում տարաբնակեցման ծախսերի հաշվարկման համար: Անհրաժեշտ է նշել, որ ստորև ներկայացված մոտեցումը չի հանդիսանում անփոփոխ շրջանակ: Այն բանակցման ենթակա ուղեցույցների և առաջարկների փաթեթ է: Հարցը նրանում է, որ յուրաքանչյուր դեպք տարբեր է լինելու: Ամեն դեպքի համար կպահանջվի խորհրդակցություն տեղում ազդեցությանը ենթարկված շահագրգիռ կողմերի հետ: Գոհացուցիչ արդյունքներ ստանալու համար, սովորաբար, պահանջվում են նշանակալի ջանքեր և ժամանակ:

Գործընթացը կարգավորող փաստաթղթերը

3. Փոխհատուցումների հաշվարկի և միավորի գնի հաշվարկի մեթոդաբանությունը մշակվել է՝ ըստ հետևյալ փաստաթղթերի.

- (i) ՀՔ ՕՔ 4.12
- (ii) ՀՀ 04.10.2005թ. ընդունված թիվ ՀՕ-189-Ն 'Անշարժ գույքի գնահատման գործունեության մասին' օրենք
- (iii) Հայաստանի Հանրապետությունում անշարժ գույքի գնահատման Հայաստանի Հանրապետության ազգային ստանդարտ
- (iv) ՀՀ քաղաքաշինության նախարարի կողմից 14.01.2008թ. թիվ N 09-Ն 'ՀՀ տարածքում կառուցվող շենքերի, կառուցվածքների, ինչպես նաև շինարարական աշխատանքների տեսակների արժեքի խոշորացված ցուցանիշների ժողովածուն հաստատելու մասին' հրաման)

Հողի գնահատումը

Հողի փոխարինման արժեքի գնահատում

4. Հողի գնահատումն իրականացվել է փոխարինման արժեքով՝ հիմք ընդունելով շուկայական սակագները: Շուկայական սակագները գնահատվել են համեմատական մեթոդի միջոցով, ինչպես սահմանված է կառավարության կանոնակարգերով: Սույն մեթոդի հիման վրա որոշվել է հողակտորի արժեքը՝ հաշվի առնելով միևնույն տեղակայություն և նույն կիրառման նպատակ/հատկանիշներ ունեցող վերջերս վաճառված առնվազն երեք համեմատման ենթակա հողերի վաճառքի ճշգրտված միջին արժեքը: Եթե գնահատվող հողամասի նույն վայրում ընդունելի համեմատիչներ առկա չէին, մեկ կամ ավելի համեմատման ենթակա հողամասեր են գծագրվել այլ վայրից:
5. Գնահատվող հողի և համեմատման ենթակա հողի հատկանիշների/որակի միջև փոքր տարբերություններն արտացոլելու նպատակով համեմատման ենթակա հողերի միջին շուկայական վաճառքները ճշգրտվել են՝ ըստ մի քանի համեմատության պարամետրերի և համապատասխան գործակիցների:

Գնահատման ընթացակարգը

6. Հողի գնահատման համեմատական մեթոդը կիրառվել է հետևյալ կերպով.

- '' Համանման անշարժ գույքի շուկաները վերլուծվել են:
- '' Առնվազն երեք համեմատության միավորներ են սահմանվել:
- '' Տարբերակվել են համեմատության անհրաժեշտ տարրերը:
- '' Համեմատության միավորների արժեքը ճշգրտվել է՝ ըստ համեմատության տարրերի և համեմատվող անշարժ գույքի համար միջինացված մի քանի փոփոխված գնային ցուցանիշների:
- '' Ստացված շուկայական արժեքը համեմատվել է կադաստրային արժեքի հետ:
- '' Սահմանվել է հողակտորի գինը:

Քայլ 1

Համանման անշարժ գույքի համար շուկայական իրավիճակը վերլուծելու և վերլուծության համար արժանահավատ տեղեկատվություն ընտրելու նպատակով՝ Գնահատողը օգտվել է հրապարակային աղբյուրներից (մասնագիտական ամսագրեր, կայքեր, արտաքին գովազդներ), անհատական տվյալների բազայից,¹ ինչպես նաև ՀՀ ԿԱ ԱԳԿՊԿ Տեղեկատվական Տեխնոլոգիաների Կենտրոն ՊՈԱԿ-ից ձեռքբերված տեղեկատվությունից: Ստացված տեղեկատվության հիման վրա Գնահատողը օգտագործել է ամենահամադրելի/համապատասխան տեղեկատվությունը (իր համեմատության տարրերով):

Քայլ 2

Սկզբունքորեն համեմատիչ արժեքների աղբյուր են հանդիսացել կատարված վաճառքների արձանագրությունները՝ ստացված ՀՀ ԿԱ ԱԳԿՊԿ Տեղեկատվական Տեխնոլոգիաների Կենտրոն ՊՈԱԿ-ից: Եթե որոշակի հողակտորի համար արձանագրությունները չեն ներառել օգտագործելի համեմատիչներ, ապա օգտագործվել են կադաստրի ցուցակների շուկայական գները կամ հողի վաճառքի առաջարկները (նորությունների թերթերում ու կայքերում)՝ համեմատիչների ձևավորման նպատակով: Յուրաքանչյուր գնահատված հողամաս համադրվել է առնվազն (3) երեք համեմատման ենթակա հողամասերով:

Քայլ 3

Համեմատման հողակտորների իդենտիֆիկացումից հետո մի քանի այլ լրացուցիչ պարամետրեր նույնպես հաշվի են առնվել՝ գնահատված հողամասերի և համեմատման հողակտորների հարաբերական որակի/հատկությունների համեմատության նպատակով: Գնային ճշգրտումների պարամետրերը և գործակիցները թվարկված են ստորև՝

Վաճառքի պայման և շուկայի վիճակ

Սրանք շուկայական գնի փոփոխություններն են, որ տեղի են ունեցել համեմատվող հողերի շուկայական վաճառքների և գնահատման ժամանակահատվածի միջև: Գնահատողը նաև հաշվի է առել գույքի՝ տարածամկետ վճարման պայմանով գնվելու հանգամանքը: Քանի որ անշարժ գույքի իրականացված վաճառքների շուկայի ուսումնասիրությունն իրականացվել է թարմ և ճշգրտված տեղեկատվության հիման վրա, և տարածամկետ վճարման պայմանով դեպքեր չեն եղել, կիրառվել է 1,0 գործակիցը:

Նպատակային և գործառնական նշանակությունը

Այս տարրերը ցույց են տալիս, թե ինչպես կարելի է օգտագործել տվյալ հողակտորը՝ բնակելի կառուցապատման, հասարակական կառուցապատման, գյուղատնտեսական նպատակով և այլն: Գնահատողն ուղղում չի կատարել, քանի որ համաձայն ԱԶԲ քաղաքականության, գնահատումն իրականացվում է՝ փաստացի նշանակությունից ելնելով:

Փաստացի նշանակություն

Սա ցույց է տալիս, թե ինչպես է օգտագործվում տվյալ հողակտորն իրականում՝ անկախ դրա կադաստրային, նպատակային և գործառնական նշանակությունից: Գնահատողն ուղղում չի կատարել այն դեպքերում, երբ օրինակ գնահատվող հողակտորի փաստացի նշանակությունն այգի էր, սակայն հողակտորը պաշտոնապես դասակարգվել էր որպես բնակելի կառուցապատում, քանի որ գնահատողը հողակտորները դիտարկել է որևէ բարելավումներից ազատ, ինչպես նաև ծառերից ու մշակաբույսերից: Հողամասի փաստացի նշանակությունն այգի որակելով՝ Գնահատողը ցանկանում է նշել, որ տվյալ հողակտորի վրա ծառեր են առկա:

Տեղադրություն և դիրք

Գնահատվող և համեմատման հողակտորները ներկայացվել են ըստ թաղամասերի: Գլխավոր ճանապարհից հեռավորությունը նույնպես ցույց է տրվել: Տվյալ դեպքում կիրառվել են 20 % քայլով նվազեցնող կամ բարձրացնող գործակիցներ:

Տրանսպորտի հասանելիություն

Սույն գործակիցը բնութագրել է գնահատվող և համեմատման հողակտորների հեռավորությունը տրանսպորտային գլխավոր հանգույցներից: Պարզվել է, որ տրանսպորտի հասանելիությունը նույնն էր գնահատվող և համեմատման հողակտորների համար, և որևէ գործակից չի կիրառվել:

Ընդհանուր մակերեսը

Ազդեցության ենթակա հողակտորների ընդհանուր մակերեսն ազդեցություն չի ունեցել հողակտորի գնի վրա, քանի որ այն նման էր համեմատման հողակտորների մակերեսներին:

Ճակատային մաս

Սա ցույց է տալիս, թե տվյալ հողակտորը գլխավոր ճանապարհի վրա քանի մետր ճակատային մաս ունի: Քանի որ ճակատային մասի մակերեսները համապատասխանել են շուկայում ձևավորված չափանիշներին, ուղղիչ գործակից չի կիրառվել:

Ենթակառուցվածքների առկայությունը

Բնութագրում է գնահատված հողակտորի հեռավորությունը գլխավոր ենթակառուցվածքներից (ճանապարհ, ոռոգման և խմելու ջրատար, էլեկտրական հոսանքի գիծ, գազատար, կոյուղի): Եթե ենթակառուցվածքները մոտ էին հողակտորին կամ առկա էին հողակտորում, ապա նշվել է, որ տվյալ հողակտորին ենթակառուցվածքները հասանելի են կամ հողակտորը համալրված է տվյալ ենթակառուցվածքով:

Եթե հողակտորը գտնվում էր այնպիսի թաղամասում, որտեղ բացակայում էր տվյալ ենթակառուցվածքը, և դրա առկայությունը քաղաքաշինական խնդիր է, ապա նշվում էր, որ հողակտորը չունի տվյալ ենթակառուցվածքը: Առաջին համեմատման հողակտորը ենթակառուցվածքների առկայության տեսակետից ավելի նպաստավոր դիրք ուներ, և Գնահատողը 15 տոկոսի ուղղում է կիրառել:

Թերություն

Շուկայի համակարգված դիտարկումները ցույց են տալիս, որ թերություն ունեցող և չունեցող հողամասերը տարբեր գներ ունեն: Քանի որ գնահատվող և համեմատման հողակտորները հարթ էին, տվյալ տարրի շտկման անհրաժեշտությունը չի եղել:

Քայլ 4

Հողամասերի շուկայական գնի միավորը ճշգրտվել է՝ ըստ թվարկված համեմատության տարրերի: Ճշգրտման տրամաբանությունը ներկայացված է ստորև աղյուսակի միջոցով՝

Աղյուսակ 1
Ընդհանուր հողամասի 1 քմ արժեքի հաշվարկը

Համեմատության տարրեր	Գնահատվող անշարժ գույք	Համանման անշարժ գույք 1	Համանման անշարժ գույք 2	Համանման անշարժ գույք 3
Մեկ քմ գին (<< դրամ)		30,064	13,333	12,933
Սակարկում (Վաճառքի պայման)		Վաճառք	Վաճառք	Վաճառք
Ճշգրտման գործակից		1.00	1.00	1.00
Ճշգրտումը << դրամով		0	0	0
Ժամանակ (Շուկայի վիճակ)	02.2013	11.2012	02.2012	02.2012
Ճշգրտման գործակից		1.00	1.00	1.00
Ճշգրտումը << դրամով		0	0	0
Նպատակային նշանակություն	Բնակավայր	Բնակավայր	Բնակավայր	Բնակավայր
Ճշգրտման գործակից		1.00	1.00	1.00
Ճշգրտումը << դրամով		0	0	0
Գործառնական նշանակություն	Այլ հողեր	Բնակ. կառ.	Բնակ. կառ.	Բնակ. կառ.
Ճշգրտման գործակից		1.00	1.00	1.00
Ճշգրտումը << դրամով		0	0	0
Փաստագի նշանակություն	Այգի	Բնակ. կառ.	Բնակ. կառ.	Բնակ. կառ.
Ճշգրտման գործակից		1.00	1.00	1.00
Ճշգրտումը << դրամով		0	0	0
Տեղադրություն	Լավ	Գերազանց	Գերազանց	Գերազանց
Ճշգրտման գործակից		0.80	1.20	1.20
Ճշգրտումը << դրամով		-6,013	2,667	2,587
Դիրք	Գերազանց	Գերազանց	Լավ	Լավ
Ճշգրտման գործակից		1.00	1.20	1.20
Ճշգրտումը << դրամով		0	2,667	2,587
Տրանսպորտի հասանելիություն	Լավ	Լավ	Լավ	Լավ
Ճշգրտման գործակից		1.00	1.00	1.00

Համեմատության տարրեր	Գնահատվող անշարժ գույք	Համանման անշարժ գույք 1	Համանման անշարժ գույք 2	Համանման անշարժ գույք 3
Ճշգրտումը << դրամով		0	0	0
Ֆիզիկական մնույթագրեր՝ այդ թվում				
Ընդհանուր մակերես (քմ)	400.0	266.10	300.0	300.0
Ճշգրտման գործակից		1.00	1.00	1.00
Ճշգրտումը << դրամով		0	0	0
Ճակատային մաս (մ)	9.65	14.50	12.0	12.0
Ճշգրտման գործակից		1.00	1.00	1.00
Ճշգրտումը << դրամով		0	0	0
Ենթակառուցվածքների առկայություն	Բավարար	Լավ	Բավարար	Բավարար

Ճշգրտման գործակից		0.85	1.00	1.00
Ճշգրտումը ՀՀ դրամով		-4,510	0	0
Թեքություն	Հարթ	Հարթ	Հարթ	Հարթ
Ճշգրտման գործակից		1.00	1.00	1.00
Ճշգրտումը ՀՀ դրամով		0	0	0
Գույքային իրավունքներ	Ապօրինի	Մասնավոր	Մասնավոր	Մասնավոր
Ճշգրտման գործակից		1.00	1.00	1.00
Ճշգրտումը ՀՀ դրամով		0	0	0
Բարելավումներ	Առկա չեն	Առկա չեն	Առկա չեն	Առկա չեն
Ճշգրտման գործակից		1.00	1.00	1.00
Ճշգրտումը ՀՀ դրամով		0	0	0
Ընդհանուր ճշգրտում (ՀՀ դրամ)		-10,522	5,333	5,173
Ճշգրտված մեկ քմ գին (ՀՀ դրամ)		19,542	18,666	18,106
Կշռային գործակից		0.33	0.34	0.33
Գնահատվող անշարժ գույքի մեկ միավոր արժեք	18,770			

Քայլ 5

Անշարժ գույքի արժեքի վերաբերյալ վերջնական որոշումը սահմանվել է վաճառքների համեմատության միջոցով՝ վերլուծելով անշարժ գույքի համեմատման ենթակա վաճառքների ճշգրտված գները: Գնահատողը երեք համանման հողակտորների ճշգրտված գները միջինացրել է, քանզի գտնում էր, որ բոլոր երեք համանման հողակտորները գնահատվող հողակտորին նմանություն ունեն, և տվյալների ստացման աղբյուրներն արժանահավատ են:

Քայլ 6

Այս մեթոդով ստացված շուկայական արժեքը համեմատվել է կադաստրային արժեքի հետ: Այն դեպքերում, երբ համեմատական մեթոդով ստացված շուկայական արժեքն ավելի բարձր էր, քան հողամասի կադաստրային արժեքը՝ հիմք են ընդունվել համեմատական մեթոդով ստացված գները:

Քայլ 7

Այնուհետև հաշվարկվել է հողամասի շուկայական արժեքը հետևյալ բանաձևով՝

$$\text{Հ}_{\text{ԵԱ}} = \text{Հ}_{\text{Մ}} \times \text{Ն}_{\text{ԵԱ}}$$

որտեղ՝

Հ_{ԵԱ} –ն հողամասի շուկայական արժեքն է,

Հ_Մ–ն հողամասի մակերեսն է,

Ն_{ԵԱ}–ն համանման հողամասերի 1 քմ շուկայական ճշգրտված արժեքն է:

ՇԻՆՈՒԹՅԱՆ /ՇԵՆՔԻ ԳՆԱՀԱՏՄԱՆ ՄԵԹՈԴԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Շենքերի/շինությունների գնահատումն իրականացվել է +15% փոխարինման արժեքով ՀՀ Քաղաքաշինության նախարարության գնագոյացման տեղեկատվության և հաշվարկման կենտրոնի (ՓԲԸ) կողմից առաջարկված մեթոդաբանության/չափանիշների հիման վրա: Այստեղ փոխարինման արժեքը հասկացվում է որպես ընդհանուր ծախս՝ վերակառուցելու համար այնպիսի շենք/շինություն, որն իր մակերեսով, նյութերով և առանձնահատկություններով համարժեք կլինի փոխարինվող շենքին/շինությանը առանց ամորտիզացիոն մասհանումների և գործառնական ծախսերի: Փոխարինման արժեքի հաշվարկումը հիմնված է հետևյալ գործոնների վրա.

- (i) նյութերի տվյալ պահի շուկայական արժեքը,
- (ii) նյութերի տեղափոխման տվյալ պահի արժեքը,

- (iii) աշխատուժի ներկայիս արժեքները և
- (iv) ազդեցությանը ենթակա շենքերի, կառուցվածքային/գեղագիտական առանձնահատկությունների արժեքը:

Հաշվարկները կատարվել են ամբողջ ՀՀ տարածքի համար հաստատված պաշտոնական չափագրման ցուցիչների և ճշգրտման գործակիցների, ինչպես նաև Շինարարական Աշխատանքների համար նախատեսված պաշտոնական ամբողջական ցուցիչներով (ՇԱԳՊ) սահմանված շինարարական աշխատանքների գնահատման ցուցանիշների համապատասխան:

Շենքերի և շինությունների փոխարինման արժեքները որոշվել են՝

- (i) համապատասխան մասնագիտացված նորմատիվային տեղեկագրերում (ՇԱԽՑ) ներկայացված կամ հավաստի այլ աղբյուրներից ստացված տվյալների հիման վրա,
- (ii) շուկայական պայմաններում նմանատիպ շենքերի և շինությունների կառուցման համար շինարարության պայմանագրերում նշված արժեքի տվյալների հիման վրա:

Անշարժ գույքի գնահատման նպատակով շենքերի և շինությունների վերարտադրման (կամ փոխարինման) ծախսերը հաշվարկվում են՝ որպես ուղղակի, անուղղակի ծախսերի և ձեռնարկատիրական (կառուցապատողի) շահույթի հանրագումար: Նմանատիպ օգտակարությամբ և նշանակությամբ անշարժ գույքի 1քմ ստեղծման համար անհրաժեշտ ծախսերը որոշվում են հետևյալ բանաձևով.

$$N_{\sigma} = N_{\text{հ}\sigma} + A_{\sigma} + \alpha\sigma$$

որտեղ՝

N_{σ} -ն նամանատիպ օգտակարությամբ և նշանակությամբ անշարժ գույքի 1քմ ստեղծման համար անհրաժեշտ ծախսերն են

$N_{\text{հ}\sigma}$ - ն ուղղակի ծախսերի հանրագումարն է,

A_{σ} -ն անուղղակի ծախսերի հանրագումարն է,

$\alpha\sigma$ -ն ձեռնարկատիրական (կառուցապատողի) շահույթն է:

Ուղղակի ծախսերը ներառում են շինարարության հետ անմիջականորեն կապված հետևյալ ծախսերը.

- (i) նյութերի, արտադրանքների և ինժեներական ցանցերի ու համակարգերի ձեռք բերման ծախսերը,
- (ii) շինարարական մեքենաների և մեխանիզմների շահագործման ծախսերը,
- (iii) ժամանակավոր կառուցված շենքերի և շինությունների հետ կապված ծախսերը, անվտանգության գծով միջոցառումների, պահեստատրանսպորտային և տեղական շուկայում որպես նորմատիվ ընդունված այլ ծախսերը,
- (iv) շինարարության ֆինանսավորման հետ կապված ծախսերը և
- (v) կապալառուի վերադիր ծախսերն ու շահույթը:

Անուղղակի ծախսերի չափը որոշվում է տվյալ իրավիճակում շուկայում ձևավորված աշխատանքների և ծառայությունների սակագների հիման վրա: Անուղղակի ծախսերը ներառում են շենքերի, շինությունների կառուցմանն ուղեկցող, սակայն շին-մոնտաժային աշխատանքների արժեքի մեջ չներառվող հետևյալ ծախսերը՝

- (i) նախագծման, նախահաշվի կազմման, տեխնիկական և այլ վերահսկողության ծախսերը,
- (ii) խորհրդատվությունների, իրավաբանական, հաշվապահական և աուդիտորական, ծառայությունների վճարները,
- (i) գովազդի, շուկայի մարքեթինգի և օբյեկտի վաճառքի հետ կապված ծախսերը,
- (iv) ձեռնարկատիրոջ վարչական և այլ ծախսերը:

Ձեռնարկատիրական շահույթի մեծությունը որոշվում է շուկայական տեղեկատվության վերլուծության հիման վրա: 273-Ն որոշման (<ՕՏՀ-ի) համաձայն՝ մաշվածության չափով նվազեցումներ չեն իրականացվում: Այն պարագայում, երբ համեմատական մեթոդով շինությունների քառակուսի մետրի շուկայական գինն ավելի բարձր է եղել, քան դրա փոխարինման արժեքը, կիրառվել է շինությունների գնահատման համեմատական մեթոդը:

Շենքերի և շինությունների վերարտադրման (կամ փոխարինման) ծախսերը որոշվում են հետևյալ բանաձևով.

$$V_{\sigma} = C_{\sigma} \times L_{\sigma}$$

որտեղ՝

V_{σ} -ն շենքերի և շինությունների վերարտադրման (կամ փոխարինման) ծախսերն են,

C_{σ} -ն գնահատվող շենքերի և շինությունների մակերեսն է,

L_{σ} -ն նմանատիպ օգտակարությամբ և նշանակությամբ անշարժ գույքի 1քմ ստեղծման համար անհրաժեշտ ծախսերն են:

Ստորև ներկայացված է շինության վերարտադրման/փոխարինման ծախսերի հաշվարկի օրինակը.

Աղյուսակ 5.1

Բնակելի շենքի փոխարինման ծախսի հաշվարկի օրինակը

#	Շենքի/շինության տեսակը	Բնակելի տուն
	Չափման միավորը	Խմ
1	ՇԱԽՑ 2009-ում բերված՝ անմիջապես աշխատանքների կատարման հետ կապված 1 միավոր ծախսեր (բացարձակ մեծություն)	
	ՇԱԽՑ 2009, հատոր I, բաժին I, տող	30,420
2	Գնահատվող անշարժ գույքի միջհարկային ծածկերի միջև բարձրություն (մ)	2.4
	(Հղում՝ Սեփականության վկայական և/կամ տեղագնման կամ չափագրման արդյունքներ)	
3	ՇԱԽՑ 2009-ում բերված՝ անմիջապես աշխատանքների կատարման հետ կապված 1 միավոր ծախսեր՝ աշխատավարձ, նյութերի արժեք, մեքենաների և մեխանիզմների շահագործման արժեք, սոց. հատկացումներ, կառավարման ապարատի պահպանման (վերադիր) ծախսեր, կապալառու կազմակերպությունների շահույթ (բացարձակ մեծություն)	73,008
	Հղում՝ Ստանդարտ 6.5 կետ ա., բ., գ. և ե. ենթակետեր, Քաղ. շին. նախարարի N 05-Ն, 14.01.2008թ. հրամանի 6-րդ բաժնից 8-րդ բաժին	
4	Փոխարժեքի փոփոխության գործակից (Ը/305,0) (բացարձակ մեծություն)	1.334
	Հղում՝ ՇԱԽՑ 2009, ընդհանուր դրույթներ 5-րդ կետ	
5	Վերարտադրման ծախսեր (3x4) (բացարձակ մեծություն)	97,424
6	Գնահատվող անշարժ գույքի կառուցման ժամանակ օգտագործված և ՇԱԽՑ 2009-ում բերված՝ անմիջապես աշխատանքների կատարման հետ կապված ծախսերում հաշվի առած շինարարական նյութերի և աշխատանքների գների տարբերություն՝ կախված որակից և/կամ ավարտվածության աստիճանից (%)	0
	Հղում՝ սեփական վերլուծություն, ձևաչափը՝ էլեկտրոնային տարբերակ Excel, "tarberutyun", sheet 1	
7	Վերարտադրման ծախսեր (5+/-6) (բացարձակ մեծություն)	97,424
8	Ժամանակավոր, կենցաղային նշանակության (շարժական կամ հավաքովի) շենքերի և շինությունների, պահեստների, ժամանակավոր ինժեներական ցանցերի (էլեկտրաէներգիա, ջուր, մոտեցնող ճանապարհներ և հարթություններ և այլն) իրական ծախսեր * (%)	1.83
9	8 տողը բացարձակ մեծությամբ (7*8)	1,783
	Հղում՝ ՀՀ քաղաքաշինության նախարարություն, 21.08.2001թ., թիվ 69 «Շինարարության համար կառուցվող ժամանակավոր շենքերի և կառուցվածքների նախահաշվային նորմերի հաստատման մասին» հրամանի 3-րդ բաժնի աղյուսակ, 24 տողի, 34 տողի ա. և բ. կետերի միջին թվաբանական	
10	Շինարարական աշխատանքների վրա կլիմայական պայմանների ազդեցության լրացուցիչ ծախսեր *	1.2
11	10 տողը բացարձակ մեծությամբ (7x10)	1,169
	Հղում՝ ՀՀ քաղաքաշինության նախարարություն, 21.08.2001թ., թիվ 68 «Շինարարական աշխատանքների վրա կլիմայական պայմանների ազդեցությունը հաշվի առնող նախահաշվային նորմերի հաստատման մասին» հրամանի աղյուսակ, 24 տողի, 34 տողի ա. և բ. կետերի, այնուհետև նշված տողերի 1, 2, 3 սյունյակների միջին թվաբանական	
12	Նեղվածքի պայմաններում աշխատանքների իրականացման ծախսեր (%)	0
13	12 տողը բացարձակ մեծությամբ (7x12)	0
	Հղում՝ EPEP-85 ժողովածու	
14	Օբյեկտների նախագծամախաշվային փաստաթղթերի պարտադիր փորձաքննության համար անհրաժեշտ ծախսեր ** (%)	7.94
15	14 տողը բացարձակ մեծությամբ (25x14)	246

Հղում՝ Հրաման 16.06.2008թ. թիվ N 41-Ն, 14-րդ բաժին, աղյուսակ 4-ի 1-9-րդ տողերի միջին թվաբանական		
16	Փոքր ծավալի շինմոնտաժային աշխատանքների համար նախատեսվող լրացուցիչ ծախսեր * (%)	1.5
17	16 տողը բացարձակ մեծությամբ (7x16)	1,461
Հղում՝ Հրաման 16.06.2008թ. թիվ N 41-Ն, 15-րդ բաժին, աղյուսակ 5-ի 1-3-րդ տողերի միջին թվաբանական		
18	Շինմոնտաժային աշխատանքների ավարտից հետո գոյացած (ոչ ընթացիկ) աղբի տեղափոխման աշխատանքների ծախսեր * (%)	0.15
19	18 տողը բացարձակ մեծությամբ (7x18)	146
Հղում՝ Հրաման 16.06.2008թ. թիվ N 41-Ն, 16-րդ բաժին, աղյուսակ 6		
20	Օբյեկտի տեխնիկական հսկողության ծառայության ծախսեր * (%)	1.41
21	20 տողը բացարձակ մեծությամբ (7x20)	1,374
Հղում՝ Հրաման 16.06.2008թ. թիվ N 41-Ն, 17-րդ բաժին, աղյուսակ 7-ի 1-7-րդ տողերի միջին թվաբանական		
22	Օբյեկտի հեղինակային հսկողության ծառայության ծախսեր * (%)	0.5
23	22 տողը բացարձակ մեծությամբ (7x22)	487
Հղում՝ Հրաման 16.06.2008թ. թիվ N 41-Ն, 18-րդ բաժին, աղյուսակ 8-ի, 1-ին և 2-րդ տողերի միջին թվաբանական		
24	Նախագծման աշխատանքային փաստաթղթերի մշակման համար անհրաժեշտ ծախսեր * (%)	3.18
25	24 տողը բացարձակ մեծությամբ (7x24)	3,098
ՀՀ քաղաքաշինության նախարարի հրաման 15.02.2008թ. թիվ N 19-Ն քաղաքաշինական փաստաթղթերի (ծրագրային և ծրարարապետաշինարարական) մշակման աշխատանքների արժեքի հաշվարկման կարգը հաստատելու մասին (Այսուհետ՝ Քաղ. շին. նախարարի N 19-Ն, 15.02.2008թ. հրամանի), հավելվածի աղյուսակ 8-ի 1-13-րդ տողերի, այնուհետև 1-5-րդ սյունյակների միջին թվաբանական		
26	Խորհրդատվությունների, իրավաբանական, հաշվապահական և աուդիտորական, ծառայությունների վճարների ծախսեր	0
Հղում՝ Ստանդարտ 7.7.4 բաժնի 1-ին կետի բ. ենթակետ		
27	Շինարարության ֆինանսավորման հետ կապված ծախսեր	0
Հղում՝ Ստանդարտ 7.7.4 բաժնի 1-ին կետի գ. ենթակետ		
28	Գովազդի, շուկայի մարքեթինգի և օբյեկտի վաճառքի հետ կապված ծախսեր	0
Հղում՝ Ստանդարտ 7.7.4 բաժնի 1-ին կետի դ. ենթակետ		
29	Ձեռնարկատիրոջ վարչական և այլ ծախսեր	0
Հղում՝ Ստանդարտ 7.7.4 բաժնի 1-ին կետի ե. ենթակետ		
30	Չնախատեսված ծախսեր * (%)	3.5
31	30 տողը բացարձակ մեծությամբ (7x30)	3,410
Հղում՝ Հրաման 16.06.2008թ. թիվ N 41-Ն, աղյուսակ 1, 1-ին բաժնի գ., դ., ե., զ., 2-րդ բաժնի ա., բ., գ. և դ. կետերի միջին թվաբանական		
32	Սարքավորումների արժեք (օդափոխության, ջեռուցման և այլն) (բացարձակ մեծություն)	10,000
Հղում՝ ՀՀ ՍՏ 2009, ընդհանուր դրույթներ, 3-րդ կետ 1.1 եթնակետ		
33	Հարկեր՝ ԱԱՀ * (%)	20
34	33 տողը բացարձակ մեծությամբ (7x33)	19,485
Հղում՝ ՀՀ ՍՏ 2009, ընդհանուր դրույթներ, 3-րդ կետ 1.1 եթնակետ, Հրաման 16.06.2008թ. թիվ N 41-Ն, 12-րդ բաժին, ՀՀ օրենքը ավելացված արժեքի հարկի մասին, 6-րդ հոդվածի 2-րդ կետ, 9-րդ հոդված		
35	Ձեռնարկատիրական շահույթ (%)	0
36	35 տողը բացարձակ մեծությամբ (7+9+11+13+15+17+19+21+23+25+26+27+28+29+31+32+34) x35	0
Հղում՝ Ստանդարտ 7.7.4 բաժնի 3-րդ կետ, Վերլուծություն		
37	Վերարտադրման (կամ փոխարինման) ծախսեր (7+9+11+13+15+17+19+21+23+25+26+27+28+29+31+32+34+36)	140,083

ՀԱՎԵԼՎԱԾ 8: ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ՓԱՍՏԱԹՂԹԵՐ

1. ՀՄՀ- Հայաստան ՊՈԱԿ, Տարաբնակեցման քաղաքականության շրջանակ (2009թ.)
2. Հայաստանի սոցիալական պաշտպանության վարչարարության երկրորդ ծրագիր (2014-2018), Տարաբնակեցման քաղաքականության շրջանակ (2014թ.);
3. Հրազդան - Շինուհայր բարձրավոլտ գծի վերականգնման ծրագիր, Տարաբնակեցման քաղաքականության շրջանակ (2011թ.);
4. Կենսական նշանակության ճանապարհային ցանցի բարելավման ծրագիր, Տարաբնակեցման քաղաքականության շրջանակ (2012թ.);
5. Ոռոգման համակարգի զարգացման ծրագիր, Տարաբնակեցման քաղաքականության շրջանակ (2013թ.);
6. Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրություն (1995, փոփոխված 2005թ.)
7. Հայաստանի Հանրապետության Քաղաքացիական օրենսգիրք (1998թ.)
8. Հայաստանի Հանրապետության Հողային օրենսգիրք (2001թ.)
9. Հայաստանի Հանրապետության օրենք «Հասարակության և պետության կարիքների համարսեփականության օտարման մասին» (2006թ.)
10. Հայաստանի Հանրապետության Քաղաքացիական դատավարության օրենսգիրք (1998թ.)
11. Հայաստանի Հանրապետության Վարչական իրավախախտումների օրենսգիրք (2007թ.)
12. Հայաստանի Հանրապետության օրենք «Անշարժ գույքի գնահատման գործունեության մասին» (2005թ.)
13. Համաշխարհային բանկ՝ Բնապահպանական գնահատման ձեռնարկ, հատոր I: Քաղաքականություն, ընթացակարգեր և միջսեկտորային խնդիրներ (1991թ. 4-րդ տպագրություն՝ 1996թ.)
14. Համաշխարհային բանկ՝ Բնապահպանական գնահատման ձեռնարկ, հատոր II: Սեկտորային ուղեցույցներ (1991թ. 4-րդ տպագրություն՝ 1996թ.)
15. Համաշխարհային բանկ՝ Ոչ կամավոր տարաբնակեցման գործառնական քաղաքականություն (ՀԲ ԳՔ/WB OP 4.12) (հունվար 2002թ.)
16. Համաշխարհային բանկ՝ Ոչ կամավոր տարաբնակեցման գործառնական քաղաքականություն, Հավելված Ա - ԳՔ 4.12 (հունվար 2002թ.)
17. Համաշխարհային բանկ՝ Բանկի ընթացակարգ (ԲԸ) 4.12 (հունվար 2002թ.)
18. Համաշխարհային բանկ՝ Ոչ կամավոր տարաբնակեցման ձեռնարկ և հավելվածներ (2004թ.)

ՀԱՎԵԼՎԱԾ 9. ԿԱՊԱԼԱՌՈՒԻ ԾԱՌԵՐԻ ԵՎ ՇԻՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀԵՌԱՑՄԱՆ ՁԵՎԱԹՂԹԵՐ

Ձեռք էր բերվել համաձայնություն առ այն, որ շինարարության մասով կապալառուները կհոգան ծառերի հեռացման (փոխհատուցվում է դրամով), ինչպես նաև շինությունների ժամանակավոր հեռացման (հիմնականում կամուրջներ, որոնք աշխատանքներից հետո նորից կառուցվելու են) ծախսերը: Այս փոխհատուցման և վերականգնման գործընթացը կիրականացվի նախքան աշխատանքների մեկնարկը կապալառուի կողմից կից ներկայացված ձևաթղթերը լրացնելուց և ներկայացնելուց հետո, եթե չկան առարկություններ ԳԾԻԳ-ի և ՀԲ-ի կողմից: Ծառերի դեպքում դրանք հիմք կհանդիսանան ՏԳԾ -ների մշակման համար, մինչդեռ կամուրջների և այլ ոչ արտադրական ակտիվների ժամանակավոր հեռացումը կներկայացվի ԳԾԻԳ-ի կողմից ներկայացվող առաջընթացի մասին զեկույցներում:

Ծառերի հեռացում՝ կապալառուի ձևաթուղթ և ընթացակարգեր

- Մի հեռացրեք ծառերը, եթե դա խիստ անհրաժեշտ չէ (օրինակ՝ արմատները վնասում են ջրանցքը/խողովակները)
- Լրացրեք այս ձևաթուղթը խրոհրդակցելով սեփականատիրոջ հետ նախքան աշխատանքների մեկնարկը
- Մի հեռացրեք ծառերը առանց ԳԾԻԳ-ի հաստատման, ձևաթուղթը ներկայացնելուց հետո (1– 3 մասերը լրացված)
- Վճարման մասը լրացնելուց հետո լրացրեք 5-րդ մասը և նորից հանձնեք ԳԾԻԳ -ին: Բոլոր բողոքներն ուղղեք ԳԾԻԳ -ին:

1. Տեղեկատվություն ծառերի վերաբերյալ

Տեղակայվածություն	Համայնք	
	Հողակտորի լոտը և կոդը	

	Ծառի տեսակը	N	Փայտանյութ տվող	Դեկորատիվ	Մրգատու		
			Փայտանյութի ծավալը մ ³	Ծառի չափը (սմ, մ)	Տնկի	Դեռ ոչ բերքատու	Բերքատու
1							
2							
3							
4							
5							
6							

2. Մեփականատիրոջ մասին տեսեկատվություն

Անուն	
Մեփականության վկայական*	
Անձնագրային տվյալները	
Կոնտակտային հասցեն և հեռախոսի համարը	
Հանդիպման ամսաթիվը	
Մեփականատիրոջ ստորագրությունը	
* Գրանցված սեփականատերերի դեպքում այն կարող է լինել կադաստրի վկայականը, վարձակալների դեպքում՝ վարձակալության համաձայնագիրը կամ վարձակալության կադաստրի վկայականը, իսկ չգրանցված օգտագործողների դեպքում այն կարող է լինել Տեղական ինքնակառավարման մարմինների կողմից տրված վկայականը:	

3. Փայտանյութ տվող ծառերի փոխհատուցման հաշվարկը

	Ծառի տեսակը	No	Փայտանյութ տվող ծառ	Միավորի արժեք	Փոխհատուցման ընդհանուր գումարը
			Ծառի ծավալը մ ³	1մ3 /ՀՀ դրամ	1 ծառ/ՀՀ դրամ
1					
2					
3					
4					
5					
	Ընդամենը	-	-	-	

1. Դեկորատիվ ծառերի փոխհատուցման հաշվարկը

	Ծառի տեսակը	No	Դեկորատիվ ծառ	Միավորի արժեք	Փոխհատուցման ընդհանուր գումարը
			Ծառի չափը (հզել միավորը (սմ, մ))	1մ3 /ՀՀ դրամ	1 ծառ/ՀՀ դրամ
1					
2					
3					
4					
5					
	Ընդամենը	-	-	-	

2. Պտղատու ծառերի փոխհատուցման հաշվարկը

	Ծառի տեսակը	No	Պտղատու ծառ (յուր. տոդում նշել մեկ տեսակի ծառ)			Միավորի արժեք	Փոխհատուցման ընդհանուր գումարը
			Նորատունկ	Դեռևս ոչ պտղատու	Պտղատու	Մեկ ծառ/ ՀՀ դրամ	Մեկ ծառ/ ՀՀ դրամ
1							

2							
3							
4							
5							
	Ընդամենը	-	-	-			

3. Ներկայացնել ԳԾԻԳ-ին

Դիտարկման ամսաթիվը	
Ստորագրություն	
Վերանայված/ վերջնական փոխհատուցման գնահատումը	
Մեկնաբանություն	

4. ԾԻԳ-ի հաստատումից հետո

Ընդհանուր փոխհատուցման գումարը		
Վճարման ամսաթիվը		
Վճարումը հաստատելու նպատակով սեփականատիրոջ ստորագրությունը	Անունը	
	Ստորագրությունը և ամսաթիվը	
Վճարումը հաստատելու նպատակով Կապալառուի ստորագրությունը	Անունը	
	Ստորագրությունը և ամսաթիվը	

ՀԳՌԿՄ 2. Շինության ապամոնտաժում՝ կապալառուի ձևաթուղթ և ընթացակարգեր

- Հեռացրեք/հանեք շինությունները միայն խիստ անհրաժեշտ դեպքերում, օրինակ՝ կամուրջը կամ պատը թույլ չի տալիս մոտենալ ջրանցքին
- Մի հեռացրեք շինությունը առանց դա նախապես քննարկելու սեփականատիրոջ հետ
- Հավաստիացրեք սեփականատիրոջը, որ աշխատանքների ավարտից հետո շինությունը կվերականգնվի և կբերվի իր նախնական վիճակին
- Տեղեկացրեք ԳԾԻԳ-ին հեռացման ենթակա շինությունների մասին՝ ներկայացնելով սույն ձևաթղթի պատճենները (մեկական յուրաքանչյուր շինության համար, լրացնելով 1-2 մասերը) նկարների հետ միասին
- Վերականգնումից հետո լրացրեք 4-րդ մասը և կրկին հանձնեք ձևաթուղթը ԳԾԻԳ-ին, որտեղ դրանք կպահվեն

1. Կառույցի վերաբերյալ տեղեկատվություն (կցել նկարներ)

Կառույցի տեղավայրը (համայնք)	
Կառույցի վայրը (հողակտորի լոտ/կոդը)	
Կառույցի տեսակը/անվանումը	
Կառույցի նյութը	
Օգտագործման նպատակը	
Հեռացման պատճառը	

2. Սեփականատիրոջ վերաբերյալ տվյալներ

Սեփականատիրոջ անունը	
Սեփականության փաստաթուղթը*	
Անձնագրային տվյալներ	
Կոնտակտային հասցեն և հեռախոսի համարը	
Հանդիպման ամսաթիվը	
Սեփականատիրոջ ստորագրությունը	

* Գրանցված սեփականատերերի դեպքում՝ այն կարող է լինել կադաստրի վկայականը, վարձակալների դեպքում՝ վարձակալության համաձայնագիրը կամ վարձակալության կադաստրի վկայականը, իսկ չգրանցված օգտագործողների դեպքում՝ այն կարող է լինել Տեղական ինքնակառավարման մարմինների կողմից տրված վկայականը:

3. Ներկայացնել ԳԾԻԳ-ին (անհրաժեշտության դեպքում)

ԳՕԻԳ-ը կարող է տեղեկացնել ՀԲ-ին)

Դիտարկման ամսաթիվը	
Ստորագրություն	
Մեկնաբանություն	

4. Կառույցների փոխահտուցումը (օգտագործել արտոնագրված գնահատողի կողմից պատրաստված գնահատման հաշվետվությունը)

Կառույցի անվանումը	Մակերեսը (մ²)	մ² միավորի արժեքը	Փոխահտուցման ընդհանուր արժեքը

5. Հաստատել սեփականատիրոջ գոհունակությունը կառույցի վերականգնումից հետո

Սեփականատիրոջ ստորագրությունը և ամսաթիվը	
Կապալառուի ստորագրությունը և ամսաթիվը	

ՀԱՎԵԼՎԱԾ 10 – ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԻՐԱԶԵԿՄԱՆ ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

Ներածություն

«Համայնքների գյուղատնտեսական ռեսուրսների կառավարման և մրցունակության երկրորդ ծրագրի» (ՀԳՌԿՄ 2) «Տարաբնակեցման քաղաքականության փաստաթղթի» և «Բնապահպանության և սոցիալական կառավարման շրջանակային փաստաթղթի» հանրային լուծմները կայացել են երկու փուլով:

- Առաջին ոչ-պաշտոնական քննարկումները շահագրգիռ կողմերի հետ կազմակերպել ԳԾԻԳ-ի կողմից 2014թ-ի մարտի 11-ին: Քննարկման նպատակն էր ներկայացնել և քննարկել ՎՔՇՓ և ԲՍԿՇՓ ներկայացված նախնական մոտեցումները:
- Երկրորդ պաշտոնական լուծմները տեղի ունեցան 2014թ-ի մարտի 21-ին երկու փաստաթղթերի հայերեն և անգլերեն տարբերակների հրապարակայնացումից հետո:

Ոչ-պաշտոնական իրազեկում

Ամսաթիվ: 2014թ-ի մարտի 11

Վայր: Երևան, «Օրիուս» կենտրոն – Բնապահպանության հանրային տեղեկատվական կենտրոն, ՀՀ ԲՆ

Ժամը: 12:00 - 14:30

Օրակարգ:

1. «Գյուղատնտեսական ծրագրերի իրականացման» գրասենյակ (ԳԾԻԳ) պետական հիմնարկի տարաբնակեցման գծով խորհրդատուի կողմից մշակված ՎՔՇՓ փաստաթղթի ներկայացում և քննարկում
7. Ներկայացրեց – Զարուհի Հայրապետյան
8. Վերաբնակեցման գծով խորհրդատու, ՀԳՌԿՄ 2 ծրագրի նախապատրաստական թիմի անդամ
2. Բնապահպանության և սոցիալական կառավարման մասնագետի կողմից մշակված ԲՍԿՇՓ ներկայացում և քննարկում
9. Ներկայացրեց – Ալիսա Սավադյան
10. Բնապահպանության և սոցիալական հարցերով խորհրդատու, ՀԳՌԿՄ 2 ծրագրի նախապատրաստական թիմի անդամ

Հանդիպումը կայացել է Հայաստանի Հանրապետությունում բնապահպանական տեղեկատվության հասարակական «Օրիուս» կենտրոնում: Ընդհանուր առմամբ 48 շահագրգիռ կողմեր են մասնակցել քննարկմանը՝ այդ թվում, ՀՀ գյուղատնտեսության և ՀՀ բնապահպանության նախարարությունների, ՀՀ մարզերի գյուղապետերի, ՀՀ գյուղատնտեսության նախարարության ենթակա գիտական կենտրոնների (ԳԿ), ԳԾԻԳ ՊՀ, մարզային աջակցության թիմերի (ՄԱԹ), հասարակական կազմակերպությունների (ՀԿ), անասնապահությամբ զբաղվող ֆերմերային տնտեսությունների և «Արոսագտագործողների միություն» Սպառողական կոպերատիվների (ԱՄ ՍԿ), անկախ գնահատող կազմակերպությունների, Քաղաքային կայուն զարգացման ԾԻԳ-ի, Հյուսիս-հարավ ներդրումային միջանցքի ԾԻԳ-ի ներկայացուցիչներ (մասնակիցների ցուցակը ներկայացված է ստորև):

Բացման խոսք. ԳԾԻԳ ՊՀ տնօրեն Գ. Խաչատրյան

Գ. Խաչատրյանը ամփոփ ներկայացրեց «Համայնքների գյուղատնտեսական ռեսուրսների կառավարման և մրցունակության» (ՀԳՌԿՄ) առաջին և երկրորդ ծրագրերը և խոսեց ծրագրերի հիմնական նպատակների, խնդիրների և իրականացման մեխանիզմների, ինչպես նաև ՀԳՌԿՄ առաջին ծրագրում ընդգրկված և ՀԳՌԿՄ երկրորդ ծրագրում ընդգրկվելիք բաղադրիչներով նախատեսված աշխատանքների վերաբերյալ: Ծրագիրը ներկայացնելու հետո պրն. Խաչատրյանը պատասխանեց հարցերի՝ կապված նոր միջոցառումների և ՀԳՌԿՄ երկրորդ ծրագրի հետ առնչվող կարևոր մանրամասների հետ:

Լսեցին.

1. **Կ. Թորոսյանին** – ՀԳՌԿՄ առաջին ծրագրի 1-ին բաղադրիչի համակարգող
2. **Վ. Ղուկասյանին** – ՀԳՌԿՄ առաջին ծրագրի 3-րդ բաղադրիչի համակարգող
3. **Ս. Ծառուկյանին** – ՀԳՌԿՄ առաջին ծրագրի 2-րդ բաղադրիչի համակարգող

Համակարգողները համառոտ ներկայացրեցին բաղադրիչների խնդիրները, ինչպես նաև ՀԳՌԿՄ առաջին և երկրորդ Ծրագրերում ընդգրկված բաղադրիչների գործառնությունների և նպատակների տարբերությունները:

2. Հայրապետյանը ներկայացրեց ՀԳՌԿՄ 2 ծրագրի ՎԲՇ փաստաթուղթը

Փաստաթղթի նախագծի ներկայացումից հետո հետևյալ խնդիրները բարձրացվեցին.

1. ՀԿ-ների ներկայացուցիչները բարձրացրեցին ծրագրի իրականացման ընթացքում ՀԿ-ների մասնակցության համար ՎԲՇ փաստաթղթով սահմանված սահմանափակ գործառնությունների խնդիրը:
2. Գնահատման փորձագետները կարևորեցին որոշ անհամապատասխանություններ, որոնք առկա են մշակված գնահատման մեթոդաբանության և Ստանդարտների և գնահատման ՀՀ օրենքի, հողի գնահատման մոտեցման միջև:
3. Տարաբնակեցման գծով մասնագետն ուշադրություն դարձրեց գնահատման մատրիցայի վրա և առաջարկեց վերանայել իրավաբանական հողերի և շինությունների սեփականատերերին տրվող փոխհատուցման մոտեցումները՝ համաձայն ՀՀ օրենքների և կարգավորումների:

Գրանցված արձագանքը ոչունվեց ԳԾԻԳ-ի կողմից և բոլոր բարձրացված հարցերը համապատասխանաբար արտացոլվեցին փաստաթղթում: Մասնավորապես, ինչ վերաբերում է կետ 1-ին, ապա «Հասարակական կազմակերպություններ» 2.6 ենթակետ է ավելացվել գլուխ 2-ում (Ինստիտուցիոնալ շրջանակներ), որտեղ ՀԿ-ների ներգրավվածությունը առավել հստակեցվել է: ՀԿ-ները նաև ավելացվել են Աղյուսակ 1-ում՝ վերաբնակեցման և վերաբնակեցման խնդիրների հետ կապված հիմնական գործող կողմերի նկարագրում: Ինչ վերաբերում է կետ 2-ին, ապա գնահատման մեթոդաբանությունը նորից է մշակվել՝ համաձայն լսումների ընթացքում արված նշումների: Ինչ վերաբերում է կետ 3-ին, ապա գնահատման մատրիցան վերանայվել է համաձայն ՀՀ օրենքների և կանոնակարգերի և լրացուցիչ 15% փոխհատուցում է ավելացվել վերաբնակեցված հողերի և կառույցների դիմաց:

11. Ալիսա Սավադյանը ներկայացրեց ՀԳՌԿՄ 2 ծրագրի ԲՍԿՇՓ

12. Ներկայացվեցին ծրագրի զարգացման նպատակն ու ԲՍԿՇՓ հիմնական սկզբունքները: Սահմանափակվեցին ՀԳՌԿՄ 2 ծրագրի յուրաքանչյուր բաղադրիչի հնարավոր բնապահպանական ազդեցություններն ու դրանց մեղմացման միջոցառումները: Մասնավորապես, նշվեցին ենթակառուցվածքային զարգացման ենթածրագրերի հետ առնչվող բնապահպանական ռիսկերը, մեղմացուցիչ միջոցառումների պարտադիր մշակման ու յուրաքանչյուր ենթածրագրի մոնիտորինգի պլանները: Ալիսա Սավադյանը հստակեցրեց

ԲՍԿՇՓ-ի վերջնականացման գործընթացը՝ ներառյալ հանրային լսումները, որը տեղի կունենա 2014թ-ի մարտի 21-ին: Նշվեց, որ փաստաթղթի վերջնական տարբերակը կտեղադրվի ԳԾԻԳ-ի էլ. Կայքում, ինչպես նաև ՀԲ Infoshop-ի միջոցով՝ վերջնական հաստատում ստանալուց հետո:

Տիկին Սավադյանը նշեց, որ փաստաթղթի հանրայնացման նպատակն է տեղեկացնել հանրությանը ՀԳՌԿՄ 2 ծրագրի ԲՍԿՇՓ նախագծի վերաբերյալ, ինչպես նաև ստանալ կարծիքներ ու առաջարկություններ:

Փաստաթղթի նախագծի նախնական ներկայացումից հետևյալ հարցերը բարձրացվեցին.

- Ինչպես կարող են ՀԿ-ներն ու շահառու համայնքները առավել ակտիվ ձևով մասնակցել ծրագրի իրականացման ընթացքում բնապահպանական ազդեցության մեղմացման միջոցառումների վերահսկման գործընթացին:
- Որտեղ, որ տեղամասում կամ որ թերթում բնապահպանության մասին ողջ տեղեկատվությունը (ԲԿՊ, հաշվետվություններ) կիրառարակվի ծրագրի մեկնարկից հետո:

Բարձրացված հարցերին պատասխանեց ԳԾԻԳ-ի տնօրենը: Նա խրախուսեց տեղական համայնքների մասնակցությունը կապալառուների կողմից իրականացվող աշխատանքներին այն ոլորտները վերահսկելու տեսանկյունից, որոնք տեսանելի են: Սա ներառում է տեղանքներում թափոնների պահումն ու ժամանակին հեռացումը շինարարական տարածքներից, տեղական ճանապարհների պահպանումը շինարարական նյութերից և աղբից և գործունեության այլ նմանատիպ ցուցանիշներ, որոնք ուղղակիորեն ազդում են համայնքների վրա: Եթե խնդիրներ ծագեն, ապա ծրագրից ազդեցություն կրող անձինք կարող են՝ (i) կապ հաստատել կապալառուի ղեկավարության հետ՝ ԳԾԻԳ-ը կերաշխավորի շինարարության կապալառուի կոնտակտային տվյալները փակցված լինեն շին. հրապարակում; և/կամ կապ հաստատեն ԳԾԻԳ-ի հետ՝ օգտվելով բողոքարկման մեխանիզմներից, որը նույնպես պետք է պարտադիր կերպով ապահովվի ԳԾԻԳ-ի կողմից: ԳԾԻԳ-ի տնօրենը և բնապահպանության գծով խորհրդատուն նշեցին, որ ներթափանցվածքային ենթաօրգրերի համար պետք է մշակվեն բնապահպանական կառավարման պլաններ (ԲԿՊներ), որոնցում պետք է հստակեցվեն, թե աշխատանքների ընթացքում ինչ մեղմացնող միջոցառումներ պետք է կիրառվեն: Այդ ԲԿՊ-ների նախագծերը կտեղադրվեն ԳԾԻԳ-ի էլ. կայքում և հասանելի կլինեն տեղական համայնքների կողմից դիտողություններ կատարելու համար:

Մասնակիցների ցանկ

N	Անուն, ազգանուն	Պաշտոն	Կոնտակտային տվյալներ
1	Մարինե Մուխյան	ԳԾԻԳ ՊՀ Արագածոտնի ՄԱԹ-ի համակարգողի օգնական	094 88-76-89
2	Արտակ Խաչատրյան	ԳԾԻԳ ՊՀ Շիրակի ՄԱԹ-ի համակարգող	091 01-35-41
3	Համլետ Պետրոսյան	ՀՀ Շիրակի մարզ, գյուղ Բասեն, համայնքի ղեկավար	091 03-23-01
4	Զեռվ Վարդանյան	«Շենակերտ – 11» կոպերատիվի նախագահ	091 96-96-23
5	Լիա Ասատրյան	Բնապահպանական ծրագրերի խորհրդատու	093 42-40-79
6	Վահան Ղուկասյան	ԳԾԻԳ ՊՀ 3-րդ բաղադրիչի համակարգող	091 01-35-15
7	Հայկ Կարապետյան	ԳԾԻԳ ՊՀ Իրավաբան	091 01-93-95
8	Մանվել Հարությունյան	ՀՀ Արագածոտնի մարզ, Լեռնապար համայնքի ղեկավար	093 51-20-95
9	Նունե Սարուխանյան	«Կանաչ արահետ» ՀԿ	091 43-82-25
10	Մովսես Մովսիսյան	ՀՀ Շիրակի մարզ, Լեռնակերտ	094 82-15-51

		համայնքի ղեկավար	
11	Արմենակ Հովհաննիսյան	ԳԾԻԳ ՊՀ 3-րդ բաղադրիչի առաջատար մասնագետ	077 31-07-03
12	Հարություն Արտաշեսյան	Շիրակի ՄԱԹ-ի համակարգողի օգնական	077 85-96-85
13	Ռազմիկ Սահակյան	«Սննդամթերքի անվտանգության ռիսկերի գնահատման և վերլուծության» գիտական կենտրոնի կերարտադրության բաժնի վարիչ	093 78-45-06
14	Արթուր Կարապետյան	ՀՀ Արագածոտնի մարզ, Նորաշեն համայնքի ղեկավար	093 22-12-72
15	Արծրունի Կարապետյան	ՀՀ Արագածոտնի մարզ, Նորաշեն համայնքի կոպերատիվի նախագահ	093 77-76-07
16	Սոնա Ծառուկյան	ԳԾԻԳ ՊՀ 2-րդ բաղադրիչի համակարգող	091 01-35-28
17	Իռենա Առուստամյան	ԳԾԻԳ ՊՀ մոնիտորինգի մասնագետ	091 01-93-99
18	Գայանե Սարգսյան	ՀՀ ՂՆ ԲԲՏՄ գիտական կենտրոնի տնօրեն	093 57-62-05
19	Կարեն Թորոսյան	ԳԾԻԳ ՊՀ 1-ին բաղադրիչի համակարգող	091 46-44-42
20	Ալիսա Սավադյան	ԳԾԻԳ ՊՀ Բնապահպանության գծով խորհրդատու	091 20-42-15
21	Արմեն Վանյան	ԳԾԻԳ ՊՀ փոխտնօրեն	091 21-73-32
22	Զարուհի Հայրապետյան	ԳԾԻԳ ՊՀ Վերաբնակեցման գծով խորհրդատու	095 23-59-50
23	Լալա Թևոսյան	Հայկական Հասարակական Տեխնոլոգիական Ակադեմիա, էկոլոգ	099 22-06-42
24	Հրաչյա Սահակյան	ՀՀ Լոռու մարզ, Լորուտի գյուղապետ	093 74-72-44
25	Նորիկ Մկրտումյան	ՀՀ Լոռու մարզ, Քարինջի գյուղապետ	094 17-07-57
26	Արա Գրիգորյան	Դսեղ կոպերատիվի նախագահ	094 99-07-88
27	Անդրանիկ Կարապետյան	ԳԾԻԳ ՊՀ Լոռու ՄԱԹ-ի համակարգող	091 01-35-44
28	Խորեն Բադալյան	ԳԾԻԳ ՊՀ Գեղարքունիքի ՄԱԹ-ի համակարգող	091 01-35-26
29	Ռուբիկ Ղուկասյան	ՀՀ Գեղարքունիքի մարզ, Վերին Գետաշենի գյուղապետ	094 20-89-71
30	Ռևիկ Գևորգյան	ՀՀ Գեղարքունիքի մարզ, Վերին Գետաշենի կոպերատիվի նախագահ	093 98-87-44
31	Կարեն Դարբինյան	ՀՀ Տավուշի մարզ, Չինչինի գյուղապետ	093 69-17-49
32	Արամ Նիգարյան	Տավուշի մարզ, Նավուրի գյուղապետ	093 46-36-28
33	Պավել Ցուցուկյան	ԳԾԻԳ ՊՀ Տավուշի ՄԱԹ-ի համակարգող	091 01-35-51
34	Գառնիկ Քոչարյան	Տավուշ կոպերատիվի նախագահ	093 04-29-24
35	Արմեն Սաղաթեյան	ԳԱԱ էկոկենտրոնի տնօրեն	091 41-80-29
36	Արթուր Պետրոսյան	ՀՀ ՂՆ Անտառաբուծության	095 56-52-91

		բաժնի պետ	
37	Կամո Խաչատրյան	ԳԾԻԳ ՊՀ 1-ին բաղադրիչի գլխավոր մասնագետ	091 41-36-74
38	Սիրք Գյուլբուդադյան	ԵԿՆ ԾԻԳ	099 33-33-09
39	Աշոտ Միրզոյան	«Սպառողների աջակցման կենտրոն» ՀԿ, նախագահ	093 36-73-27
40	Արմինե Եղիզարյան	Հյուսիս-Հարավ ԾԻԳ	091 72-72-45
41	Սոնա Պողոսյան	Հյուսիս-Հարավ ԾԻԳ	093 59-86-85
42	Տիգրան Գրիգորյան	ԱԹՅԱՅՄ ՍՊԸ, Ծրագրի ղեկավար	093 90-05-04
43	Մարգարիտա Կարիմայան	Հանուն կայուն մարդկային զարգացման ՀԿ	093 54-06-97
44	Յուրիկ Բաղդասարյան	ՀՀ Գեղարքունիքի մարզ, Լանջաղբյուրի գյուղապետ	055 88-98-38
45	Գագիկ Խաչատրյան	ԳԾԻԳ ՊՀ տնօրեն	010 29-73-01
46	Էմմա Մկրտչյան	ԳԾԻԳ ՊՀ խորհրդատու	099 01-70-30
47	Ռուզաննա Ոսկանյան	Քաղաքային կայուն զարգացման ԾԻԳ, բնապահպանության մասնագետ	094 08-30-88
48	Տատյանա Սարգսյան	Մոնիթորինգի և գնահատման մասնագետ, Քաղաքային կայուն զարգացման ծրագիր	055 58-25-08

Նկարներ

ԲՍԿՇԹ և ՎԿՇԹ ներկայացում

Քննարկումներ, նշումներ, հարցեր և պատասխաններ

Պաշտոնական հանրային լսումներ

Ամսաթիվ՝ 21 մարտի, 2014 թ.

Վայրը՝ Բնապահպանության նախարարության Բնապահպանական տեղեկատվության հասարակական «Օրհուս» կենտրոն

Ժամը՝ 12:30 -14:30

Սոցիալական և բնապահպանական և Վերաբնակեցման քաղաքականության շրջանակային փաստաթղթերի նախագծերի հայերեն և անգլերեն լեզուներով պաշտոնական հրապարակումից հետո (14 մարտի, 2014թ.) Բնապահպանական տեղեկատվության հասարակական «Օրհուս» կենտրոնում ԳԾԻԳ-ի կողմից կազմակերպվեցին պաշտոնական հանրային լսումներ: Հանրային լսումներին ակտիվորեն մասնակցեցին շուրջ 36 շահագրգիռ կողմեր և շահառուներ, այդ թվում՝ ներկայացուցիչներ ՀՀ գյուղատնտեսության նախարարությունից, ՀՀ մարզերի գյուղապետեր, ԳԾԻԳ ՊՀ մարզային աջակցության թիմերի(ՄԱԹ), հասարակական կազմակերպությունների (ՀԿ), անասնապահությամբ զբաղվող ֆերմերային տնտեսությունների և «Արոտօգտագործողների միություն» Սպառողական կոպերատիվների (ԱՄ ՍԿ) ներկայացուցիչներ (մասնակիցների ցուցակը ներկայացված է ստորև):

Օրակարգ.

1. Սոցիալական և բնապահպանական շրջանակային փաստաթղթի ներկայացում և քննարկում

13. Խոսնակ- Ալիսա Սավադյան

14.

15. Սոցիալական և բնապահպանության գծով խորհրդատու, ՀԳՌԿՄ II ծրագրի նախապատրաստական թիմի անդամ

16.

2. Վերաբնակեցման քաղաքականության շրջանակային փաստաթղթի ներկայացում և քննարկում

17. Խոսնակ- Զարուհի Հայրապետյան

18.

19. Վերաբնակեցման գծով խորհրդատու, ՀԳՌԿՄ II ծրագրի անդամ

20. Տիկին Ա. Սավադյանը ներկայացրեց հանրային լսումների հանդիպման հիմնական նպատակները և հատուկ նշեց, որ լսումների ժամանակ մասնավորապես վերհանվեց մասնակիցների արձագանքը ՀԳՌԿՄ II ծրագրի յուրաքանչյուր բաղադրիչի հետ կապված հնարավոր սոցիալական ռիսկերի վերաբերյալ և առաջարկվեցին համապատասխան մեղմացման միջոցառումներ: Փաստաթուղթը ներկայացնելուց հետո տիկին Ա. Սավադյանը պատասխանեց հնչեցրած հարցերին:

21.

Հարցեր և պատասխաններ.

i. Հարց. 2. Խաչատրյան – «Կայուն ջրային միջավայր» ՀԿ

Ո՞վ է պատասխանատու լինելու բնապահպանական փաստաթղթերի համար, մասնավորապես ենթակառուցվածքային ներդրումների և դրամաշնորհային ծրագրերի համար ԲՄԿՊ մշակելու գործում: Ավելին, որո՞նք են երկու ենթածրագրերի միջև եղած տարբերությունները:

22. **Պատասխան.** Ա Սավադյան

23. ԳԾԻԳ-ի բնապահպանական և սոցիալական ազդեցության գծով մասնագետները պատասխանատու կլինեն Բաղադրիչ 1-ով նախատեսված ենթակառուցվածքների ենթածրագրերի շրջանակում բնապահպանական գնահատման և ԲՄԿՊ մշակման համար: Յուրաքանչյուր ենթածրագրի համար պետք է մշակվի ԲՄԿՊ, այդ թվում՝ առանձնահատուկ բնապահպանական և սոցիալական ազդեցության մեղմացման միջոցառումներ, որոնք կախված են ենթածրագրի տեսակից (ոռոգման համակարգ, ջրարբիացման համակարգ, ևն): Բաղադրիչ 2-ի շրջանակներում դրամաշնորհները կտրամադրվեն՝ հիմք ընդունելով ներկայացված հայտերը, և եթե ենթածրագիրը ԲԿՊ է պահանջում, ապա հայտատուն պատասխանատու կլինի դրա համար: ԳԾԻԳ-ի բնապահպանության գծով մասնագետը հայտատուներին ուղղություն կտա ԲԿՊ –ների մշակման, ինչպես նաև դրամաշնորհով ֆինանսավորվող ենթածրագրի ընթացքում այդ պլանների իրականացման գործում:

Հարց: Ն. Սարուխանյան - «Կանաչ արահետ» ՀԿ

24. Ո՞վ է պատասխանատու լինելու ծրագրի բնապահպանական վերահսկողության համար

25.

26. **Պատասխան.** Ա Սավադյան

27.

28. ՀԳԻԿՄ II ծրագրի շրջանակներում բնապահպանական կատարման ամբողջ պատասխանատվությունն ընկնում է ԳԾԻԳ-ի վրա: Ծրագրով ֆինանսավորված միջոցառումների բնապահպանական համապատասխանության վերահսկողությունը կիրականացվի բաղադրիչի համակարգողների և ԳԾԻԳ-ի բնապահպանական և սոցիալական գծով մասնագետների կողմից:

i. **Հարց:** Ա. Հովսեփյան – ԱԶՀ-Հայաստան ՀԿ

29.

30. Ինչպե՞ս է հանրությունը տեղեկանալու ենթակառուցվածքների ենթածրագրերի և նրանց բնապահպանական փաստաթղթերի մասին:

31. **Պատասխան.** Ա Սավադյան

32. Յուրաքանչյուր ենթածրագրի համար պետք է մշակվի և հրապարակվի ԲՄԿՊ: Հանրային լսումների հանդիպման ամսաթվի և ժամի վերաբերյալ հայտարարությունները պետք է տեղադրվեն ԳԾԻԳ-ի ինտերնետային կայքում: Ենթածրագրերի չափից և ծավալից կախված՝ գալիք հանրային լսումների հանդիպման մասին հայտարարությունները կարող են նաև հրապարակվել տեղական թերթերում և հեռուստատեսությամբ:

Տիկին Ա. Սավադյանը լսարանին ներկայացրեց ծրագրի տարբեր բաղադրիչների հնարավոր սոցիալական ռիսկերը: Արդեն նշվել էր, որ ծրագրի իրականացման արդյունքում բացի կարճաժամկետ դրական սոցիալական ազդեցություններից կարող են լինել նաև կարճաժամկետ բացասական ազդեցություններ: Այս ազդեցությունները կարող են զգալի ներգործություն ունենալ ծրագրի իրականացման ընթացքի վրա և ուստի պետք է ուշադրությամբ դիտարկվեն ծրագրի նախագծման փուլում:

Բոլոր բաղադրիչների իրականացման ընթացքում մարդկանց առանձին խմբեր՝ հատկապես կանայք, երիտասարդներ, խոցելի խմբեր, հաշմանդամներ և էթնիկական փոքրամասնություններ, կարող են դուրս մնալ ծրագրից: Ուստի, ԳԾԻԳ-ը առանձնահատուկ ուշադրություն է դարձնում այս խմբերին հնարավորություն դարձնելով նրանց մասնակցությունը ծրագրին: Ծրագիրը ոչ միայն չպետք է բացասական ազդեցություն թողնի այս խմբերի վրա, այլև ակտիվորեն պետք է խրախուսվի ծրագրին նրանց լիարժեք մասնակցությունը և ծրագրից նրանց օգուտներ ստանալը:

Տիկին Սավադյանը նաև նշեց, որ կլինի գանգատների բավարարման մեխանիզմ, որը կգործի ծրագրի իրականացման ընթացքում, որպեսզի ծրագրի հետ կապված մտահոգությունները, հարցերը և հնարավոր դժգոհությունները ներկայացվեն, ընդունվեն, բավարարվեն ժամանակին և կազմակերպված եղանակով:

Հանդիպման մասնակիցներին խնդրեցին իրենց արձագանքը տալ այն մասին, թե արդյո՞ք նրանք տեսնում են լրացուցիչ սոցիալական ռիսկեր ծրագրի իրականացման ընթացքում, որոնք ներկայացված չեն ներկա Բնապահպանական և սոցիալական կառավարման շրջանակային փաստաթղթում, և ի՞նչ կառաջարկեն այդ ռիսկերի մեղմացման ուղղությամբ:

Հարց ու պատասխան, կարծիքներ և նշումներ

iv. Հարց – Ն. Դարբինյան – Էկոգլոբ ՀԿ

Շատ կարևոր է ծրագրում ընդգրկել աղքատ համայնքների մարդկանց խմբեր և շահառուների տարբեր խմբեր և, այդ իսկ պատճառով, շատ կարևոր է մատուցել լրացուցիչ խորհրդատվություն և կազմակերպել բացատրական աշխատանքներ կանանց, երիտասարդների և այլ խմբերի հետ՝ լրացնելու համար տեղեկատվության պակասը: Բոլոր բաղադրիչների շրջանակներում շատ կարևոր է քննարկել կանանք դերի մեծացման խնդիրը՝ հաշվի առնելով, որ կանանց անդամակցությունը կոոպերատիվներին, ներառյալ նրանց ներկայությունը խորհուրդներում պետք է խթանվի և կոոպերատիվների կողմից պետք է լրացուցիչ գործողություններ ձեռնարկվեն իրականացվող միջոցառումներում նրանց մասնակցությունը խրախուսելու համար:

Պատասխան – Գ. Խաչատրյան, Ա. Սավադյան

ՀԳԻԿՄ 2 ծրագիրը նպատակ ունի մեծացնել կանանց մասնակցությունը և մեծացնել նրանց դերը կոոպերատիվներում, սակայն համայնքներն իրենց պետք է առաջարկեն որոշ լուծումներ, քանի որ կան համայնքներ, որտեղ կանայք ոչ մի մասնակցություն չունեն ոչ սոցիալական կյանքին և ոչ էլ որոշումների կայացման գործընթացում:

v. Նշումներ

Սյունիք ՄԱԹ համակարգող, Ռ. Սարգսյան

Մեր մարզում կան համայնքներ, որտեղ կոոպերատիվների աշխատանքը կատարվում է և հիմնական կարծիքը ձևավորվում է կանանց կողմից: Օրինակ, Քարահունջ համայնքում գյուղապետը կին է և կանայք մեծ դեր ունեն ու ակտիվորեն մասնակցում են բոլոր խնդիրների լուծման գործում:

ii. **Հարց. Ն. Դարբինյան – «Էկոգլոբ» ՀԿ**

Ինչպես կարելի է խրախուսել կանանց մասնակցել ծրագրերին և կոպերատիվների անունից ընդունել որոշումներ, եթե որոշ համայնքներում կանանց թույլ չեն տալիս նույնիսկ մասնակցել սովորական միջոցառումներին:

Պատասխան. Ա. Սավադյան

Ծրագրի ընտրության չափորոշիչները կարող են մշակվել այնպես, որ խրախուսվի կանանց մասնակցությունը կազմակերպություններին/կոպերատիվներին:

iii. **Հարց. Ս. Այվազյան – Օրիուս կենտրոնների համակարգող**

Ինչ կատեգորիայի հոդեր են օգտագործվելու արոտավայրերի ստեղծման համար: Արդյոք չեն իրականացվելու անտառահատման աշխատանքներ:

Պատասխան. Ա. Սավադյան

Արոտները կնդայնվեն ոչ թե անտառների հատման այլ դեգրադացված հոդերը կրկին օգտագործման համար պիտանի դարձնելու նպատակով դրանք բարելավելու միջոցով: Ընդհանուր առմամբ, եթե ակնկալվում է, որ որևէ ծրագիր զգալի ազդեցություն կունենա շրջակա միջավայրի վրա՝ այդպիսի ծրագրի համար մշակվում է շրջակա միջավայրի կառավարման պլան, ոիսկերից խուսափումը կամ պատշաճ մեղմացումը ապահովելու համար:

iv. **Հարց. Ս. Այվազյան**

Արդյոք ծրագրի շրջանակներում իրականացվող որևէ գործողության համար կպահանջվի բնապահպանական փորձաքննություն և, եթե այո, ապա ինչպիսի միջոցառումներ կձեռնարկվեն այդ դեպքում:

Պատասխան. Ա. Սավադյան

ՀՀ օրենսդրությամբ սահմանված որոշ դեպքերում, կարող է պահանջվել բնապահպանական փորձաքննություն և գործողությունները կարող են ֆինանսավորվել միայն ՀՀ Բնապահպանության նախարարության կողմից դրական եզրակացություն տալուց հետո: Նման անհրաժեշտություն կարող է առաջանալ, մասնավորապես, ենթակառուցվածքային ծրագրերի դեպքում: Նման դեպքերում, պետք է հետևել ներպետական օրենսդրությամբ սահմանված ընթացակարգին, ներառյալ՝ ծրագրի կառուցվածքի վերաբերյալ հանրային լուծումները: ՀԳՌԿՄ երկրորդ Ծրագիրը չի ֆինանսավորի որևէ գործողություն, որի համար չի ստացել շրջակա միջավայրի ոլորտի Լիազոր մարմնի կողմից տրվող դրական եզրակացությունը, եթե այն պահանջվում է:

Ա Սավադյանը նաև անդրադարձավ բողոքների ներկայացման մեխանիզմի հարցին և խնդրեց պրն Խաչատրյանին մանրամասնել, թե ինչպես է իրականացվելու այս գործընթացը Ծրագրի շրջանակներում:

v. **Մեկնաբանություններ. Գ. Խաչատրյան**

Յուրաքանչյուր Ծրագրի մշակման փուլում պետք է պատրաստ լինել և հստակ մոտեցում ունենալ շահառուների կողմից բողոքների ներկայացմանը և, բնականաբար, այս Ծրագրի շրջանակներում ևս կառաջանան տարբեր բնույթի բողոքներ և դժգոհություններ:

Այս հարցի կապակցությամբ պրն Խաչատրյանը նշեց, որ ընթացիկ ՀԳՌԿՄ առաջին Ծրագրի շրջանակներում հստակ գործում է բողոքների և դժգոհությունների ներկայացման մեխանիզմը, որը կկիրառվի նաև ՀԳՌԿՄ երկրորդ Ծրագրի համար: Ներկա շահառու կազմակերպությունների ներկայացուցիչները, իրենց համայնքների օրինակների վրա, բացատրեցին, թե ինչպես և որ մակարդակներում է գործում այդ մեխանիզմը: Բողոքների ներկայացման մեխանիզմը մանրամասն կնկարագրվի Ծրագրի Գործառնական ձեռնարկում:

Ստացված կարծիքները ողջունվեցին ԳԾԻԳ-ի կողմից և լսումների ընթացքում բարձրացված բոլոր հարցերը հետագայում արտացոլվեցին ՇՄՍԿ փաստաթղթում: Մասնավորապես, Ծրագրի հնարավոր սոցիալական ազդեցությունների առնչությամբ, վերանայվեց Գլուխ 5, Ենթագլուխ 5.1-ը՝ Բաղադրիչ 1-ին առնչվող լրացուցիչ հնարավոր սոցիալական ռիսկերը արտացոլելու նպատակով: Ենթագլուխ 5.2-ում ներառվեցին լրացուցիչ միջոցառումներ կանանց, երիտասարդների և խոցելի խմբերի ներառումը և մասնակցությունը Ծրագրին խթանելու և ժամանակին տեղեկատվություն տրամադրումը շահառուներին ապահովելու համար:

Գլուխ 6, Ենթագլուխ 6.1-ում ներառվեցին Բաղադրիչ 2-ի համար լրացուցիչ հնարավոր սոցիալական ռիսկերը և դրանց մեղմացման միջոցառումները, համապատասխանաբար, արտացոլվեցին Ենթագլուխ 6.2-ում:

Գլուխ 7, Ենթագլուխ 7.1-ում ավելացվել է տեղեկատվության բացակայության և ոչ բավարար կարողությունների պատճառով կանանց և երիտասարդների սահմանափակ մասնակցության ռիսկը Ծրագրի շրջանակներում տրամադրվելիք ուսուցումներին և Բաղադրիչ 3-ի շրջանակներում կարողությունների զարգացման գործողություններին, ինչը արտացոլված է նաև ՇՄՍԿ-ում, ինչպես նաև համապատասխան մեղմացուցիչ միջոցառումներ են ավելացվել Ենթագլուխ 7.2-ում: Սա ներառում է նաև հնարավոր շահառուների այս խմբերի թիրախումը տեղեկատվության տարածման արշավների ընթացքում, ինչպես նաև բողոքների ներկայացման մեխանիզմների սահուն գործունեության ապահովումը:

vi. Հարց.

Ինչու է վերաբնակեցման ծախսերի համար նախատեսված բյուջեն ձևավորվում վարկային միջոցների, այլ ոչ թե տեղական ինքնակառավարման մարմինների բյուջեների հաշվին: Առաջարկում ենք ապահովել բյուջեի համաֆինանսավորում, ինչպես որ դա արվելու է դրամաշնորհային ծրագրերի դեպքում:

Պատասխան.

Կիրականացվի ամեն ջանք մասնավոր հողերի վրա ազդեցությունը նվազեցնելու նպատակով: Դրա ապահովման անհնարինությունը, կնշանակի, որ այլ տարբերակներն ավելի թանկ են: Կարծում ենք, որ ընդունված մոտեցումը ավելի արդարացի է և կապահովի, որ համաֆինանսավորման սահմանափակ հնարավորությունների պատճառով, ավելի աղքատ համայնքները դուրս չմնան Ծրագրից:

vii. Հարց.

Արդյոք ճշմարիտ է, որ նույնիսկ Ծրագրի կողմից տուժած այն անձինք, որոնք չունեն որևէ գրանցում, կստանան փոխհատուցում ծառերի և մշակաբույսերի համար:

Պատասխան.

Այո, ՎՔՇ փաստաթղթին և ՀԲ ընթացակարգերին համաձայն, Ծրագրի կողմից տուժած անձը, որը օրինական պահանջներ չի կարող ներկայացնել հողի նկատմամբ, կփոխհատուցվի այդ հողի վրա կատարված բոլոր բարելավումների համար, ներառյալ՝ շինությունները, մշակաբույսերը, ծառերը, և այլն:

viii. Հարց.

Ինչ կարգով է հաշվարկվելու հողի համար փոխհատուցումը. կադաստրային, թե փաստացի հողի տեսակի/հողօգտագործման հիման վրա:

Պատասխան.

Որոշումը կայացվելու է Ծրագրի կողմից տուժած անձանց օգտին: Եթե հողի կադաստրային կատեգորիան ավելի բարձր է, քան իրականը (օրինակ՝ դա առևտրային նշանակության հող է, սակայն օգտագործվում է որպես արոտ)՝ հողը կգնահատվի ըստ կադաստրային տեսակի: Եթե հողի փաստացի օգտագործման տեսակը ավելի բարձր է, քան կադաստրայինը (օրինակ՝ արոտը օգտագործվում է որպես այգի), ապա հողի գնահատման ընթացակարգի համար հիմք կհանդիսանա փաստացի օգտագործումը:

ix. Հարց.

Ծրագրի իրականացման որ փուլերում կկազմակերպվեն հանրային լսումներ:

Պատասխան.

Հանրային լսումներ կկազմակերպվեն նախագծային փուլում, մինչ շինարարական աշխատանքների մեկնարկը: Հանդիպման արձանագրություններ կպատրաստվեն յուրաքանչյուր հանրային լսման համար:

Մասնակիցների ցանկ

###	Անուն, ազգանուն	Պաշտոն	Կոնտակտային տվյալներ
1	Վանիկ Քառյան	ՀՀ Լոռու մարզ, Ահնիձոր համայնքի ղեկավար	098 04-07-89
2	Արմեն Ավետիսյան	ՀՀ Գեղարքունիքի մարզ, Զոլաքար կոպերատիվի նախագահ	077 60-36-99
3	Բենիկ Մաթևոսյան	ՀՀ Լոռու մարզ, Ահնիձորի կոպերատիվի նախագահ	098 53-01-17
4	Բաբիկ Խաչատրյան	ՀՀ Գեղարքունիքի մարզ, Գեղիովիտի կոպերատիվի նախագահ	077 14-23-44
5	Անդրանիկ Կարապետյան	ԳԾԻԳ ՊՀ Լոռու ՄԱԹ-ի համակարգող	091 01-35-44
6	Խորեն Բադալյան	ԳԾԻԳ ՊՀ Գեղարքունիքի ՄԱԹ-ի համակարգող	091 01-35-26
7	Արմեն Վանյան	ԳԾԻԳ ՊՀ փոխտնօրեն	010 29-73-03
8	Ալյա Հովհաննիսյան	ԳԾԻԳ ՊՀ թարգմանիչ	098 73-66-20
9	Սոնա Ծառուկյան	ԳԾԻԳ ՊՀ 2.2-րդ բաղադրիչի համակարգող	091 01-35-28
10	Սիլվա Այվազյան	Երևանում Օրիոս կենտրոնների համակարգող	010 55-13-64
11	Էմմա Մկրտչյան	ԳԾԻԳ ՊՀ խորհրդատու	099 01-70-30
12	Ալիսա Սավադյան	ԳԾԻԳ ՊՀ Բնապահպանության գծով խորհրդատու	091 20-42-15
13	Լևոն Զանփոլադյան	«Կանաչ արահետ» ՀԿ, PR մասնագետ	010 57-57-79
14	Հրահատ Բարսեղյան	«Կանաչ արահետ» ՀԿ, ագրոնոմ	093 10-09-40
15	Մարինե Մուխսյան	ԳԾԻԳ ՊՀ Արագածոտնի ՄԱԹ-ի համակարգողի օգնական	094 88-76-89
16	Անդրանիկ Շամոյան	ՀՀ Արագածոտն մարզ, Ներքին Սասնաշեն համայնքի ղեկավար	077 18-69-99
17	Իռենա Առուստամյան	ԳԾԻԳ ՊՀ մոնիտորինգի մասնագետ	091 01-93-99
18	Զարուհի Հայրապետյան	ԳԾԻԳ ՊՀ Վերաբնակեցման գծով խորհրդատու	095 23-59-50
19	Հայկ Կարապետյան	ԳԾԻԳ ՊՀ Իրավաբան	091 01-93-95
20	Երանոսյան Արտուշ	ԳԾԻԳ ՊՀ ճարտարագետ-շինարար	091 01-35-48
21	Վարդան Խոստիկյան	ԳԾԻԳ ՊՀ ճարտարագետ-շինարար	091 41-30-84
22	Գագիկ Խաչատրյան	ԳԾԻԳ ՊՀ Տնօրեն	010 29-73-01
23	Արտակ Խաչատրյան	ԳԾԻԳ ՊՀ Շիրակի ՄԱԹ-ի	091 01-35-41

		համակարգող	
24	Հարություն Արտաշեսյան	Շիրակի ՄԱԹ-ի համակարգողի օգնական	077 85-96-85
25	Հայկ Պետրոսյան	ՀՀ Շիրակի մարզ, Բասեն համայնքի կոպերատիվի նախագահ	077 78-37-00
26	Կամո Խաչատրյան	ԳԾԻԳ ՊՀ 1-ին բաղադրիչի գլխավոր մասնագետ	091 41-36-74
27	Կարեն Թորոսյան	ԳԾԻԳ ՊՀ 1-ին բաղադրիչի համակարգող	091 46-44-42
28	Ալբերտ Հարոյան	ՀՀ Արագածոտնի մարզ, Թաթուշի գյուղապետ	098 11-00-59
29	Նունե Դարբինյան	«Էկոգլոբ» ՀԿ, Նախագահ	091 41-83-11
30	Գևորգ Գալստյան	ՀՀ Արագածոտն մարզ, Ավանի գյուղապետ	093 20-95-63
31	Աղարոն Ոսկանյան	ՀՀ Շիրակի մարզ, Ջրառատի գյուղապետ	093 70-40-77
32	Արմենակ Համբարձումյան	ՀՀ Շիրակի մարզ, Աղինի կոպերատիվի նախագահ	096 58-50-18
33	Արևիկ Հովսեփյան	«Երկրի ջրային ոլորտում գործընկերություն» ՀԿ	091 53-02-92
34	Զարուհի Խաչատրյան	«Կայուն ջրային միջավայր» ՀԿ	096 34-35-78
35	Արթուր Պետրոսյան	ՀՀ ԳՆ Անտառաբուծության բաժնի պետ	095 56-52-91
36	Ռուբիկ Սարգսյան	Սյունիքի ՄԱԹ-ի համակարգող	091 01-35-68

Նկարներ

ԲՍԿՇՓ և ՎԿՇՓ ներկայացում

Քննարկումներ, նշումներ, հարցեր և պատասխաններ